SVOBODA СВОБОДА

UKRAINIAN DAILY · УКРАЇНСЬКИЙ ЩОДЕННИК

Пам'ятаймо про Україну!

SPECIAL EDITION · JERSEY CITY and NEW YORK, WEDNESDAY, SEPTEMBER 15, 1993 · CENTS 25 ЦЕНТІВ · ДЖЕРЗІ СИТІ і НЮ ЙОРК, СЕРЕДА, 15-го ВЕРЕСНЯ 1993 · СПЕЦІЯЛЬНЕ ВИДАННЯ

ІЗ СТОЛІТНІМ ДОСВІДОМ СЛУЖБИ „СВОБОДА" ГРЯДЕ У НОВЕ І СВІТЛЕ МАЙБУТНЄ!

Подвійно золотий ювілей

„Свободі" нині — 100! Мало це чи багато для друкованого періодику? І багато, і мало. Якщо дивитися з точки зору віку людини — то багато, тобто уже „Свобода" — у срібно-сивій барві. Якщо ж дивитися з точки зору її змісту, з точки зору ідеї, якій вона служить, то — молода! Так, столітня газета „Свобода", ще молода! І молодітиме з кожним роком, як українська держава, яка, ставши незалежною 24 серпня 1991 року, нині набирає сили і впевнености, розбудовується і міцніє. З нею ітиме „Свобода" день-у-день у нове життя, сповіщаючи діяспору про всі ті зміни, яких так чекає спрагнене серце іміґранта, бо на досягнення тих змін було покладено тисячі і тисячі життів свідомих українців.

Зароджувалася „Свобода" у лоні розмов трьох священиків, свідомих громадян України, а зерно для її росту заклав о. Грушка, який сказав: „Це має бути народна газета". І як далеко дивився о. Грушка, коли добачив її основне призначення — відстоювати і боронити народні інтереси, будити народ і кликати до громадянської пильности і суспільно-корисної праці, виховувати на американському ґрунті свідомих українців, справжніх патріотів своєї втраченої батьківщини, бути носієм української культури і берегинею народних традицій, пильним охоронцем рідної мови і невтомним її пропаґандистом. Без застережень можна сказати, що газета „Свобода" для кожного свідомого українця, який вболівав душею і серцем за свій народ, була першим другом і порадником, першим інформатором, боєвим рупором і справедливим гласом.

„Свобода", появу якої з радістю зустріла українська іміґрація, спрагнена за рідним словом, гуртувала і пригортала навколо себе народні сили. І згодом стала міцним і добрим підґрунтям для становлення Українського Народного Союзу, спершу як асекураційної української організації, а згодом — великого українського центру, який має в своїх інтересах далеко більші осяги, як тільки асекурація і фінансова допомога своїм членам-українцям. УНСоюз став справді „Батьком-Союзом" для всіх, хто почуває себе українцем і хто прагне прилучитися до життя свого народу та докласти своєї праці і знань на благо рідного народу. Народний Союз, ставши на власні міцні ноги, починає фінансувати „Свободу", а також відкриває Видавництво „Свобода", яке видає книжки і журнали для дорослих і малих читачів діяспори, допомагає розвивати творчі сили українців на американському терені, тим самим збагачуючи рідну культуру й літературу новими іменами і талантами, даючи їм друге дихання після того занепаду, до якого призвела московська окупація на Україні. Виходять книжки англійською мовою, написані українцями, які намагаються в такий спосіб ознайомлювати американський і взагалі західній світ із становищем українського народу, поневоленого московсько-большевицькою окупацією. Одним із великих, надзвичайно поважних і винятково фахових є видання у 1963 — 1973 роках англомовної Української Енциклопедії.

Зі сторінок „Свободи" і щорічників Видавництва „Свобода" лунають голоси поетів і письменників-шестидесятників з України, які тернистими шляхами пробиваються за кордон. „Свобода" стає на захист українських патріотів, поневолених на своїй власній землі, нищених у сибірських і мордовських казематах, засланих і гноблених в казахстанських степах без права повернення на рідні землі. День за днем „Свобода" долає круті переходи разом із тими, про кого вона пише, кого відстоює, за ким підносить свій праведний голос. І цей голос долинає до сердець людей, тривожить душі всіх читачів, гуртує людей і виводить на маніфестації і демонстрації, щоб змусити вільний світ повернутися обличчям до України, почути стогін пригнобленого народу, засуджуючи большевизм як найбільше зло на землі.

Життя діяспори — на сторінках „Свободи" — це щоденна жертвенна праця на благо свого народу. Кожна стаття, чи замітка, кожна літературна праця пройняті болем за свій народ, думою про його визволення, сповнені тим великим почуттям, яке вирибається щоразу з грудей кожного, коли промовляються слова „Боже Великий, Єдиний, нам Україну храни..."

„Свобода" допомагала українцям діяспори зберегти Україну в своїх серцях, жити вірою в її визволення, в її нездоримість і нескоримість.

(Закінчення на стор. 12)

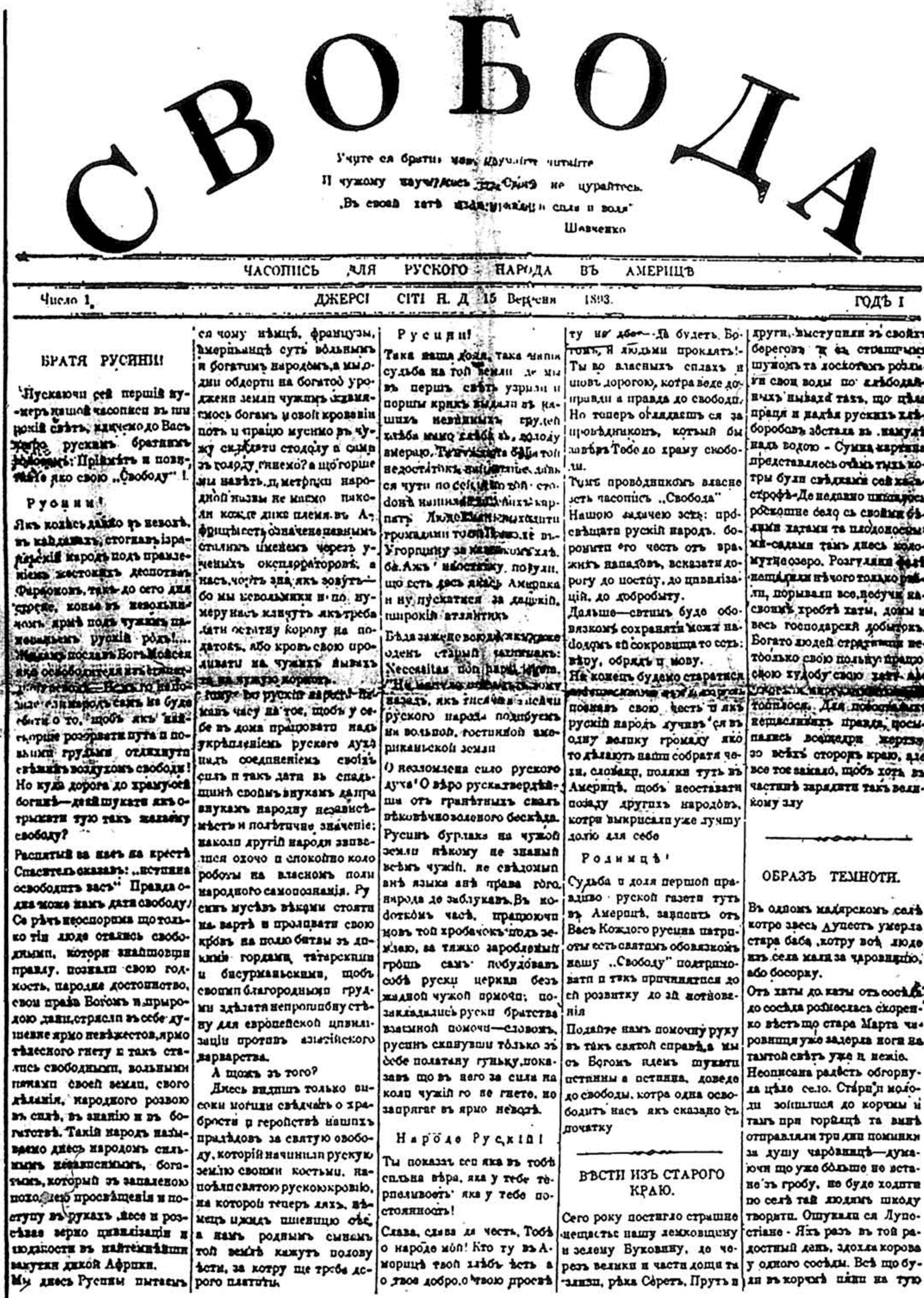

СВОБОДА

Учіте ся брати мої, думайте, читайте
И чужому научайтесь, своего не цурайтесь.
Въ своѣй хатѣ своя правда и сила и воля
Шевченко

ЧАСОПИСЬ ДЛЯ РУСКОГО НАРОДА ВЪ АМЕРИЦѢ

Число 1. ДЖЕРСІ СІТІ Н. Д. 15 Вересня 1893. ГОДЪ І

БРАТЯ РУСИНИ!

Русини!

ОБРАЗЪ ТЕМНОТИ.

ВѢСТИ ИЗЪ СТАРОГО КРАЮ.

Браття Русини!

Пускаючи сей першій нумер нашой часописи въ широкій свѣт, кличемо до Васъ щиро рускимъ братнимъ голосомъ: Приймѣть і повитайте яко свою „Свободу"!

Русини!

Якъ колись давно въ неволѣ, въ кайданих,, стогнав ізраильскій нарôд пôдъ правленіємъ жестоких Фараонôвъ, такъ до сего дня стогне, конає в невольничôм ярмѣ пôдъ панованьємъ рускій рôд!... Жидамъ пославъ Богъ Мойсея яко освободителя изъ египетскои неволѣ. Намъ го не пошле, сли народъ самъ не буде дбати о то, щобъ якънайскорше розôрвати пута і повними грудьми отдихнути свѣжим воздухомъ свободи! Но куда дорога до храму сей богинѣ — де єй шукати, якъ отримати тую такъ желаєму свободу?

Розпятий за нас на крестѣ Спаситель сказавъ: „Истина освободить вас". Правда одна може намъ дати свободу. Се рѣч неоспорима, що тôлько тін люде стались свобôдними, котори, знайшовши правду, пôзнали свою гôднôсть, народне достоинство, свои права Богомъ і природою дани, стрясли зъ себе душевне ярмо невѣжества,. ярмо тѣлесного гнету і так стались свобôдними, вôльними панами своєи земли, свого дѣланія, народного розвою в силѣ, в знанію и в багатствѣ. Такіи нарôдъ називаємо днесь народомъ сильнимъ, независимимъ, богатимъ, котоний зъ запаленою похôднею просвѣщенія и поступу в рукахъ. несе и розсѣває зерно цивилізацій і людзкости въ найтемнійши закутки дикой Африки.

Ми днесь Русини питаємъ ся, чому нѣмцѣ, французи, американцѣ суть вôльнимъ і багатимъ народомъ, а ми одни обдерти, на багатôй уродженій земли чужимъ кланяємось богамъ і свôй кровавій пôт і працю мусимо в чужу стодолу складати, а сами з голоду гинемо. А що гôрше — ми навѣть і въ метрики народнои назви не маємо, наколи кожде дике племя въ Африцѣ єсть означене певнимъ сталимъ іменемъ черезъ ученихъ експлораторôвъ, а насъ, чортъ зна, якъ зовутъ — бо ми невôльники і по нумеру насъ кличут, якъ треба дати остатну корову на податокъ, або кровъ свою проливати на чужихъ нивахъ та на чужую користь.

Тому то руській нарôдъ не мавъ часу на тоє, щобъ у себе вѣдома працювати надъ укрѣпленієм руского духа, надъ соединенієм своїхъ силъ и такъ дати в спадъщинѣ своимъ внукамъ да правнукамъ народну независѣмѣсть и полѣтичне значеніє; наколи другіи народи звивалися охочо и спокôйно коло роботи на власнôмъ поли народного самопознанія, Русинъ мусѣв вѣками стояти на вартѣ и проливати свою кровъ на полю битви зъ дикими гордами татарскими і бусурманьскими, щобъ своими благородними грудьми здѣлати непрошибну стѣну для европейской цивилізацій противъ азіатійского варварства.

А щожь із того?

Днесь, видишъ, тôлько високи могили свѣдчать о храбрости и геройствѣ нашихъ прадѣдôв за святую свободу, которіи начинили рускую землю своими костьми, напоѣли святою рускою кровію, на которôй теперъ ляхъ, нѣмець и жидъ пшеницю сѣє, а намъ — рôдним синам той землѣ, кажуть полову ѣсти, за котру ще треба дорого платити.

Русини!

Така наша доля, така наша судьба на той земли, де ми въ перш свѣт узрили и перший крикъ видали зъ наших невинниxъ грудей: „хлѣба, мамо, хлѣба, зъ голоду

(Закінчення на стор. 12)

СТОЛІТНІЙ „СВОБОДІ" — СТОЛІТНІЙ УНСОЮЗ БАЖАЄ МНОГИХ ЛІТ!

Цим спеціяльним ювілейним числом видавництво „Свобода" відзначає 100-річчя від дня, коли на континенті Америки появилося перше число газети, якій її засновник о. Григорій Грушка дав назву „Свобода". І хоча „Свобода" не була щоденником у перших роках свого існування, а таким стала щойно у 1921 році, її знають як щоденник і нетерпляче очікують у всіх українських домах, де запрошують її своєю передплатою.

„Свобода" є тепер найстаршим українським щоденником як в Україні, так і на поселеннях. Багато причин складалося на її щасливе довголіття. Вільна преса могла розвиватися тільки у вільних демократичних державах. Президент Джеферсон твердив, що „наша воля залежить від вільної преси, якої не можна обмежити без знищення її".

Окупанти української землі боялися вільної української преси і постійно її закривали, і тому не проіснував інший український пресовий орган так довго, як американська „Свобода". Зазнавала вона різних змін, відповідно до змінливих обставин, але завжди вона появлялася і ширила знання, та в'язала далеко розкинених українських людей в одну велику родину. „Свобода" була все репрезентативною газетою, бо таку опінію заслужено виробила собі у свого читача. А читачами „Свободи" був найбільш свідомий колектив українців, які гуртувалися і надалі гуртуються у численно найбільшій і фінансово найсильнішій організації поза Україною — в Українськім Народнім Союзі.

Саме тому, що „Свобода" завжди твердо спиралася на свого видавця, УНСоюз, вона могла встоятися і тоді, коли життєві іспити впродовж століття час від часу загрожували її існуванню. „Свобода" є і була органом УНСоюзу, але своєю повагою стала репрезентантом всього українства і тим самим загальногромадською газетою. „Свобода" завжди стояла на сторожі свого видавця і обороняла його інтереси, але керувалася, як і її видавець, одним головним кредо: боротися за незалежність України. До цієї боротьби „Свобода" запрошувала якнайширший вахляр співробітників. На її сторінках друкувалися найвизначніші постаті, діячі політики, науки, культури і журналістики. У „Свободі" віддзеркалювалися всі більші і менші події в бутті України, як також історія української еміґрації в Америці, Канаді та в інших поселеннях. Історія „Свободи" є записана теж на сторінках численних альманахів УНСоюзу, де міститься багатство різнородного україноэнавчого матеріялу.

Від довгих років стояло питання, найчастіше на Конвенціях УНСоюзу: чи УНСоюз може рости і розвиватися без „Свободи", і чи можна уявити собі УНС без його видавництва. На це питання не було одностайної відповіді, але кожна хвиля українських іміґрантів неухильно відчувала потребу українського писаного слова. Часто ці новоприбулі на вільну американську землю ставали членами УНСоюзу, щоб одержувати „Свободу" і разом з тим стати частиною зорганізованої української громади.

З відродженням вільної української держави відкриваються „Свободі" нові можливості, але, у світі тяжкого економічного стану в Україні, ледве чи вони можуть вже тепер себе проявити.

У сторіччя „Свободи" і сторіччя Видавництва клонимо голову перед її засновниками та віддаємо пошану і подяку її редакторам, членам редакції та Видавництва, — всім довголітнім трудівникам, людям великої візії і відданости, які працювали ідейно і безперервно для свого народу. А „Свободі" бажаємо многолітствія, бо як довго будуть битися українські серця, так довго будуть читачі щоденника „Свобода".

Уляна Дячук
Головний предсідник УНСоюзу

„Правда одна нам може дати свободу. Наше завдання — освідомлювати український народ, боронити його честь від ворожих нападів, показувати йому дорогу по поступу, цивілізації, добробуту".

о. Григорій Грушка

Зенон Снилик

ТАКИЙ БУВ ПОЧАТОК ПОЧАТКІВ... І ДАЛІ — СТО РОКІВ

Напередодні 100-ліття УНСоюзу.

Їх було тринадцять — тринадцять українських (руських) католицьких братств — одинадцять у Пенсильванії, в краї, що був відомий своїм антрацитом, камінним вугіллям — чорним золотом, а одне братство було в Елмайрі, Н. Й., та ще одне — в Джерзі Сити, Н.Дж. І ось їм здалося, що і вони, наче славні первісні американські стейти, а радше — первісні північноамериканські колонії, утворили щось зовсім нове й оригінальне, але таке, що матиме сталу і хосенну вартість не тільки для українських американців, але і для країни їхнього поселення — для ЗСА.

Об'єднуючи їхні український патріотизм і американський, який щойно зароджувався, вони — наші піонери — вибрали собі день 22-го лютого 1894 року — День народження Джорджа Вашінгтона, першого Президента ЗСА, і цей то день став днем оснування Українського (спершу — Руського) Народного Союзу, першої крайової організації в Америці. На свого Патрона вони обрали Тараса Шевченка, геніяльного українського поета і поборника святої волі („Юродивий"), якого багато хто називає Батьком українського народу, і який ще в 1857 році викликав у пророчому видиві нашого власного Вашінгтона з новим і праведним законом для України, що тоді стогнала вже друге століття у московському ярмі.

Символізм, який закодований у події народження УНСоюзу, був не без глибшого змісту. Бо він — цей символізм — відразу і далі на протязі історії, вміло розв'язував проблему двох батьківщин для багатьох поколінь американських українців — проблему блискучого злиття двох льояльностей в одну — і до України і до Америки. Щобільше, з бігом часу ставав все більше річчю на потребу, справжньою вимогою часу й девізою, що, щоб бути добрим американцем чи доброю американкою, особа повинна бути добрим українцем чи доброю українкою. Девіза ця є дійсною посьогодні. І що властиво є найцікавіше, що цей діктум зформулювали прості, в більшості своїй малоосвічені іміґранти, переважно з Лемківщини і Карпат, із Західньої України. І навіть більш дивовижно є те, що вони прибували сюди переважно на короткий час, щоб заробити дещо гроша, працюючи тяжко по кам'яновугільних шахтах і на сільських фармах, маючи у пляні незабаром повернутися додому, в Україну, щоб там прикупити собі ґрунту за тяжко запрацьовані доляри.

Ми лише можемо припускати, що в глибині їхніх думок нуртувало припущення, що дехто з них залишиться тут на постійно, і для них організація — Український Народний Союз — буде унапрямлювати їхнє духове життя і деякі аспекти їхнього фізичного існування в країні, де зовсім певно існували нагоди для заможного життя і навіть для збагачення, але де поруч отруйним квітом кільчилася експлуатація. Америка не була вільна від експлуатації, особливо чорноробів.

І отже — так відбулися установчі збори в лютому, 22-го 1894 року, і вибори першого Головного Уряду УНСоюзу, очоленого Теодозієм Талпашем. Три місяці пізніше — 39-го травня 1894 року, вони скликали Першу Конвенцію також у Шамокіні, і ця Конвенція затвердила попередній вибір Головного Уряду. У Конвенції брали участь рівно 17 делегатів, які репрезентували 439 членів, з майном у висоті 220 долярів і 35 центів.

Якщо числа свідчать про ріст і розвиток, то тепер сто років пізніше — УНСоюз налічує 70,000 членів, які гуртуються у 500-ах відділах у ЗСА і Канаді, із майном і фінансами, які сягають 70-ти мільйонів долярів, не враховуючи сюди вартости УНСоюзової Будівлі, 15-ти поверхового будинку в Джерзі Сити, Н. Дж., де міститься Головна Канцелярія УНС і Видавництво „Свобода". Щоб обслуговувати якслід всю американську українську громаду, УНСоюз видає україномовну щоденну газету „Свобода", англомовний „Український Тижневик" та дитячий журнал „Веселку", не згадуючи численних книжкових появ з друкарні „Свободи".

Але самі числа, хоч як вимовні, не завжди розкажуть про всю діяльність, про все, що стається на терені УНС. Це була „Свобода"; тоді двотижневий часопис, заснована й видавана й редагована отцем Григорієм Грушкою, одним з кільканадцяти українських католицьких священиків (починаючи з отця Івана Волянського, першого такого священика в Америці), які стали успішними і певний час єдиними провідниками в час народжування тут українського зорганізованого життя. „Свобода", заснована півроку перед народженням УНСоюзу, була власне ініціятором і надхненницею для постання УНС.

Вже в першому числі „Свободи", 15-го вересня 1893 року, тобто рівно сто років тому, було велерічиво висловлене завдання часопису, що згодом стало і завданням Українського Народного Союзу: „Нашою задачею єсть просвіщати український (руський) народ, боронити його честь од вражих нападів, вказати дорогу до поступу, до цивілізації, до добробуту. Дальше — святим буде обов'язком сохранити межи народом його сокровища (скарби), то-єсть: віру, обряд і мову". Тож-то ідеологічною базою і підставою цієї організації було, є і буде: провадити, охороняти, а часом і насварити, але завжди запалювати вірою в слушність нашої справи, надихати до корисної дії на благо наших обох батьківщин.

З самого початку Український Народний Союз поставив себе як братерську організацію, як таку, що ставить службу громаді за наріжний камінь своєї діяльности: обслуговування насамперед! Організація прийняла вже на перших парах тричастинну систему вартостей і ця система стала фундаментом загально зорганізованого всього життя українців у Північній Америці. І ця система стала моделем для майбутніх українських американських організацій і товариств, які виникали тут відразу, і по Першій світовій війні, організовані другою хвилею іміґрантів, і ще в більшій мірі основані третьою хвилею іміґрантів по Другій світовій війні, коли нові маси українських втікачів прибули до гостинних берегів Нового світу. Це вже була майже всеціло суспільно-політична еміґрація, протикомуністична й протимосковська.

Перші іміґранти, хоч найменш інтелектуально софістиковані у порівнянні з пізнішими хвилями еміґрації з України, вкорінили три підставові принципи в організацію, на яких і досі спирається українська американська громада. Перше: зберігати і розвивати нашу духову спадщину в Новому світі; друге: зробити помітний вклад індивідуально й групово в скарбницю духу нашої нової батьківщини; третє: допомагати нашим братам і сестрам в Україні вибороти собі свободу і стати господарями на своїй власній землі.

І з певністю маємо право сказати, що кожна одна українська американська і українська канадська організація, які виникли у відповідні пізніші часи, мають у своїй статутах ці напрямні принципи — дороговкази, наголошуючи то перший, то другий, то третій у своїх діях на добро загальної справи, в залежності від цілей даного товариства чи організації.

Але УНС був перший з перших, і його основники знали про це. Вони знали, що підвалини мають бути міцними, вартості — непорушними і сталими, дороговкази — чіткими, щоб витримати іспит часу. А той факт, що УНСоюз сьогодні є не тільки першою, але й найстаршою організацією діяспори у так званому Вільному світі, і також найчисленнішою й фінансово найбагатшою, каже нам у кінцевому підсумку віддати належне основникам-візіонерам, будівничим зорганізованого життя американських українців і канадських українців у Північній Америці.

Наші піонери пустили в хід Український Народний Союз, взявши добровільно на себе цей нелегкий труд, як Франкові каменярі, що рівняли шляхи для майбуття. І тепер, коли українська громада в Північній Америці є високо диференційована і різноманітна, то перед 1930-ми роками УНС, за прикладом українських Церков, був сівачем і порушувачем-двигуном всього суспільного життя громади. Навіть тепер, коли комусь чи чомусь не ведеться як слід, то це завжди є УНС, який простягає руку допомоги для даної справи, чи групи, чи особи, а його публікації скеровують у справжній невтомний хрестоносний похід громади для виборювання корисних для нас вислідів чи то в одній, чи в другій справі.

Навіть господарський аспект УНСоюзових активностей мав у великій мірі „небизнесову" мотивацію. Батьки-основники УНСоюзу обрали шлях братського забезпечення, бо такий шлях задовольняв їхні духовні вимоги й потреби більше, ніж це були б візії великого фінансового росту і розвитку. Вони були глибоковіруючими християнами, і коли один з них умирав, — а смертність серед шахтарів була висока через часті нещасливі випадки в копальнях, де в той час не багато робилося для безпеки робітників, — то вони бажали справити для свого побратима належний похорон і навіть дещо з грошей, що лишалися, вислати для родини в „Старому Краю".

Століття історія УНСоюзу є багата на приклади, коли, власне, застосовувалися у життя згадані три принципи, що керують УНСоюзом всі ці десятиліття. Століття історія Українського Народного Союзу — це дійсний хід по верхогір'ях духу. Сотні церков, народних домів, шкіл, музеїв, наукових, культурних і спортових центрів, міріяди мистецьких груп на всьому широкому просторі континенту свідчать про факт, що українська культура зберігалася тут і продовжувала своє існування. Сотні книжок англійською мовою правдиво розповідали про Україну і її народ, і ці книжки були або видані в УНСоюзі, або їхнє видання було фінансоване УНСоюзом, а двотомна масивна Енциклопедія Українознавства була гідним вінцем цих усіх видань. Згадуючи відносно недавній час, не можна поминути мовчанкою монументального видання — твору про штучний Великий голод в Україні 1932-33 років пера Роберта Конквеста під назвою „Жнива скорботи"; твір появився завдяки уфундуванню УНСоюзу. Так само автор Дейвид Марплз міг дати добру аналізу чорнобильської трагедії 26-го квітня 1986 року в двох томах, що теж співсубсидіював УНСоюз.

Із ініціятиви Українського Народного Союзу — Батька Союзу — українці в Америці здвигнули величний пам'ятник Батькові Тарасові — Тарасові Шевченкові — у столиці країни Вашінгтоні. Святочне відслонення Пам'ятника довершив у 1964 році, в 150-ліття з дня народження Поета, попередній президент ЗСА Двайт Д. Айзенгавер перед стотисячною масою українців з усіх усюдів українського розсіяння.

Український Народний Союз був у проводі кампанії для відкриття трьох катедр українознавства у Гарвардському університеті, як і його Науково-Дослідчого Інституту. Це був перший такого роду Інститут (УНІҐУ), уфундований завдяки збірному меценатству у цій країні.

Тисячі українських американців і українських канадців несли військову службу з посвятою і відданістю у збройних силах цих двох країн. Деякі із них зі славою впали на полі бою в найбільш віддалених закутках світу, борючись за рівність, братерство і свободу для всіх. Але ще більше наших земляків, наших краян є у різних фахах і професіях, у кожній сфері людської діяльности, завдяки особистим досягненням, талантові і наполегливій невтомній праці. Вони збагатили в один чи інший спосіб життя в цій країні, яку вони обрали за свою другу батьківщину. Деякі з них були стипендистами УНС, і як студенти цієї програми добилися чималих успіхів у науці. УНСоюз для цього уділяє річно 150,000 долярів, розділяючи їх для здібних і потребуючих студентів вищих шкіл.

Навіть для найменших українців, членів УНСоюзу, Союз подбав про різні дитячі табори на мальовничій оселі в Кетскильських горах під час літніх місяців, де також збираються провести приємно час тисячі українців і молодих, і середніх, і старших — на Союзівці.

Будучи найпершим і найголовнішим, УНСоюз, проте, виявляє свою великодушність і щедрість по відношенню до інших українських організацій. Кожного року сотні тисяч долярів уділяє Батько-Союз різним установам і товариствам українським як дотації, дари чи стипендії. Український Народний Союз гарно списався і у допомозі Україні. Тут він має чималі заслуги вже з третьої декади свого існування.

Україна завжди посідала центральне місце в зацікавленнях і діяльності УНСоюзу. Наші брати і сестри в Україні могли кожночасово розраховувати на міцну допоміжну руку з-за океану, що і діялося постійно і у великій кількості, починаючи з наших Визвольних Змагань (1917-1921). Десятки тисяч долярів слалися за море вже в Першій світовій війні і продовжували йти в Україну, зокрема в Західню Україну, до Другої світової війни і після неї, хоч сама українська громада в Північній Америці не належала до найбагатших, бо складалася звичайно з середньої кляси, із старанно працюючих людей, які не конче мали надвишок капіталу для харитативних цілей. То знову УНСоюз започаткував велетенську рятункову акцію для жертв війни, біженців та політичних втікачів з-під большевицько- - російської займанщини під кінець сорокових років і пізніше, підтримуючи матеріяльно і морально тисячі українських людей, розпорошених по різних країнах Західньої Европи по війні, а потім, добившись від американського Уряду дозволу на приїзд до Америки цих скитальців, по мірі своїх можливостей, допомагав їм тут влаштовувати нормальне нове своє життя, зруйноване війною й поневіряннями. На 32-ій Конвенції УНСоюзу в Балтіморі, Мд. у 1990 році створено Фонд Відродження України — УНС, в основу якого входять 100,000 дол. річно з каси УНСоюзу та дивіденди і добровільні датки від союзовців. На день 3-го серпня 1993 року цей Фонд переступив суму 400,000 дол. З нього за останні три роки пішло в Україну понад 300,000 дол. допомоги у формі комплексних проєктів у ділянках видавничій і освітній. Крім того у 1992 і в 1993 роках УНСоюз зорганізував групи учителів англійської мови і вислав їх в Україну у літніх місяцях, де вони працювали з різними групами людей, бажаючих вивчати англійську мову. Є всі познаки на те, що така допомога буде продовжуватися у збільшених розмірах.

Проте харитативна діяльність УНСоюзу не була обмежена лише до українців. Помічна рука союзова підтримувала багато вартісних починань і загальноамериканського характеру. Коли, наприклад, перед столітнім ювілеєм Статуї Свободи розпочалися ремонтні роботи для укріплення й відсвіження славної Статуї, що стоїть, пишаючись, сли响 під вікнами Української Будівлі УНСоюзу на водах Нюйоркської й Джерзіситкої гавані, то УНСоюз, разом з іншими численними українськими американськими організаціями і неукраїнськими та приватними громадянами, зібрали конечні на ремонт великі суми грошей.

І знову, коли совість світу потрясли страшні картини голоду й масового вмирання в Етіопії, Батько-Союз, пам'ятаючи про голодовий голокост в Україні в 1932-33 роках, зложив 10,000 долярів на допомогу голодуючим. І вже зовсім нещодавно, коли нищівний землетрус завдав удару Вірменії, УНС був поміж першими організаціями ЗСА, що зложив також 10,000 долярів на допомогу жертвам землетрусу та їхнім родинам.

Унікальна братерсько-запомогова організація — Український Народний Союз, неухильно відданий справі української громади, котру він сам, разом із також вже столітньою „Свободою", створив, вирізьбив і виплекав протягом довгих і славних ста років. Починаючи друге століття, УНСоюз і надалі йтиме шляхом служіння народним інтересам, служіння рідній громаді, бо якщо зростатиме й кріпнутиме громада, так ростиме й міцнітиме і Батько-Союз та його незаступима „Свобода".

Ярина Зоряна

В ПОКЛОНІ о. ГРИГОРІЄВІ ГРУШЦІ

„Гей, брати, до чину...
Та щирого труду —
Во ім'я науки
Для нашого люду".

о. Г. Грушка

Піонер еміграції,
Провідник народу,
Державної думки
Мислитель.
Заложив основи
Під рідну „Свободу"
Відданий священно-
служитель.

Він як Каменяр
Лупав скелю ночі,
Державницьку думку
Плекаючи всюди,
і безсмертним ставши
для свойого люду!

Твин Сиґі,
Літо — 1993

Володимир Жила

У СВІТІ ШИРОКИХ І ВИСОКИХ ЗАВДАНЬ

(до 100 річчя безперервної праці „Свободи")

У мистецькій літературі образне слово повинне бути здатним оживляти яскраві зорові, слухові та інші уявлення. Поет, прозаїк чи драматург, користуючись добірним словом, повинен мати на увазі його здатність викликати конкретний образ. Про іншу особливість слова тут не буду говорити.

Перші наші письменники-еміґранти в Америці так і дивилися на функції слова. Опинившись у чужих, часто для них незрозумілих умовах життя, вони глибоко відчували самотність, їх часто огортали сумніви щодо навальної новизни в житті, а тут ще з'являлись і родинні труднощі й горе. І так душилися вони від повені тих глибоких почувань. Дехто звертався до рідної пісні, що служила порятунком колись удома, а дехто брався за перо й виливав на папір увесь біль своєї враженої душі. Ці люди в своїй масі не були освічені, не надто розбиралися в красі образного слова, тому їхня поетична творчість базувалася в основному на багатому фолкльорі, зокрема на піснях, що їх вони привезли „зі старого краю". Формою наслідували вони коломийки, колядки і народні пісні, а змістом — змальовували тугу за рідним краєм, за покиненою родиною чи дорогою дівчиною. Все це в більшості випадків зображувалось у сумних тонах, щоб викликати співчуття, і звучало часто-густо як голосіння.

А коли поетом був священик, — що був і освіченим і знався на поезії — але, знаючи для кого він пише — в нього обов'язково домінував нахил до повчання, до висловлювань моральних наук, до християнського проповідування, що й зрозуміло. У поезіях про рідний край дуже часто лунали заклики не забувати його, як у вірші Семена Сосенка „Не забудь".

Першим українським поетом іміґрантів у ЗСА був о. *Григорій Грушка* (1859-1913), видатна людина в духово-релігійній і культурно-освітній галузях. Плодотворні слова, що він їх засіяв між своїми земляками-еміґрантами на американському континенті, дали наглядний плід — Український Народний Союз із власним щоденником „Свободою". Почин і праця невтомного священика, цього першого редактора й видавця „Свободи", дали найбільш відчутні наслідки у розвитку Американської України. Український Народний Союз засновано 22-го лютого 1894 року, а „Свободу" півроку перед тим — 15-го вересня 1893 року. Ці здобутки звеличують о. Г. Грушку як людину, ім'я якої записано золотими літерами на вільній американській землі. А про його український патріотизм хай засвідчать його слова з приводу відвідин у 1894 році столичного міста Вашінгтону. Про це він писав так: „Оглядаючи Капітоль у Вашінгтоні, я став говорити з старенським негром, котрий мав 80 років і замітав сходи Капітолю. Між іншим, казав мені старець, що він чується дуже щасливим, замітаючи сходи Храму Свободи, бо сьогодні він і його нащадки є вільними... Чуючи ці слова старенького негра, — продовжує о. Г. Грушка, — я почув біль під серцем і, обернувшись набік, обтер сльози, бо подумав собі: Боже, Боже, чи доживу я до віку того негра й чи побачу я Україну свобідною-вільною? Адже я сходи її Капітолю вмив би гарячими від радости сльозами".

Вірші о. Г. Грушки друкувались у „Свободі" з самого її початку. Вони звичайно мали повчальний характер. Часто вплітав він їх у прозу, зокрема тоді, коли хотів загострити увагу читача до певних речей. Писав теж вірші, не зв'язані зі статтями, хоч і вони своїм характером нагадували прозу. Його вірші — це ритмічні рядки, що нагадують українські народні пісні (з Карпатських гір) найрізноманітнішого змісту: побутові, історичні та інші.

Гей, браття, до чину,
Не годиться спати,
Вже сонце з полудня,
Пора й нам вставати!
І взятись до праці
Та щирого труду
Во ім'я науки
Для нашого люду!

Серйозним засобом у трудній праці цього священика зберегти від денаціоналізації своїх людей були національні символи, що стали значним складовим елементом у кампанії українізації. Найважливішим серед них був Тарас Шевченко, геніяльний український поет, якого 1895 року, в 35-ті роковини від його смерти, „Свобода" знову представила українській громаді в Америці. Редактор о. Г. Грушка писав тоді таке: „Це правда, що дуже мало людей знають тут про Тараса Шевченка та про славу, яку він здобув для себе". Далі, змалювавши Шевченкові зусилля для українського національного відродження, отець-редактор продовжував: „Ми будемо йти слідами Тараса... ми заснували газету, яка служитиме національній політиці всієї австрійської Руси, а фактично і всієї Руси-України. Ми стоїмо за це і будемо це підтримувати в пам'ять Шевченка". І тут, дійшовши до самого вершка у своїх міркуваннях, о. Грушка закінчує свою оригінальну статтю вдумливим патріотичним віршем:

Духом линем ми, Тарасе,
На твою Могилу.
І за Тебе Бога молим
Вдячні за ту силу,
Котру вдохнув в Твої слова
Мертвих воскрешати,
На руїні України
Волю здобувати.

Це вдале поєднання прози з віршем, цілком у манері поетичних виступів о. Грушки, якими він часто користувався. Він знав, що сильна проза у вершинних ситуаціях єднання з поезією робить його творчість більш ефективною для того завдання, для якого була призначена.

Отець Г. Грушка мав велике розуміння долі еміґранта, він часто її оспівував. Наприклад, у поемі „Майнерська сирота", він зображує неділю шахтарської дитини після смерти батька. Він повертається до цієї теми у „Пісні руського майнера", але вже більш конкретніше. У довшій, але менше вдалій поемі „Поворот майнера на родину", як слушно зауважив уже Омелян Рев'юк, є чимало трагічности, але ще більше неймовірности

Більшою заслугою о. Г. Грушки, здається, було не так писання оригінальних віршів, як передруки творів відомих українських поетів: Шашкевича, Федьковича, Шевченка, І. Франка та інших на сторінках „Свободи". Крім того о. Грушка мав великий вплив на подальший розвиток української поезії в Америці та в Канаді.

Формою і змістом вірші наших поетів-еміґрантів довгі роки були подібні до творчости о. Грушки. В тому дусі писали вже згаданий С. Сосенко, Юрій Сиротюк, І. Бойко, Ф. Рибoловський, Василь Ухач та інші.

Вибух Першої світової війни виніс на денний порядок нові теми. На зміну старим піонерам поетам-еміґрантам прийшли нові, як Олександер Неприцький-Грановський, Микола Величко (псевдонім Марко Скритий), Дмитро Штогрин, Петро Турчинський, Степан Мусійчук, Дмитро Захарчук, Матвій Костишин, а з наймолодших — Микола Горішній. На поетичному Олімпі з'являються поетки Анастасія Рибак, Катерина Маланчук, Марія Сарабун і ще кілька. Поезія ще більше набирає патріотичного характеру, головно під час постання самостійної української держави і згодом — після її упадку.

Тут можна писати про десятки авторів. Згадаємо лише кілька найвизначніших, які піднесли її на один щабель вище з погляду форми та змісту.

Найвизначнішим у цій групі, без сумніву, був *Олександер Грановський* (1887-1976). Свою літературну діяльність поет і член групи модерністів почав ще в Україні. До Америки прибув з поважним поетичним набутком — як автор трьох збірок уже прихильно оцінених критикою. Поезією молодого Грановського цікавився, до речі, історик української літератури Сергій Єфремов. В Америці О. Грановський здобув університетську освіту з докторатом у галузі ентомології. Спочатку працював у Вісканському університеті, а згодом у Міннесотському університеті. Тут він зацікавився визвольною боротьбою України, змінив тематику своєї поезії, перейшовши до національно-патріотичних тем. У 1936 році він став президентом ОДВУ, Організації Державного Відродження України. Працював як учений ентомолог і політичний діяч і, як поет, придбав ще чотири цікаві збірки поезій. Поезія його проникнута ліричними ремінісценціями, філософськими думками, цікавими картинами природи. Він любив у своїх творах порівнювати Америку з Україною в ідеологічній площині.

Петро Турчинський присвятився історичним подіям українського минулого. Значний інтерес викликає його „Смерть Івана Підкови". Він також автор дещо еротичної лірики та патріотичних віршів:

Я вірю, вірю: час настане
Зілляться землі України,
І край наш рідний знову встане,
Неначе з мертвих, із руїни.

Від гір Кавказу аж по Сян,
З одною думкою й метою,
Народ розоре рідний лан
Своєю щирою рукою.

Івана Кедрин

ПОЛІТИЧНА ДУМКА І ПРЕСА

Історію української політичної думки можна розпочинати від різних подій у різному часі. Можна це робити вже від листів князя Мономаха (Поучення дітям) до дітей з 1-ої половини XII сторіччя, або від заяви Богдана Хмельницького при його в'їзді до Києва у 1648 році; або від маніфесту Головної Руської Ради у добі „Весни народів" Австро-угорської монархії 1848 року, чи аж від постання перших українських політичних партій, зокрема Братства „Тарасівців" чи перед тим Кирило-Методівського Братства, по обох сторонах Збруча на переломі XIX і XX сторіч. Межовим стовпом на шляху новітньої української політичної думки була поява „Самостійної України", брошури, що містила в 1900 році виголошену промову Міхновського на Шевченківському святі, та „Україна Ірредента" Юліяна Бачинського п'ять років перед Міхновським. Тернистим шляхом ступала українська політична думка, хитаючись поміж орієнтацією то на Польщу, то на Московщину. Проявилося це в Гадяцькому договорі Івана Виговського з 1658 р. та злощасному Переяславському договорі (1654). Деяким відгуком Гадяцького договору, як орієнтації на Польщу, можна вважати Варшавський пакт з 1921 року, популярно званий Договором Петлюри — Пілсудського. До історії української політичної думки належить „Грамота Гетьмана Павла Скоропадського" про федерацію з Росією (14-го листопада 1918 року) і Зятківський договір Української Галицької Армії з генералом Денікіном, з 24-го жовтня 1918 року і 17-го листопада 1919 року (друга його редакція).

Нема книжкової вичерпної історії української політичної думки — за вийнятком спроби зладити таку історію до доби Центральної Ради Юліяна Охримовича („Розвиток української політичної думки", Київ 1918). Зате існує багата література з ділянки української політичної думки у мемуаристиці, в історичних договорах та в публіцистиці. Назвім тільки кілька. Василь Панейко у невеличкій книжці „З'єдинені Держави Східньої Европи" (1922) був прихильником концепції нової східньоевропейської федерації. Василь Панейко був першим міністром закордонних справ ЗУНР в уряді Євгена Петрушевича, після 1-Листопадового перевороту у Львові та проголошення Західньо-Української Народної Республіки. Він був кількакратним головним редактором львівського щоденника „Діло" і незаперечним українським патріотом. Але уважав, що майбутність України лежить в орієнтації на Схід, а не на Захід, бо безкрайні простори Евразії дають, мовляв, Україні кращі шанси, ніж засклеплена в собі егоїстична Західня Европа. З особою Василя Панейка зв'язана цікава подія в історії української преси: перший і одинокий дотепер страйк всіх членів Редакції передового щоденника „Діло" у Львові. Василь Панейко — людина страшенно нервова і замкнена в собі, зачинявся у своїй кімнаті головного редактора „Діла", писав щоденно передові статті і віддавав їх до друку, так що члени Редакції опинювалися перед доконаним фактом, що „Діло" пропагує орієнтацію на конфедераційний зв'язок України з Росією.

Всі члени Редакції „Діла" через це відмовилися співпрацювати з Панейком. Дирекція та Надзірна Рада Видавничої Спілки „Діло" прихилилася до становища збунтованих редакторів. Далі була книжка Андрія Білинського „Світ і ми" (Мюнхен—Торонто 1963), — це чудернацька теорія українського політичного капітулянства. Мовляв: не буде війни, не буде революції, нема ніяких виглядів на відродження української держави, — то треба перестати співати „Ще не вмерла", пристосуватися до дійсности у Східній Европі, а коли большевицька Москва побачить, що від України не грозить їй ніяка небезпека, то полегшить режим, і можна буде працювати в ділянці культури. Чудо відродження державної України у 1991 році доказало авторові тієї ганебної теорії, яким він був маленьким.

Інша дивоглядна книжка з ділянки політичної думки, це твір Семена Шевчука: „Пора сказати правду про наші змагання дістати волю для Галицької Землі" (Торонто, 1965). Автор, колишній український адвокат у Львові, який часто боронив українських націоналістів у політичних процесах, став у цій своїй книжці теоретиком галицького сепаратизму, — він цурається Наддніпрянщини, бо не вірить в її державницьку зрілість, та апотеозує Галицько-Волиньську Державу, — що, на мою думку, є повним абсурдом.

У противагу до згаданої вище публікації Василя Панейка, що пропагувала орієнтацію на Схід, приктично на Росію, д-р Дмитро Донцов у книжці „Підстави нашої політики" (Відень 1921) дав ідеологічне обґрунтування Варшавському пактові з 1921 року, як правильній орієнтації на Захід, конкретно, у тому часі — на Польщу.

Знаємо, що обидві орієнтації на Схід (Москву) і на Захід (Польщу) збанкрутували і заступила їх орієнтація на власну ні від кого незалежну державу, при чому, віру в будь-яку чужу силу, яка поможе здобути українцям рідну державу, заступило гасло віри у власні сили. Але поки українська політична думка дійшла до такого єдино розумного висновку — вона йшла ще манівцями, що їх створили політичні відносини.

Упадок Української Народньої Республіки і постання на її місце УРСР, т. зв. Української Радянської Соціялістичної Республіки, породило спір: чи УРСР — це держава з іншим устроєм, чи це фікція для легшої асиміляції і русифікації, насправді ж — окупація України Росією. Ця теоретична суперечка появилася у друкованих творах та в політичних партіях, які насправді внесли роздор у громаду. Речниками концепції, що УРСР — це наша держава, хоч і з немилим нам режимом, були не тільки малодухи, але й деякі світлі постаті українського державницького руху.

Володимир Винниченко був автором Першого Універсалу Української Центральної Ради, був першим прем'єром УНР, був головою Національного Союзу, який зорганізував повстання проти Гетьманату Павла Скоропадського у протесті проти його Грамоти про федерацію з Росією, згодом був головою Директорії. Але, опинившись на еміґрації у Відні, видав там тритомовий твір „Відродження Нації", який насправді, — поруч із вартісним текстом документів, — був, можна сказати, пасквілем на УНР і Центральну Раду, зокрема — пасквілем на Симона Петлюру, якому Винниченко закидав, що Петлюра мріє про в'їзд до Києва на „білому коні". Той же Винниченко видавав у Відні прокомуністичний тижневик „Нова Доба" і той же Винниченко переїхав із Відня до Харкова на пост віцепрем'єра в уряді Совєтської України, та врятувався згодом лише втечею від арештування і загину. І Михайло Грушевський, перший президент УНР, повернувся з Відня в Україну, повіривши, що зможе працювати над дальшими томами своєї монументальної „Історії України—Руси". За свою наївну віру заплатив життям.

Ту саму наївну віру мав цілий табір так званих радянофілів. Це були українські патріоти, які прагнули працювати для української культури також під „радянським" правлінням. Пропаґатором цієї концепції був совєтський консул у Львові Лапчинський, який переконав кількох видатних громадян у Львові, щоб гуртуватися до заснованого ним за совєтські гроші місячника „Нові Шляхи". Серед цих громадян був колишній директор української гімназії у Рогатині Антін Крушельницький, свого часу міністер освіти УНР, — професор математики Микола Чайківський, поет Василь Бобинський, Я. Галан, Я. Кондра, Ю. Косач, С. Левинський і гурт еміґрантів у чеській Празі з Михайлом Лозинським у проводі. Більшість з них у добрій вірі виїхали в Україну і всіх їх там фізично знищили. Радянофільська дурійка проявилася у заснуванні у Польщі між двома світовими війнами партії Селянсько Робітничої (Сельроб), яка розкололася швидко на Правицю і Лівицю. Лідером Сельробу у Львові був Кирило Вальницький, колишній неприхований русофіл, який проте цілком українізувався, але вірив у „Радянську Україну". Виїхав на Україну і згинув. Були в Галичині за Польщі „старорусини" — не з ідеї, а задля матеріяльної користи, підтримувані польським режимом для внощення ферменту в українське суспільство. Були і старої дати прозивані „кацапи", які не знали історії, мови ні культури Росії, але свої симпатії до неї проявляли привітом „моє почтеніє" і „до свіданія".

Поминаючи безмежно глупу і згори на невдачу засуджену польську політику національної асиміляції, розмірно демократичний устрій у Польщі дозволяв на плекання і розвиток української політичної думки, на постання мережі політичних партій і на існування доброї — числом і рівнем — преси. Ще від австрійських часів існували три головні українські політичні партії: Націонал-демократична, Соціял-демократична і Радикальна. Найбільш впливова Націонал-Демократична Партія, радше національний демократичний рух, який охоплював кооперацію, „Просвіту" й приватне шкільництво, переорганізувалась у 1925 році на Українське Національно-Демократичне Об'єднання (УНДО), при чому включилась туди так звана „Незалежна Група" і новозаснована Дмитром Донцовим та Дмитром Палієм „Партія Народної Роботи Заграва". Сам Дмитро Донцов не погодився на ту злуку, став осторонь і як редактор „Літературно-Наукового Вісника" (від 1922 року) і „Вісника" (до 1939 року) став ідеологом „інтеґрального" націоналізму, скрайньої течії, подібної до ідеології Муссоліні в Італії, що виникла у реакції на загрозу комунізму. У 1929 році 29-го січня засновано у Відні Організацію Українських Націоналістів (ОУН), яка конкретно стала українським революційним підпіллям у Польщі. На другому кінці партійно-ідеологічного вахляра стояли дві партії: Комуністична партія Західньої України (КПЗУ) й Українська Комуністична партія (КПУ). Большевицька пропаґанда розтрублювала, що наче у цілій Польщі та зокрема на її українських землях комунізм мав велику силу. Це суща неправда. У цілком свобідних соймових виборах у 1922 році (українці не брали участи, за вийнятком підтримуваної польським урядом Хліборобської партії, яка згодом зникла) — комуністи перевели до сойму у Варшаві двох послів — з Варшавської та Дрогобицької округ. І в отих двох промислових округах комунізм завмер. Щодо українських комуністів у Польщі між двома світовими війнами — їх можна було порахувати на пальцях однієї руки — вони були відомі і нешкідливі. Постала теж невеличка клерикальна партія „Обнова", спонзорована єпископом Станиславівської Греко-Католицької епархії Григорієм Хомишином. Кожна з названих партій мала свій пресовий орган. Постання ОУН з масовим набором членства відносини значно ускладнило: почалися політичні процеси, реферовані в „Ділі" у постійній рубриці „В безконечній черзі". Стало дуже важко редаґувати газету, бо треба було вважати, щоб не наражуватися на поліційну конфіскату, що потягало значну матеріяльну втрату, та щоб не зробити ніякої незручної завваги, яку поліція могла б використати проти малолітньої молоді, яка захопилася крайніми гаслами й виповнила ряди ОУН. Так звана „пацифікація", яку Польща перевела літом 1930 року в реакції на масові підпали збіжжя, зорганізовані Організацією Українських Націоналістів, залишилась чорною сторінкою в історії Польщі з літ 1919—39, і гурт видатних польських істориків з ревізіоністичної школи — різко таврують ту акцію, як і всю політику національної асиміляції.

З перспективи часу треба вклонитися пам'яті тих видатних діячів трьох керівних політичних партій, які вміли в міру своїх можливостей боротися проти ворожої державної політики за збереження й побільшення українського стану посідання, — і в той же час вони змогли зберігати персональний та ідеологічний зв'язок із лідером підпілля, що перебував за кордоном, полковником Євгеном Коновальцем, — пам'яті Дмитра Левицького, Остапа Луцького, Михайла Галущинського, Юліяна Павликовського, Костя Левицького, Володимира Кузьмовича, Степана Барана, Володимира Старосольського, Івана Макуха. Кожний з них був індивідуальністю непересічної мірки. І мали ми духового батька — Слугу Божого Митрополита Андрея Шептицького.

Україна по обох берегах Збруча не лежала і не лежить на іншій плянеті і тамошні події не могли залишитись без відгуку на українській еміґрації в Америці. Тут теж українська політична думка не явилася з повітря і вона теж не стояла на місці. У творенні політичної думки в кожному народі величезну ролю відіграє преса.

Відомо, що первісна українська громада в Америці — це була бідна заробітчанська еміґрація, вербованих аґентами копалень вугілля у Пенсильванії, безземельних або малоземельних галицьких селян. Їх використовували, вони гірко працювали, але проявили подивуґідну тугість, подивуґідний сантимент до своєї рідної Галицької Землі, куди висилали гроші на „Просвіту" й „Рідну Школу" поруч із будуванням тут церков і Народних Домів.

Проблематика тієї першої іміґрації була простенька, нескладна, і можна сперечатись, чи на першому місці стояли соціяльні вимоги чи народовецькі. Ускладнилася та проблематика із приїздом першої групи іміґрантів після Першої світової війни. Приїхали лідери великого формату: Дмитро Галичин, Лука Мишуга, Володимир Ґалан, Лонгин Цегельський, Степан Куропась — колишні старшини Українських Січових Стрільців чи УГА, Української Галицької Армії, та чимало інших. Д-р Л. Мишуга перейшов до історії, як автор тоді дуже непопулярної, в очах декого диковинної, концепції двох батьківщин. В умах патріотичних загорільців не могло вміститися, як можна мати *дві* батьківщини, коли чейже є тільки одна мати і одна батьківщина. Концепція Л. Мушуги двох батьківщин врятувала для українства всі дотеперішні покоління, врятувала всю українську діяспору. У практиці виявилось, що можна бути добрим, льояльним до влади й законів американським (канадським, австралійським) громадянином і можна бути водночас українським патріотом. Цю концепцію пропаґував Лука Мишуга на сторінках „Свободи", яка від самого початку свого існування по нинішній день є частиною всезагальної американської преси та центральним репрезентаційним органом української громади, яка живе життям всієї американської спільноти і плекає політичну думку — з очима в Україну.

Ще перед масовим приїздом українських іміґрантів, жертв Другої світової війни, названий вгорі гурт українських діячів-патріотів, згуртованих в більшості біля Українського Народного Союзу і „Свободи", мусів перевести боротьбу з болячкою „проґресистів" на нюйоркському Давнтавні. Це, шукаючи паралелі, був деякий відбиток галицьких „старорусинів", популярно званих „кацапами", з тією різницею, що „прогресисти" не захоплювалися царською родиною Романових, а „радянством", якого не знали і не розуміли. А втім, були й одиниці, які свідомо вносили баламутство.

Ще перед вибухом Першої світової війни прибув до Америки Мирослав Січинський з німбом героя, бо він убив австрійського намісника у Львові графа Потоцького. Утік з в'язниці у Станиславові і після різних перипетій опинився в Америці. Тут разом із своїм приятелем М. Цеглинським пристав до „проґресистів". Обидвом освіченим, добрим промовцям і добрим журналістам вдалося взяти під свій вплив Український Робітничий Союз. Треба було аж напливу іміґрації з Другої світової війни, щоб названа братська установа цілком визволилася з дещо баламутної демагогії. Без організаційного зв'язку з „проґресистами" співпрацював Юрій Косач, талановитий драматург, прозаїк і поет, почав видавати й редаґувати журнал „За синім океаном", фінансований совєтською амбасадою. На схилку життя Ю. Косач жалівся, що його бойкотують, признавав свою помилку. Ліквідацію „проґресистів" перевів той український демократичний табір, що його органом була „Свобода".

Редаґувати „Свободу" не було легко, коли ринула сюди в роках 1948—1950 велика хвиля найновішої іміґрації. Поруч з припливом освіченої верстви професіоналістів прерізних ділянок та значним підвищенням всього рівня української громади — поруч з великими заслугами, найбільшим неґативом української громади в Америці у цій добі було партійництво. Був час, коли було тут 10 політичних партій чи „середовищ". Три ОУН з причіпками кабалістичних літер: „р" (революційна, тобто бандерівська), „м" (мельниківці) та „с" (солідаристи, чи пак угавеерівці, популярно — „двійкарі"). Були дві Українські Революційні Демократичні партії (демократія і революція — взаємозаперечення — УРДП), два УНДО, Селянська Партія й організація гетьманців. Перенесений до Америки Український Державний Центр за кордоном переживав раз-у-раз кризи, бо то одні, то другі партії виступали відтіль і туди знову верталися.

Коли ми нині дещо справедливо тавруємо партійництво в Україні, яке є запереченням аксіоми, що тільки „в єдності сила народу", — то забуваємо, що наша діяспора грішила тим самим гріхом. І грішить далі, переносячи свої партії на терен України без ніякої користи для будови молодої держави.

„Свобода" ніколи не зай-

(Закінчення на стор. 11)

Дмитро Савчук появився як поет-самоук. Його поезії талановиті. Він автор окремої друкованої збірки. Серед віршів, які часто з'являлися на сторінках „Свободи", гарно звучить його „Свята ніч":

Ніч. Сніг біліє,
Ясні зорі,
Небо мріє.

Тихо геть довкола:
Це летить святий Микола.

Характерною ознакою цього твору є його образність і своєрідність інтонації.

Степан Мусійчук (1894-1952), православний священик, почав писати вірші ще в Україні. До Америки приїхав юнаком після закінчення четвертої кляси гімназії. Під впливом спогадів про рідний край продовжував далі віршувати, але своєї творчости довго не друкував. Його перша збірка „Рання зоря" появилась у 1919 році. Поетичний діяпазон у нього широкий. Він автор присвятних віршів, гимнів, патріотичних віршів, віршів на День матері, релігійних віршів (різдвяні, великодні). Його спадщина широка — охоплює близько тисячі віршів. Він автор також довшої автобіографії.

Вірші о. Степана Мусійчука носять ознаки щирости і чесности, як ось і Гимн Українського Народного Союзу:

Ликуй, Вкраїно, стороно кохана!
Привіт Тобі з-за моря шлемо свій,
Ликуй, Заморська Вітчино прибрана,
Що нас приняла за своїх дітей!

Ми під зоряним станули прапором
І об'єднались всі, як один муж,
Під Вашінгтона з'єднані прапором
В наш Український Народний Союз.

Цей урочистий текст в основі має ідею єдности, що має велике громадсько-суспільне значення, як важливий засіб внутрішньої довіри та високих ідей співпраці. Відповідно до цього достосована і його своєрідна поетика і лексика — урочиста, але одночасно й проста.

Матвій Костишин (1888-1976) — поет, був учасником просвітянського руху в рідному селі. Він високо цінував Шевченкового „Кобзаря", якого „читав, плакав і перечитував". Спочатку побував на еміґрації в Канаді, де зазнав чималих злиднів, але там же розкрив одну велику істину, що „в читанні і писанні поезії можна знайти розраду". Переїхавши до Америки, він використовує це своє відкриття: читає і пише багато. Віршування дається йому легко, зокрема рима і ритм. З його віршів видно, що він зрозумів, що рима — це явище звукове, а не графічне... Костишин був дуже роботящий, постійно працював над собою, вивчаючи мову й шукаючи кращих поетичних форм. На сторінках „Свободи" появилося не менше 200 його віршів і його почали рахувати в Америці офіційним поетом української еміґрації. Ось його вірш „Стрілецький дух"; в ньому і простота, і світла віра, й усвідомлення боротьби за волю;

Світить місяць і тужливо
Хилить голову за хмари,
Вітер шепче тиху пісню,
Гуторять нічні примари!

Поміж ними дух стрілецький,
Мов з розпуки, клич підносить:
„До борні! Хто лиш в неволі,
Хай рабське ярмо не носить!

„Поки кров жива кружляє
І здорове серце б'ється,
В бій за волю, кращу долю —
Хай недоля не сміється!"

Отець Г. Грушка не тільки першим писав поезії, але й першим почав писати прозу. Він автор цікавого оповідання „Сила волі", що з'явилося на сторінках „Свободи", та кількох інших, писаних для науки своїй пастві і союзовій братії. Прозу писав і доктор прав *Юліян Чупка*, що під псевдонімом Бузько у своїй спадщині залишив нам „Образки з Америки". Назвав він їх зовсім слушно, бо це не зовсім оповідання. Умів він уважно обсервувати життя та цікаво оповідати, але незабаром перестав друкуватися, бо віддався всеціло адвокатській практиці тут, як спершу в Галичині.

Великі надії покладали в еміґрації на о. *Степана Макара* (1870-1915, псевдонім Степан Хлопів), як на автора в галузі прози, але він їх не виправдав. Його оповідання „American Boy", побудоване на матеріялі асиміляційного процесу, хоч і цікаве задумом, але надто моралізуюче, бо священик-проповідник взяв у його випадку верх над письменником. Оповідання о. С. Макара „Баль", в центрі якого стоїть становище жінки в суспільстві, було популярне. О. Стефан Макар був головним редактором „Свободи" в роках 1897-1900.

Отець *Нестор Дмитрів* (1863-1925; псевдонім Нестор, Н. чи Н.Д.) був головним редактором „Свободи" в роках 1895-1897. Крім журналістичної творчости він написав цілу низку оповідань: „Святий вечір в Америці", „На коляді в Америці", „Тимко Гаврилюк: оповідання з еміґраційного життя", „Вийшла за менонітa", „Старий батько за морем", „На обіді між індіянами", „Образок з життя американських робітників". Отець Нестор був дуже чутливим на пункті культурних протиріч, вони його цікавили на тлі святкувань Різдва, браку зв'язку поміж людьми своєї культури, або також одруження з чужинцями. Будучи добрим обсерватором життя, подорожуючи багато по різних країнах, зберігаючи живі спогади про рідний край та маючи багате знання народного побуту, о. Нестор Дмитрів усе це використовував у своїх оповіданнях і то з великою користю для читача, сам будучи дуже скромним, називав свої твори „образками з американського життя" чи „образками з Канади". Характерною прикметою його літературних образків було ескізне зображення людей кількома яскравими штрихами, а також користування малорозвинутим сюжетом. У о. Дмитрова помітний вплив І. Франка, який одну із збірок своїх творів назвав „Галицькими образками"

„Перший русинсько-американський календар на 1897 рік" — ця перша книга українською мовою в Америці, появився за редакцією о. Нестора Дмитрова й о. Павла Тимкевича, що слід окремо підкреслити, бо нею започатковано видавничу діяльність УНСоюзу вже майже столітню.

„Свобода" видала окремим випуском довше оповідання о. Нестора Дмитрова „Тимко Гаврилюк". Український Народний Союз узявся навіть за видання повісти о. *Миколи Струтинського* „При битій дорозі", хоч до появи книги чомусь не дійшло. Краще малася справа з драматичною літературою. Комедія „Американський шляхтич" о. Степана Макара була дуже успішною, як також „Страйк" із життя українців у Галичині о.М. Струтинського. Успішною була ще й агітаційна драма, що її написала *Анастасія Рибак* для Українського Народного Союзу.

Критичної літератури дала нам перша хвиля письменників-еміґрантів мало. Це саме можна повторити і про другу хвилю. Проте ще в 1901 році у „Свободі" в статті „Руське письменство в Америці" о. Нестор Дмитрів писав уперше про українських американських авторів-еміґрантів, хоч і без критичного огляду їхньої творчости per se. Три роки пізніше І. Франко висловився, що українська еміґраційна література в Америці покищо не склала свого внеску до загальної української літератури. Десять років пізніше *Юліян Бачинський* присвятив цій літературі вже вісім сторінок, обговоривши її загальні напрямні та давши кілька цікавих портретів її літературних діячів. А в 1936 році *Омелян Рев'юк* уділив американсько-українській літературі також вісім сторінок, але вже наскрізь критичного матеріялу, даючи аналізу, оцінку й тлумачення ідейно-мистецького змісту багатьох творів, визначаючи їх позитивні якості й хиби.

Бурхливий розвиток української літератури в Америці почався після Другої світової війни завдяки працівникам пера з третьої хвилі української еміґрації. Тоді прибуло до Північної Америки понад сто українських літераторів: деякі з них — відомі поети, прозаїки й літературознавці в Україні, інші — висококваліфіковані кандидати на письменників, а ще інші тількищо починали розгортати свої літературно-мистецькі крила. Український Народний Союз вирішив тоді видавати недільне видання „Свободи", присвячене науково-популярним справам і літературі під редакцією письменника й філолога Василя Чапленка. І так від 25-го березня 1952 року до 22-го лютого 1953 року появилося в цьому видані 90 віршованих творів, 73 белетристичні твори (оповідання, новелі, гуморески, уривки), 32 нариси і спогади, та 275 наукових статтей і більших рецензій. Тут містилися добрі критичні статті й рецензії проф. Святослава Гординського, Василя Чапленка, Анатоля Юриняка, Р. Смаль-Стоцького, Володимира Барагури, Богдана Кравцева, Луки Луціва, Миколи Степаненка, Зосима Дончука та багатьох інших, що проживали тоді тут. Крім того, в кожному числі поміщувалися короткі рецензії, хроніка культурного життя та бібліографія. Це було напрочуд цінне видання. Матеріял, а саме віршовані твори оповідання, новелі гуморески, уривки, нариси і спогади були добре підібрані — з метою ознайомити українсько-американського читача з новою творчістю, з новими майстрами. Їхні твори, як ніколи досі, викликали інтерес, доносили слово-образ до читача, зворушували його душу та світогляд. Друкувалося тут чимало матеріялів і з недрукованої творчости поетів, що

Микола Руденко

НАЙСТАРША УКРАЇНСЬКА ГАЗЕТА

Ось лежить переді мною перше число „Свободи" — духовне джерело української діяспори. Сто років цьому паперові, сто років цим схвильованим словам. Навіть найстаршого з-поміж нас іще не було на світі, як вони написані й набрані в першій українській друкарні. І навіть наш улюблений редактор Іван Кедрин, дай, Боже, йому здоров'я, народився тільки через три роки.

А проте автори переднього слова у першому числі „Свободи" не називають себе українцями — вони воліють називатися русинами. Їхня мова така ж сама, якою писали запорожці. Є тут слова, котрі увійшли до російської мови, багато слів типово українських. І це не повинно нас дивувати: не відразу українська народна мова (та, якою вже писали І. Котляревський і Т. Шевченко) стала літературною мовою всього українського народу.

Та це окрема тема, вона вимагає поважної наукової розмови. Для нас найважливіше те, що духовна сутність першого числа „Свободи", котра сьогодні відзначає своє славне сторіччя, близька й зрозуміла нам — то є ми самі, наші думи і наші вболівання.

Ось для прикладу трохи оригінального тексту:

„Русини! Як колись давно в неволі, в кайданах стогнав ізраїльський народ пôд правленієм жестоких деспотôв фараонôв, так до сего дня стогне, конає в невôльничôм ярмі пôд чужим панованьем рускій рôд!..

Распятий за нас на кресті Спаситель сказав: істина освободит вас. Правда одна може нам дати свободу. Се річ неоспорима, що тôлько тії люде стались свобôдними, котрі знайшовши правду, пôзнали свою гôднôсть, народне достоинство, свої права Богом і природою дани, стрясли з себе душевне ярмо невіжества, ярмо тілесного гнету і так стались свобôдними, вôльними панами своєй землі, своего діланія, народного розвою в силі, в знанію і богатстві".

Хіба автори першого числа думають і дбають не про весь український народ? Хіба вони відмежовують себе в якусь окрему націю? Ні й ні! Вони щирі українці, але, очевидно, походять з Карпатської Руси і з Галичини, й через те іще не встигли взяти на озброєння Шевченкову мову. Та зверніть увагу на гасло під назвою газети: „Учітеся, брати мої! Думайте, читайте. І чужого научайтесь, й свого не цурайтесь". „В своїй хаті своя правда, і сила, і воля. Шевченко".

Ці гасла — такі рідні кожному українцеві — уже тоді переконливо свідчили, до якої нації належали русини і яку державу вони бачили страхітливою рабовласницею на зразок стародавнього Єгипту. Ясно, це була російська імперія.

Треба лише постояти біля підшивки „Свободи" столітньої давности — і на тебе повіє гарячими вітрами прерій та крижаними подувами Аляски, яка щойно перестала належати Росії. Її купила Америка, збагатившись козацьким населенням, що несподівано стало американським. Звичайно, то було „російське" козацтво.

Щоб з ним якось порозумітися, американські урядовці найняли Агапія Гончаренка — людину, яку ми маємо право назвати першим свідомим українцем на американському материку.

о. Агапій Гончаренко

Родом з Київщини, Агапій об'їхав мало не цілий світ, служив у російській амбасаді в Атенах, Греція. Став там кореспондентом „Колокола" — журналу, якого видавав Олександер Герцен у Лондоні. За це його почали переслідувати царські шпики. Агапій змушений був ховатися від них в Туреччині, Єгипті й Англії. На Афонській горі він висвятився на священика і в 1865 році опинився в Ню Йорку. Тут він починає видавничу справу, популяризуючи ідеї Т. Шевченка.

Агапій Гончаренко не міг змиритися з експлуатацією місцевого населення, посварився з американським урядом і поселився на хуторі в Каліфорнії. На воротах він великими літерами гордо сповіщав: „Україна". Дожив Гончаренко до 1916 року — міцної породи був чоловік, козацької.

Другим прославленим українцем на американському континенті є предок відомого в сучасній діяспорі роду Волянських — о. Іван Волянський. Це він побудував першу українську церкву в Америці, це він словом і ділом підносив дух і розум земляків своїх, гуртуючи їх для розбудови Американської України.

Дозволю собі невеличкий ліричний відступ. Родина доктора Олега і Людмили Волянських з перших наших кроків на американській землі стала для нас з дружиною близькою, навіть рідною. Мене завжди чарувала в кожному із членів цієї родини висока шляхетність, освіченість, широчінь інтелектуальних горизонтів. Відчувається в цьому щось закладене від народження — стійке, родове. І лише тоді, коли я довідався про родоначальника цієї сім'ї отця Івана Волянського — мені все стало ясно. Я й сам ніби прилучився до святого коріння.

Земній людині не дано розуміти те, чим завершаться буцімто непримітні для великої історії події — скажімо, такі, як діяльність о. Агапія Гончаренка та о. Івана Волянського. А насправді це був вихід гнобленої, упослідженої нації у широкий світ, вкорінення її поміж передових народів світу.

Сьогодні це робить ціла Україна — стогне від неймовірних труднощів так само, як стогнали піонери-першопроходці, та все ж видирається із мороку невідомости на світ Божий. Але ж уявімо наскільки їй, Україні нашій, було б нині важче, коли б не існувало діяспори зі своїми столітніми традиціями і великим досвідом. І тільки добре усвідомлюючи це, ми зрозуміємо і значення часопису „Свобода", й історичну роль Українського Народного Союзу. Я бачу його, УНСоюз, в образі могутнього запорозького дуба, а розсіяні по світі українці діяспори — налиті святими соками жолуді цього вікового дерева. Січ на Гадсоні — ось що таке УНСоюз. А „Свобода" — його речник, його живе слово. Слово завжди з'являється напочатку — це добре нам відомо з Євангелії від Іоана. Саме тому мáла раніше з'явитися „Свобода", а тоді вже з'явився УНСоюз.

Так чи так, а „Свобода" була й лишається найстарішою українською газетою в цілому світі. Тоді, коли вона заснована, українська мова на нашій Батьківщині взагалі була під забороною. Отож ювілей „Свободи" (як і ювілей УНСоюзу) мав би стати загальноукраїнським святом. Та, мабуть, раніше, ніж цілий народ український святкуватиме ювілей „Свободи", він, наш народ, мусить отримувати нашу газету так само вільно, як, скажімо, „Літературну Україну". Морально-політичних перешкод сьогодні немає — існують лише адміністративно-технічні перешкоди. Їх же, на мою думку, не так важко подолати.

Вже сьогодні 500 або 1,000 примірників „Свободи" можна надсилати з кожним рейсом Укранської Авіалінії для київських газетних кіосків. Зрозуміло, що газета буде запізнюватися, її купуватимуть не заради новин, а заради духовної субстанції, котру дні, чи навіть тижні неспроможні знищити. Я регулярно отримую „Свободу" в Києві й через те добре знаю, як тягнуться громадяни України до її сторінок. Авторитет самої діяспори так виріс, що кожному українцеві на Батьківщині хочеться відчути дух того життя й способу мислення, котрі ще недавно таврувалися як ворожі. У мене буквально виривали з рук примірники „Свободи", мені було гірко й боляче, що в київських кіосках не можна купити нашу газету.

Треба приготуватися до того, що ми не зможемо продавати „Свободу" в Києві за її справжню ціну. Адже ж чверть доляра — це нині 2,000 карбованців. А цих нещасних тисяч люди отримують так мало, що невідомо, куди їх витрачати. Мабуть, раніше на хліб, а тоді вже на газету. Та я сподіваюсь, що в цьому разі прибуток має стояти не на першому місці. До речі, колись, років через 10, УНСоюз матиме й прибуток від „Свободи" в Україні. Але ці прибутки належить готувати вже сьогодні. Мені хочеться, щоб 110 річницю „Свобода" зустріла в Україні не менше ніж стотисячним тиражем. Для України це тираж доволі скромний, а для нашої газети — великий. Патріярх української преси заслуговує на увагу цілої нації. І це буде, обов'язково буде!..

ПРО ЦЕ І ТЕ

Про ювілейний малий фейлетон

Як можна уявити собі це виїмкове число „Свободи" на її 100-річчя без рубрики, що вже стільки років займає правий куток другої сторінки кожної суботи?

Ні, коли хочемо бути справді „історично" точні, то перших декілька років цей фейлетон вміщався на третій сторінці, але таки у правому кутку.

Саме ця форма, дуже добре відома у світовій пресі, завжди притягає читача своєю легкістю, а часто і гумором, дає конечне відпруження після прочитання декількох політичних чи економічних статтей, надає своєрідну печать щоденникові, та й у „Свободі" корбує свій слід, який, на жаль, як і все інше, легко забувається тими, що були або є актуальними відборцями газети.

Хто із сьогоднішніх читачів „Свободи" пам'ятає чи згадує ті перші ластівки „малого фейлетону" у рубриці „Відгуки дня" Романа Купчинського — Галактіона Чіпки? Хто ще пам'ятає його останній фейлетон, шедевр цього письменника і композитора з Божої ласки, який свій великий талант, однак, „розміняв на дрібні"? Він написав 15-го липня 1953 року свій тисячошістсотий фейлетон, прощаючи своїх вірних читачів і описуючи там себе, своїх товаришів по перу і свою творчість, яка проходила у нього так, „мимохідь", на тому відтинку часу.

„Різно бувало, — пише він у ньому. — Бувало хвалили, бувало гáнили, а буває, що і не знають... (мене)". Так, здається, що це останнє найвірніше сповнилося, бо ледве чи знають про Романа Купчинського читачі із наступних поколінь, бо для них ім'я Галактіона Чіпки — це terra inkognita.

Яка шкода і на скільки бідніші, мені здається, оці молодші читачі, які не мали щастя читати „Відгуків дня", пізнати гумор і легке перо цієї кольоритної постаті у нашій літературі. В найкращому ж випадку ці молоді знають і співають його стрілецькі пісні, що досі втішаються популярністю.

Мені випало, однак, щастя не лише добре знати автора „Відгуків дня", але бути свідком як вони творилися, який важкий „порід" мали ці легкі писання, адже багато із них писалися таки у моїй хаті, яка була для Купчинського начебто „ерзацом" давнього галицького приходства. Десятки карток дрібно списаного паперу, десятки недокурків цигарок і поганий гумор були неодмінними атрибутами його „легкої творчости", яка відтак стільки приємности приносила читачам. Правда, у своєму прощальному фейлетоні Галактіон Чіпка пише що йому дошкулювали „аноніми, злосливість геніїв і друкарські чортики", але таки признає, що мав за свого довгого і плідного фейлетоністичного життя багато приємного. Шкода, що ці його фейлетони, як багато із його творчости, розсипані по річниках „Діла" від 1924 року до 1939-го, і „Свободи" до 1953 року, сьогодні забуті, розпадаються на порохи, як і той папір, на якому були друковані, а з ними розпливається пам'ять про цю небуденну людину.

Забуваємо вже потроху також Ікера, який здобув місце після Галактіона Чіпки у „Свободі" таки відразу, у вересні 1953 року, і назвав свої малі фейлетони „Нашими буднями". Перший із них був присвячений 60-річчю нашого щоденника із відповідною назвою „Ювілейний", а далі ішли вже „будні", в яких Ікер описував точно майже усі події українського громадського життя в ЗСА. Часто-густо не хотів, і мабуть не вмів, сказати „ні", а кожний використовував цю добroту для своїх цілей. Це Ікер створив легендарних панство Татухів, устами яких коментував усі важливі й менш важливі події нашого тут життя довгих тридцять років. Але у тих фіктивних американських українців із „старої" еміграції, як у цілому настрої фейлетонів Ікера, була завжди нотка сантименту, а усміх переплітався зі сльозинкою, як і у його друга Миколи Понеділка. Ніколи не вгаваюча туга за батьківщиною проникала у його творчість всюди, навіть у ті фейлетони, що були на тему сучасних буднів.

Скільки мрій та сантименту вичитуємо тепер вже у першому ювілейному фейлетоні Івана Керницького з 1953 року. Мені немов увижаються вони обидва з Миколою, два наші трубадури, на терені Союзівки з мріями в 60-річчя „Свободи" про її 80-річчя, викликуючи у мріях уявний 1973 рік, коли то буде велика та розкішна редакція „Свободи" у вільному „золотоверхому Києві". Ікер і М. Понеділок, мріючи тоді, напевно не передбачали, що ця „їхня казка" сповниться сорок років пізніше. На жаль, ні один ні другий не дожили цієї хвилини, коли їхня мрія і всіх нас у більшій частині стала дійсністю.

Іван Керницький-Ікер взяв відпустку із своїх „буднів" у 1982 році, щоб посвятитися літературній праці. Не даром його приятель і критик Остап Тарнавський писав у передмові до збірки „Будні і неділя", що роля фейлетоніста не допомагала рости письменникові І. Керницькому, — може і тому Ікер кинув писати фейлетони. Але доля не дозволила йому продовжити літературну працю без обов'язку віддавати щотижнево данину „Свободі", бо два роки пізніше, у 1984 році, Ікер пішов слідами свого друга Миколи у засвіти...

Правий куток другої сторінки у суботу залишився порожнім. Правда, на тому місці певний час з'являлися нариси Іванни Савицької у рубриці „З мого вікна", які також належали до жанру малих фейлетонів, але вони, як і попередні, поставали з-під пера письменниці і мали тому характеристичне забарвлення.

Треба було здобутися на неабияку відвагу, щоб ввійти у черевики Ікера та Галактіона Чіпки і взятися писати малі фейлетони систематично кожного тижня. Але я не один раз „кидалася" відважно у хвилі життя і так я вчинила дванадцять років тому, запропонувавши своє журналістичне перо „Свободі" і діставши благословення голового редактора розпочати рубрику „Про це і те" О-КИ. Дванадцять років кожного тижня пишу на усі близькі серцю свободячого читача теми — часом з більшим успіхом, часом з меншим, — але завжди з думкою, щоб тема була актуальна, цікава для різного роду читацької публіки — молодшої і старшої. Стараюся подати тему легко і без претенсій на „надмірну повагу". Щоправда, бракує моїй рубриці гумору, що його мали мої славні попередники, але це вже дар згори. Зате, як і вони, находжу прихильників і критиків, а в останніх двох роках, відколи маємо вільну Україну — цю казку Ікерову, — тем до порушення ніколи не бракує.

І мої писання силою обставин трохи, як у Ікера, навіяні ностальгією та сумом, хоч слід було б лише тішитися волею України. Може тому деякі критики закидають моїм фейлетонам надмірний часом песимізм і замало їм моєї веселости. Проте, мені завжди хочеться порушити застоялі води нашого теперішнього інтелектуального пасиву, а він нікого не настроює на радісні тони.

Тож закінчу цей ювілейний фейлетон, як закінчив Чіпка свій останній, дякуючи прихильникам за вибачливість, а неприхильникам — за терпеливість. Тільки до того бажаю ще додати, що при читанні саме оцього фейлетону прошу читачів згадати моїх славних попередників, що високо і гідно несли усі ці роки стяг малого фейлетону як вийняткову журналістичну квітку, що була для прикраси щоденника і приємности читача.

О—КА

вже відійшли у засвіти, наприклад, Олександра Олеся.

На окрему увагу заслуговують літературознавчі статті й широкі рецензії, що вказували на шляхи творення, методи та мистецькі засоби й найосновніше — на озброєність письменника пережити зворушення, напружити свою уяву, тобто перетопити у своїй душі все те, що він висловить у поетичному творі.

Критика, в цілому, була доброзичлива, але всестороння, чітке визначаюча якості й хиби. В центрі уваги стояла краса — ця важлива естетична категорія, що є мірою досконалости й довершености мистецького твору.

Таким чином, недільне видання „Свободи" за короткий час свого існування дало поважний внесок у розвиток українського літературного життя в Америці. Воно скоординувало творче зусилля новоприбулих сил і поставило перед ними конкретну мету.

На початку майже усі наші письменники працювали фізично, але почали відчувати, що треба писати, треба творити, щоб із часом здобути для себе місце на українському мистецькому Олімпі.

1946 року Першим із новоприбулих українців, що почав працювати на посаді заступника редактора „Свободи", був журналіст *Антін Драган* (Андрій Луців), який у 1955 році з виходом на пенсію д-ра Луки Мишуги став головним редактором. На початку 50-х років прийшли туди інші новоприбулі працівники пера: журналіст і публіцист Іван Кедрин-Рудницький; д-р Лука Луців, колишній гімназіяльний учитель і літературний критик; поет і літературознавець Богдан Кравців; поет Леонід Єнзен-Полтава, мовознавець Вячеслав Давиденко, і в 1950-их рр. коротко тут працювали поет Остап Тарнавський, літературознавець Іван Овечко, літератор і критик Іван Коровицький, та проф. Василь Чапленко. Редакція „Свободи" опинилася повністю в руках новоприбулих, тому вона своїм характером почала нагадувати европейсько-американську газету. Змінився її зовнішній вигляд, покращали мова і правопис — зведено їх до одного стану уніфікованих правил, переважно за правописним словником Г. Голоскевича, але з незначними відхиленнями, введеними мовознавцем В. Давиденком.

Вірші новоприбулих поетів, оповідання й нариси прозаїків, які появлялися на сторінках „Свободи", були наскрізь серйозними писаннями, що мало відповідний вплив на інтелектуальний розвиток української громади. Твори визначних поетів, які тут проживали, — Євгена Маланюка, Тодося Осьмачки, Василя Чапленка, Василя Барки, Олекси Стефановича, Богдана Кравцева, Оксани Лятуринської, Алли Коссовської, Наталії Лівицької-Холодної, зрідка появлялися на сторінках „Свободи"; тут же друкувалися рецензії на їхні твори; статті про творчість цих культуротворців, наприклад, появу „П'ятої симфонії" (1953) *Євгена Маланюка* чи появу його збірки „Серпень" (1954) „Свобода" привітала рецензіями і довшими статтями. Коли 1959 року появився в Ню Йорку „Океан" Василя Барки, а в 1960 році бестселлер Свободи", — як висловився ред. А. Драган, — книга Івана Смолія „У зеленому підгір'ї", видана „Свободою", — „Свобода" привітала ці видання з ентузіязмом, критика розглядала обидва твори як значну подію в розвитку українського екзильного письменства.

В 1962 році помер *Тодось Осьмачка*, і жалібні статті заповнили сторінки „Свободи", бо відійшла з цього світу людина, яка, як писав Микита Мандрика: „Була голосом самої України у час її найбільш болючих страждань".

Поема поета-канадця *Яра Славутича* про о. Агапія Гончаренка, як і інші його твори, викликала помітний резонанс серед читачів і була гарним прикладом схрещення традиційної та новаторської поезії. Ще раніше, видавництво „Свобода" (1956) випустило у світ книжку Яра Славутича — перший у світі мартиролог української літератури англійською мовою — The Muse in Prison, із фотознятками розстріляних українських поетів у лиховісну добу Леніна, Сталіна-Кагановича у під'яремній Україні. Це видання поширювало правду про поневолену націю, освідомляло чужомовний світ із злочинами червоної Москви, як це серед українців зробила антологія „Обірвані струни" *Богдана Кравцева*, що вийшла у 1955 році, та його ж антологія про поетів-шестидесятників.

1950-ті й 60-ті роки принесли дальше продовження росту української літератури в Америці, зокрема прози, не зважаючи на те, що не багато письменників були готові віддати їй усі свої сили й талант. Проза, як писав тоді *Василь Чапленко* на сторінках „Свободи", залишилася вірною модернізованій версії реалізму, творилася в потоці широкого реалізму, який він називав „збагаченим реалізмом". Письменник, філолог і літературознавець вважав, що цей реалізм охоплює ввесь можливий літературний досвід незалежно від свого характеру. Тим часом окремі автори були в постійних пошуках відповідного літературного жанру. Добрим прикладом стала письменниця Гуменна, яка почала свою творчість з оповідання, перейшла у повісті і багатотомний роман. Вона концентрувалася на психологічному романі, на романі-хроніці та подорожніх репортажах. При чому кожного разу *Докія Гуменна* старалася заступити традиційне реалістичне зображення прекрасними ліричними образами і описами. Уводячи зміни у форму своїх писань, Гуменна звернула пильну увагу на науковий аргумент, як це видно в цілому ряді творів цієї невтомної авторки, наприклад, в „Благослови мати!" Запопадливість Гуменної експериментувати в галузі прози має, до речі, велике значення в теперішньому стані української літератури. Своєрідним „бестселлером" став її твір, написаний для молоді, „Велике Цабе" з часів продавньої історії нашої батьківщини.

Збуджують думки, викликають роздуми дві книги цікавих спогадів „Дар Евдотеї" Докії Гуменної. Твір цей живий і сучасний, справжній документ найтайніших зворушень і почувань письменниці. Він також і добрий причинок до пізнання найвищих змагань та бажань того часу і тих суспільних умов, серед яких вона жила і творила.

Улас Самчук, українець-канадець, як читаємо на сторінках „Свободи", у своїх численних повістях і романах поглиблював поняття українського реалізму. Його персонажі не фантастичні, а реальні. Маємо на увазі його „Темноту", „Чого не гоїть вогонь", „На білому коні" „Плянета ДіПі", „На твердій землі" та інші.

У галузі прози, як читаємо, в „Свободі" появилася цікава книга Уласа Самчука „Слідами піонерів" (1980), яку він цілком слушно назвав „епосом української Америки", написана на замовлення Українського Народного Союзу. Тут, з одного боку, автор змальовує розвиток Америки, а з другого — розвиток українського піонера-союзовця, який знайшов своє справжнє місце в цій Америці і став частиною американського народу. В центрі цієї праці, без сумніву, стоїть свобода, яка сприяє розгортанню творчих обдарувань людини в галузях економіки й політики і поруч складає тверді умови для збереження її національної ідентичности.

Варто тут згадати й *Миколу Понеділка*, якому „Свобода" часто давала свої сторінки. Він був автором і актором чималого потенціялу. Гумор, що є універсальним елементом українських екзильних писань, набирав щораз більшого значення у творах Понеділка, наприклад, у „Смішних сльозинках" (1966), у „Вітамінах" (1957), в „Соборному борщі" (1960), в „Рятуйте мою душу" (1973). Тут варто пригадати про те, що писала про Понеділка „Свобода" — у глибинах Понеділкового гумору була прихована ниточка критицизму українського життя в Европі перед 1949 роком, а пізніше в Америці. Поруч з Понеділком стоїть інший гуморист-*Ікер, Іван Керницький*, постійний фейлетоніст „Свободи" і автор кількох збірок гумоbesок, як і щотижневого фейлетону в щоденнику.

Українська екзильна поезія 70-их і початку 80-их років розвивалася досить успішно. Доказом цього, як читаємо в „Свободі", є поява монументальної праці *Василя Барки* „Свідок для сонця шестикрилих" (1981). Цей роман, написаний віршами, є показником нової поезії і займає межове становище у визначенні зв'язку між історичними обставинами і поетичною уявою. Літературний критик і філолог Юрій Шевельов назвав цей твір найвищим поетичним здобутком нашого часу, хоч з цією оцінкою не погоджувалися інші наші літературознавці, наприклад, Василь Чапленко.

Поезія *Вадима Лесича* (псевдонім Володимира Кіршака) була високо оцінена на сторінках „Свободи". Лесич — автор багатьох книжок поезій, почав друкуватися у 1929 році. В Америці вийшли його збірки „Ліричний зошит" (1963), „Поезії" (1954), „Розмова з батьком" (1957), „Крейдяне коло" (1960) та інші. Поезія його вишукана, пристрасна, модерністична і надзвичайно мальовнича. Свого часу він був віцепрезидентом Американського відділу Інтернаціонального ПЕН Клюбу.

Інший світ змальовує *Микола Щербак* автор кількох збірок поезій. Одна з новіших його збірок „Пахощі суцвіття" (1981). Його поезія, як стверджує рецензент „Свободи", щира і ясна, написана доброю і багатою українською мовою.

На увагу заслуговує також „Землетрус" (1981), поетки *Марти Тарнавської*. У цій збірці, як і в „Хвалю ілюзію", поетеса дає добру візію складности людського життя, з глибиною виявляючи його істотні внутрішні й зовнішні ознаки.

Поетеса *Ганна Черінь* цікава, талановита і працьовита, як видно з її численних збірок, серед них „Слова" (1980) і „Зелень моря". Вона прекрасний обсерватор життя. А її збірка „Слова" — це магнум опус. Відома вона і з її цікавих подорожніх репортажів, дитячих та сатиричних вдалих віршів.

Нюйоркська група, як стверджують рецензенти, дала нам також нові видання. *Юрій Тарнавський* написав ультрамодерністичну збірку „Ось, як я видужую" (1878), а

Христина Волицька-Ференцевич

НА МНОГАЯ ЛІТА, „СВОБОДО"!

Про те, як, коли і чому появилося перше число „Свободи", вже не один раз писалося на сторінках газети і альманахів. Так само багато писалося і далі пишеться про 100-річну історію та події, пов'язані з нею. Тому зродилося бажання висловити декілька думок, які випливають із 100-річної минувшини буття, бо на цій спадщині, як на фундаменті, закладатимуться перспективи майбутности.

Одначе, щоб добре вив'язатися із цього задуму, все ж таки конечним є пригадати хоча б найважливіші твердження і заклики на сторінках газети „Свобода", саме ті, які на нашу думку, були тими передвісниками, що впродовж цілого століття зуміли таки втримати газету на поверхні життя українсько-американської громади.

У першу чергу треба навести слова із 1-го числа „Свободи", з датою 15-го вересня 1893 року, заклику „Браття Русини", де з подивом пишеться про силу духу руського (українського) народу та про його спроможності. „...Ти власними силами ішов дорогою, котра веде до правди, а правда до свободи. Но тепер оглядаєшся за провідником, котрий би завів Тебе до храму свободи. Тим провідником власне єсть часопис ‚Свобода'. Нашою задачею єсть: просвіщати руський народ, боронити його честь від вражих нападів, вказати дорогу до поступу, до цивілізації, до добробуту..."

Дивлячись з перспективи ста років, треба голосно сказати, що визначені собі тоді завдання газета „Свобода" сповнила, бож в іншому випадку не обходили б ми 100-літнього ювілею. Одначе треба підкреслити і те, що „Свобода" не тільки виконувала завдання, накреслені її засновниками, але також поширювала ці завдання з кожним десятиліттям свого існування.

Найперше „Свобода" рятувала українську людину від чужого оточення та безнадійности, бо стала світлим промінчиком у темряві. Завдяки „Свободі" зорганізовано Український Народний Союз — братську допомогово-забезпеченеву організацію, що стала фінансово-матеріяльним притулком для наших піонерів. Вона на своїх сторінках впродовж цілого століття не переривала і не перериває нитки зв'язку з Україною, про що свідчать такі заголовки на першій сторінці газети: „Українська Центральна Рада проголосила повну независимість України" — „Свобода", 29-го січня 1918 року; „Злука Галицької республіки з Україною" — „Свобода", 25-го січня 1919 року; „Симон Петлюра вбитий" — „Свобода", 27-го травня 1926 року; „Евген Коновалець вбитий советським агентом" — „Свобода", 28-го травня 1938 року; та багато інших. Коли нитку зв'язку розірвало воєнне лихоліття, то „Свобода" втримує зв'язок з найновішими вигнанцями з України, які масово опинились у переселенчих таборах в Німеччині. На сторінках „Свободи" розгортається оборона українських скитальців і переселення їх до заморських країн. Ще треба згадати про заклик у „Свободі" на здвигнення пам'ятника Тарасові Шевченкові у Вашінґтоні, що його відкрито в 1964 році; про ініціятиву „Свободи" в створенні А-ЕУ, англомовної Енциклопедії Українознавства; про збірку фондів на започаткування українських студій у Гарварському університеті в 1960-1970 роках. Від ранніх 1960-их років почалася постійна популяризація дисидентського руху в Україні, розпаду СССР, ну та й уже всім відомі заголовки подій в Україні в останніх кількох роках від горезвісної промови тодішнього президента ЗСА Джорджа Буша в Києві, що її цілий світ назвав промовою „Чікен а ля Кієв", „Chicken a la Kiev"; через проголошення Суверенітету України 16-го серпня 1990 року, проголошення Незалежности України 24-го серпня 1991 року, до всенароднього референдуму 1-го грудня 1991 року по сьогоднішній день.

У той самий час „Свобода" від своїх скромних початків ніколи не забувала та як тільки могла підкреслювали і закликала на своїх сторінках до льояльности своїй прибраній Батьківщині — Америці, що дуже добре представлено в 42-му числі „Свободи" з 1917 року. Там написано: „Українські іміґранти! Пам'ятайте про свої обов'язки супроти вільної землі Вашінґтона, на якій ви знайшли захист і добробут. Пам'ятайте, що ми мусимо бути льо-

(Закінчення на стор. 12)

Володимир Сушко

НА ПОХВАЛУ ТОБІ

Гарну назву вибрала Ти собі 100 років тому, наша завжди молода столітня Свободо!

В твоїй назві міститься суть усього, чим живе і до чого стримить український нарід уже довгими століттями — осягнути свою повну свободу. Тому ж і не дивно, що у Твоєму першому числі з 15-го вересня 1893 року, Ти, говорячи про напрямні Твоєї наміченої праці, і звертаєшся до братів-українців словами „прийміть і повитайте як свою 'Свободу' ".

Немає більш чіткого слова над слово „свобода". На терезах ваги йому може дорівнювати хіба лиш одно інше, рівнож чітке слово — „смерть". Так, між іншими, розумів суть цих двох слів один із кращих американських державних мужів з часів визвольної війни Америки проти Англії Патрик Генрі. У своїй палкій промові, виголошеній в 1775 році до зібраних представників тоді ще колоніяльної провінції Вірджінії, він, закликаючи їх приготувати міліцію провінції на війну за звільнення з-під панування Англії, кинув був незабутній клич: „Дайте мені свободу, або дайте мені смерть". Тож будь горда на свою назву, „Свободо".

Але Ти маєш ще й іншого славного попередника, для якого свобода його краю була усім, для чого він жив і працював. Ти, до речі, і сама стала переємником його ідеї і для неї вже 100 років працюєш. Він Тобі ще ближчий, чим Патрик Генрі, бо він Твій рідний брат із Твого українського народу. Ним є перший свідомий український політичний еміґрант в Америці о. Агапій Гончаренко з Києва.

Після довголітніх скитань по Европі він прибув у 1865 році до Америки і тут розвинув багату освітню й політичну діяльність, що була спрямована на визволення України з-під Москви і на віднову Української Козацької Держави. Слід навести тут деякі з його думок, бо вони немов перекликаються із Твоїми власними напрямними, що їх Ти поставила собі за ціль Твоєї праці.

У статті п.з. „Козаки Малої Росії чи поневолений нарід України", що була поміщена у його часописі „Аляска Геральд-Свобода", він каже: „Наша релігія є релігією мучеництва. Завтра буде релігією перемоги. Я вірю, що працювати для звільнення козаків означає відкрити джерела Свободи і Поступу". А ще у іншій короткій статті, що її він надрукував у своєму журналі „Свобода" з 2-го лютого 1873 року, він писав (цитую кілька уривків): „Україно, моя Ненько..., я не піду жити з Тобою, бо там москаль-сквернивець панує... підем по світу — і зобачите, що козацьке назвисько славніше зі всього слов'янського люду..., Україно, моя Ненько, москаль ще не запоганив міцних дітей твоїх, козацький люд й до сего часу порядніший зі всього слов'янського люду, не забувай того, Ненько моя, і научай так діточок своїх".

Чи ж ці його думки не подібні до Твоїх, „Свободо", що їх Ти проголосила у своєму першому числі 15-го вересня 1893 року? Ти тоді там писала: „Правда одна нам може дати свободу..., наше завдання — усвідомлювати український нарід, боронити його честь від ворожих нападів, показувати дорогу до поступу, цивілізації, добробуту". А ще у іншому числі з 12-го грудня 1894 року Ти, застановляючись над поневоленням нашого народу, вияснювала тоді Твоїм читачам, що наше поневолення — „це не Воля Божа, тільки воля сильного злодія, котрий захопив у свої пазурі наше добро і пустити його не хоче і доти не пустить, доки йому силою не відбереться".

Тож гордися, „Свободо", Твоїм рідним попередником з-перед 25-ти років перед Твоєю появою о. Агапієм Гончаренком. Ти теж вибрала собі ту саму назву „Свобода", що її і він уживав у своїй видавничій діяльності на користь українського народу.

Ти була вірна цим ідеям протягом усіх ста років Твого існування. Не один із Твоїх читачів-співвітчизників щойно із Твоїх сторінок довідувався тут, в Америці, що він належить до одного і того самого народу зі своїми братами з-під Києва, Полтави, Харкова чи Чернігова.

Протягом довгих Твоїх років Ти, „Свободо", і жайворонком співала у ясні, голубі дні, звіщаючи волю, що кілька разів народжувалася у нашій Україні, то, на переміну, Ти чайкою скиглїла, коли ту волю там знову потоптували вороги України. Ти без страху і безперервно викривала пе-

(Закінчення на стор. 12)

Ольга Кузьмович

Українська Цитаделя, що стоїть 100 років

Д-р М. Куропась передає рукопис „Української Цитаделі" головному предсідникові УНС У. Дячук. Справа співробітниця і дружина автора Леся Куропась.

Перед нами лежить майже 1500-сторінковий рукопис готової до друку книги п.н. „Українська Цитаделя", про сто років існування Українського Народного Союзу, яке припадає на 1994 рік. Автор цієї виїмкової книги д-р Мирон Куропась передав машинопис головному предсідникові УНС Уляні Дячук у п'ятницю 6-го серпня, а нам тепер розповідає про свою працю та про саму книгу, що буде гідним відзначенням 100-річчя УНСоюзу.

— Розкажіть дещо, як ви працювали та де шукали матеріялів до історії УНСоюзу?

— Про це пишу я у вступі до „Української Цитаделі". Хоч я працював над нею півтора року, поруч із професійними зайняттями та ще із поміччю моєї дружини Лесі, — це було величезне зусилля, сотки годин розшуків за матеріялами тут, в осідку УНС, і в університеті Міннесоти, де знаходиться комплект „Свободи" та інші архівні матеріяли. Але в першу чергу це була праця, яку я виконував з правдивою любов'ю і з серцем. Я ж від народження був тісно зв'язаний із УНС через мого батька. Здається я був наймолодшим членом УНСоюзу і наймолодшою дитиною, світлина якої появилася на сторінках „Свободи". Так я став членом „союзової родини" вже змалечку. Мій батько інж. Степан Куропась був головним контролером, а відтак заступником головного предсідника УНСоюзу; я сам за час своєї 28-літньої приналежности до УНС був головним радним, а відтак заступником головного предсідника. Ми, отже, дійсно належимо до справжніх союзових родин, що їх вже тепер немає багато.

— Тепер мені зрозуміло, що ви писали цю історію справді зі серцем як щось вам дуже близьке, але чи саме ця близькість теми дозволила вам бути об'єктивним у подаванні фактів? Бо ми маємо тепер не раз докази, як „пишеться історію" із дуже особистої точки зору.

Д-р М. Куропась сміється і признає: — Так це правда, що важко здобутися на повну об'єктивність, коли предмет є вам так близький. Тому я старався поминути в історії УНС різні прикрі моменти, про які мені відомо; старався не писати про негативи, але теж не подавати самі позитиви. Якщо мені це не вповні вдалося, хай вже читачі вибачать. Бо Український Народний Союз, як кожна громадська організація, а ще така, яка перетривала сотню років, мав і свої світлі моменти, але також і темні. Все залежало від людей та від обставин. При моїй праці я найбільше використовував річники „Свободи", на сторінках якої віддзеркалювалася ціла історія Батька-Союзу. Давніми роками можна було там відчитати не один прикрий факт чи епітет, сильну полеміку, що сьогодні не пройшли б у газеті. Але про це я не писав. Я мушу признатися, що був обережний, — бож це книга для століття.

— Чи ви узгіднювали правдивість і факти з іншими знавцями союзової історії, чи спиралися лише на друкованих чи писемних джерелах.

— Розуміється, готову тепер до друку книжку перелянуть члени Головного Уряду УНСоюзу, щоб внести свої додатки чи поправки, а тоді щойно історія піде до друку у видавництві „Торонто Пресс" так, щоб була готова на ювілейний рік, чи точніше — на чергову Конвенцію УНСоюзу, що відбудеться у травні 1994 року. Але я не думаю, що знайдеться багато помилок чи недотягнень, бо я писав на підставі джерел та багато цитував дослівно із „Свободи" і з календарів-альманахів та звітів.

— Як бачимо, ви незвичайно багато використовували у праці наш щоденник, сторіччя якого саме відзначаємо. Значить, УНС так тісно пов'язаний із „Свободою", що важко їх розмежувати.

— Так, у „Свободі", від початку було повне віддзеркалення праці УНСоюзу, як і всього громадського українського життя в Північній Америці, ба і в світі. Було там постійно також реєстровано працю поодиноких відділів УНСоюзу, конвенцій, річних зборів та іншого. Не знаю, чи сьогоднішнім читачам усім відомо, що ще донедавна кожний член УНСоюзу — читач „Свободи", мав право перед Конвенцією подавати свої думки та суґестії щодо праці УНСоюзу, і що його побажання були поміщені на сторінках нашої газети. Так читачі „Свободи" знали, що члени-союзовці мають повне право висловити свої думки, скритикувати чи пропонувати поправу. Певні їхні пропозиції відтак приймали на Конвенції, а інші — відкидали, але була жвава й цікава виміна думок. Ось, наприклад, я вичитав, що пропонували збільшити число сторінок „Свободи". Були й інші проєкти для членства чи праці відділів.

— Шкода мені, що цей звичай не залишився до сьогодні. Було б корисно тепер читати, що думають члени УНС про нашу газету і про працю УНС. Чи ви, переглядаючи „Свободу" від „начала", не помітили великих змін у настановах УНСоюзу? Чи не загубилося з роками перше завдання УНСоюзу, — а це активна допомога новим поселенцям у Америці?

— До певної міри так. Але я писав літопис і старався не робити висновків чи порівнянь. Висновки може кожен читач сам зробити, порівняти УНС колись і тепер і сказати, чи Український Народний Союз виконував і виконує свої завдання. Для мене ж присвічувала мета: подати якнайвірніше історію цих ста років, відповідно поділену та упорядковану на вісім головних тем. До кожної зробив я вступ, даючи історичне тло даного періоду в ЗСА, а в тому — відношення політики Уряду ЗСА до українських поселенців. А воно було дуже різне і часто-густо неприхильне, що виразно читаємо на сторінках річників „Свободи". Ці справи я перевірив на підставі архівів Еф-Бі-Ай, які є справді грубезні, на тему і УНСоюзу і „Свободи". Наша газета мала довго тавро „нацистської преси", а тим самим її зміст був під постійним наглядом...

— Чи можете вичислити теми оцих восьми розділів, що стали провідним пляном вашої праці?

— Перший із них обговорює етнічно-національну побудову УНСоюзу, що він робив, щоб розбудувати українсько-американську ідентичність і її втримати сто років. Другий розділ торкається організаційної праці УНСоюзу, охоплення забезпеченнями якнайбільшої кількости американських українців. Третій розділ з'ясовує допомогу Україні і як ця допомога — дуже значна у випадку Західньої України між двома війнами — проявлялась упродовж ста років. Четвертий — говорить про братську допомогу. П'ятий — про співпрацю, порозуміння і непорозуміння поміж етнічними групами в ЗСА. Шостий розділ описує дразливе питання політичних та релігійних наклепів на УНС. Сьомий — дає інформацію про політичні дії УНСоюзу на американському відтинку та який це мало вплив на Україну і на українську спільноту. У восьмому розділі я зупиняюся на преважливому питанні, як УНСоюз передає свої завдання з покоління в покоління і які успіхи має в зусиллях дбати про тяглість, безперервність цієї хосенної праці для загалу.

— Чи ця остання справа тепер не є найважчим завданням у обличчі змінених обставин і кардинальних змін в Україні?

— Можливо. Та, як я вже попередньо говорив, тут входимо у міркування і погляди, які можна висловити у спомнах чи статтях, але які не надаються для писання столітньої історії — минулого, суми подій що відбулися в часі і просторі. Може я, коли закінчу цілком цю працю і коли появиться її переклад на українську мову, візьмуся до писання спомнів, — в них тоді зможу подати свої міркування.

— Отже, крім англомовної історії УНСоюзу буде і українська? Коли можна її сподіватися?

— Перекладач є і працю вже розпочато, хоч і з перебоями. Робити переклад буде важко, бо тут треба буде знову сягати до джерел — значить, до річників „Свободи", щоб подати усі цитати в оригіналі, всі їх спершу знайшовши. „Моя" ж „Українська Цитаделя" буде готова — як Бог допоможе — до дев'яти місяців.

Богдан Бойчук — „Подорож з учителем" (1976), „Вірші, вибрані і передостанні" (1983), та багато інших, включно з добрими перекладами з багатьох північно- і південноамериканських авторів. Визначився він теж як оригінальний і вдумливий критик, есеїст. Бойчук у своїй творчості дає добрі познаки великої візії — вміння бачити далеко поза площиною людських можливостей.

Іван Смолій, автор двох збірок оповідань і двох романів, обдарував нас черговим романом „Неспокійна осінь" (1981), як писала „Свобода". Роман присвячено боротьбі українських повстанських загонів проти окупантів у 1943 році. Автор вміло, дбайливо змальовує окремі персонажі, роблячи свій твір автентичним документом доби. Ще раніше у „Свободі" друкувався твір Івана Смолія „У зеленому підгір'ї", що став „бестселлером" у Америці, викликавши у часописі в 1960 році низку похвальних рецензій серед наших найвідоміших літературознавців.

Олекса Ізарський своєю „Полтавою" (1977) і чудовим романом „Літо над озером" (1981) заслуговує на окрему увагу. Він справжній майстер психології простого робітника, правдоподібно, єдиний в українській літературі, що в своєму останньому романі підніс питання злагоди поміж „домінуючою" расою і расою „рабів", що мало місце після Другої світової війни.

Драма, як часто писали на сторінках „Свободи" на еміґрації, чи пак у діяспорі, завжди відставала. Причин на це було багато: брак власних постійних театрів, постійних фільмових підприємств, брак доступу до телебачення. Хоч на початках по всіх українських осередках існували самодіяльні театральні гуртки чи групи. В новіших часах драматургією наполегливо займався *Леонід Полтава*, у свій час член редакції „Свободи", який написав сім драматичних творів і чотири лібретта для опер; *Р. Володимир*, що створив „Сучасний вертеп" (1973) і „Сучасний мініятюрний театр", та інші автори, як Василь Чапленко, Василь Софронів-Левицький, Анатоль Юриняк, Богдан Бойчук, Людмила Коваленко, Микола Палій, Любов Коленська, Мирослава Ласовська, Іван Керницький, Іларіон Чолган, псевдо Алексевич, Діма й інші.

Також і галузі мемуаристики не призабули на сторінках „Свободи". Тут варто згадати насамперед спогади піонера-союзовця *Мирона Сурмача*, що появилися в 1982 році, „Історія моєї 'Сурми'. — Спогади Книгаря". Це непідроблений голос справжнього українського піонера, що дав собі раду в Америці, не зважаючи на всі труднощі життя — це „історія культурної діяльности нашої заокеанської громади... написані на 90-му році життя цієї небуденної людини, написані ще певною рукою і відтворені ярно ясною пам'яттю мемуариста" — так писав Іван Смолій, упорядник цих спогадів.

Цінні були і „Окаяні роки" (1978), „Зустрічі і прощання" (1987) Григорія Костюка, літературознавця і критика; „Мемуари" українського дисидента ген. Петра Григоренка: „Спомини" (1982) Йосипа Гірняка; книга Івана Кедрина „Життя-Події-Люди", прекрасні мемуари Марії Лівицької „На грані двох епох" тощо. Про ці видання були окремі статті та рецензії на сторінках „Свободи" та в її календарях—альманахах.

В 1980 року редактором „Свободи" став *Зенон Снилик*, колишній редактор англійськомовного „Українського Тижневика". Обсяг роботи став зростати з кожним днем, треба було докладати чималих зусиль, щоб зберегти „Свободу" (єдиний український щоденник у діяспорі) на висоті своїх національних, культурних і політичних завдань. Матеріяли літературні вміщували в „Свободі" не так часто як раніше, щоб не порушити газетного балянсу.

Наприкінці 70-их років „Свобода" відгукнулася на твори канадського поета *Микити Мандрики*, який вважався сеньйором серед українських письменників на Північно-Американському континенті. Окремо відзначено його збірку „Завершення літа" (1970—1974).

Пригляньмось до постаті *Любови Коленської*, письменниці і журналістки, співробітниці „Свободи", яка недавно відзначала 25-річчя від видання її першої збірки новель „Самотність". „Свобода" тоді писала: „В еміґраційній новелістиці втеча від дійсности у самоту не чуже явище". Л. Коленська робить висновок, що почуття самотности можна розцінювати як стан, який настроює читача на глибокі душевні переживання, в яких виразно звучать акорди віри в краще майбутнє. І це найбільш характерне саме Любові Коленській як особі і письменниці. У „Свободі" вийшли також інші твори Любови Коленської: „Дзеркала", перед тим — „Павлів Тріюмф" і драма „Потойбіч Рубікону". Письменниця відома читачам „Свободи" і її численними есеями, рецензіями та художніми нарисами.

Спогади довголітнього редактора дитячого журналу УНСоюзу „Веселки" *Володимира Барагури* „Як я став журналістом" (1989) і „Воєнні переживання сірої людини" (1991) цікаві й багаті образністю, і вони дійсно відсвіжують воєнне лихоліття в пам'яті людей. Написані спогади у формі доброго мистецького репортажу, „перетиканого інколи 'сміхом крізь сльози', інколи 'шибеничним гумором' та забарвленого особистими почуваннями, перепускаючи реалізм життя через призму авторової уяви".

На полі критичних оцінок праць індивідуальних авторів працює чимале число критиків-рецензентів і фахових і півфахових, які постачають „Свободу" своїми статтями, критичними оглядами і рецензіями. Тут слід згадати насамперед Луку Луцева, далі — Богдана Кравцева, Володимира Душника, Василя Чапленка, Василя Лева, Вячеслава Давиденка (сьогодні уже покійних), Леоніда Рудницького, Івана Кедрина, Романа Кухаря, Романа Голіята, Володимира Барагуру, Михайла Лозу, Марту Тарнавську, Наталю Пазуняк, Людмилу Волянську, Осипа Зінкевича, Ганну Черінь, Любов Коленську, Ларису М. Л. Онишкевич, Ярослава Климовського, Павліну Андрієнко-Данчук, Володимира Жилу, Василя Ящуна, Анну Власенко-Бойцун, Яра Рудницького та інших. Критики ці вживають різні підходи (філологічні, порівняльні та бібліографічні). Дехто з них користується методами нового критицизму.

Цими двома десятками прізвищ не вичерпується багатство імен дописувачів „Свободи", що містили в ній їхні знамениті літературні рецензії, огляди, критику протягом всіх десяти десятків років. Серед них було багато тих, які надсилали свої писання до газети теж з інших країн. Тут насамперед слід згадати довголітнього співробітника і товариша з університетських часів д-ра Мишуги — д-ра Остапа Грицая і Богдана Лепкого, які протягом десятиліть співробітничали в газеті. З молодших авторів тут друкувалися Софія Наумович з Франції, Віра Вовк з Бразилії, визначна поетка й автор численних новель з релігійною тематикою. Були тут у свій час статті на літературні теми Євгена Онацького з Італії, згодом з Арґентини; Юрія Бойка-Блохина з Німеччини та його дружини Олександри Сулими-Бойко; Ігоря Качуровського, а ще раніше Володимира Державина та багатьох інших. Дехто з них, як літературні критики, заслуговують на окремі монографії, а не на короткі згадки у цій скромній й стислій статті. Найбільшу ж критичну працю на літературному полі „Свободи" виконав, без сумніву, автор багатьох книг невтомний д-р Лука Луців, редакційний рецензент (поруч поета й літературознавця Богдана Кравцева), який не пропустив, здається, жодної книжкової появи в діяспорі, щоб при них не обізватися на сторінках нашої газети, завжди борючись проти духового розкладу, декаденції, що їх він вбачав у творчості апологетів „супермодерну". Його критичне перо гострилося у школі Донцовського „Науково-Літературного Вістника" і згодом „Вістника" у Львові, де він містив постійно критичні статті під псевдонімом Е. Граничка.

Почавши з кінця 60-их років чимало уваги присвячувала „Свобода" писанням дисидентів — українських авторів з-під совєтської займанщини, яких ми тоді називали „духовими еміґрантами" тому, що більшість їх творів друкувалися поза межами України, а саме в Америці та в Західній Европі. Наша громада читала їхню літературу з захопленням, шукаючи в ній відповіді на питання майбутнього України. І тут же ми питали себе майже щоденно, хто зміряє ті страшні муки, в яких живе український народ? Хто обніме духовим оком розміри нашого приниження, безправности, ув'язнень, безвісних смертей, голодування, втрати ідеалів того світу, який став історичним привидом України, її прокляттям, її невпинною реальністю? Аби остаточно добити національну свідомість і знищити джерела самої думки про окреме незалежне національне життя під сонцем, жорстокий окупант приховав історію наших дідів-прадідів від теперішніх живих поколінь, вирвав із них рідну мову, називаючи її безперспективною і непрестижною, насильно накинув народові свої ідеали та історичні цілі, хитро називаючи їх „українськими".

Але усім цим репресіям, не зважаючи на терор, наспів кінець. 24-го серпня 1991 року Україна стала незалежною державою. Тепер у „Свободі" вже вільно друкуються літературні праці мистецького й наукового характеру культуротворців з України, насамперед твори Миколи Руденка.

Підсумовуючи, треба підкреслити, що, відзначаючи століття „Свободи", хочемо сміло повторити Христові слова „Істина освободить вас", що появилися на видному місці у першому числі цієї ж „Свободи" пам'ятного 15-го вересня 1893 року. І так, за сто минулих років „Свобода" виконала велику національно-політичну роботу: допомогла домогтися української ідентичности для свого народу, придбала йому великі культурні й літературні багатства, обстоювала його політичні права та ввесь час стояла беззастережно на сторожі та в обороні його державних і національних ідеалів.

Примітка: Стаття друкується з деякими доповненнями та скороченнями. — Ред.

Д-р Осип Кравченюк

ГОЛОВНІ РЕДАКТОРИ „СВОБОДИ" 1893-1993

В історії української журналістики часопис „Свобода" є унікальним феноменом і займає одно із чільних місць. Крім „Свободи", ніодин із наших часописів в Україні чи в діяспорі не постав серед більш неприятливих обставин, ніодин не мав перед собою тяжчого завдання бути пробудником, просвітителем і дійсним провідником своїх читачів, ніодин не охоплював кількістю і різноманітністю своїх співробітників та своєю тематикою дослівно всі закутки землі, де жили українці, і нарешті ніодин не залишився при житті сто років.

Сто років — великий шмат часу! На місце священиків-піонерів, перших редакторів „Свободи", приходили світські люди, інколи різних світоглядів, на місце безпросвітніх і несвідомих своєї національности читачів прийшли нові з вищим інтелектуальним рівнем і свідомі українці, а матеріялам, пристосованим у початках виключно до повсякденних потреб давніх імігрантів, прийшли на зміну матеріяли високоякісні, пристосовані до модерних часів та до модерної освіченої читацької публіки. Не змінилася за весь цей час головна мета „Свободи" — всебічне служіння інтересам українства. Тому, святкуючи сторіччя „Свободи", доречно буде познайомити читачів з людьми, які поклали здорові основи під неї і на протязі ста років несли і несуть відповідальність за її зміст.

о. Григорій Грушка

Засновником, власником і першим редактором „Свободи" був о. *Григорій Грушка*. Він народився 10-го жовтня 1859 року в селянській сім'ї в Зарубинцях, Збаразького повіту. Завдяки заможному радичеві, він навчався у народній школі і в гімназії у Львові, після чого Митрополит Сильвестер Сембратович вислав його на студії теології до Риму. Після трирічного перебування в Апостольській Столиці він відбув четвертий рік студій у Львові і там був рукоположений на священика 1884 року. Працював він коротко на парафіях у Збаражі й у Коропці, відтак був проповідником при катедрі св. Юра у Львові й дописував до газети „Душпастир". При кінці 1889 року о. Г. Грушка виїхав, без відома церковних властей, до Америки. Побував п'ять місяців у Шенандоа, пізніше — в Джерзі Сиді, Н.Дж., де на місці заснованої о. Іваном Волянським, першим священиком в Америці греко-католиком, каплички побудував велику дерев'яну церкву, яку посвятив 21-го березня 1891 року. В наступному році о. Грушка видав одно число газети „Новий Світ", придбав дзвони для церкви; в квітні 1895 року побудував приходство, а в жовтні того самого року розмалював церкву. На зразок створених давніше о. Ів. Волянським кооператив, о. Грушка заснував у Джерзі Сиді „Українську торгівлю", крамницю, яку очолював спочатку сам, опісля передав у руки Константина Кирчева (1890). Крім того, о. Грушка цікавився життям українських імігрантів на інших місцях поселення, а зокрема боліло його те, що про них писала неправдиво і з насміхом чужа преса. Тому він постановив видавати власний часопис, „писаний українським (руським) серцем, українською (руською) мовою, навіяний українським (руським) духом".

Таким чином, 15-го вересня 1893 року появилося перше число „Свободи". Виступ о. Івана Констанкевича влітку 1893 року на другій Конвенції опанованого мадярофілами „Соєдиненія" і його заява про неможливість співпраці українців з тією організацією, поява „Свободи" і коротко опісля нарада чотирьох священиків у домі о. Грушки та їх постанова створити окрему українську допомогову організацію, — ось головні фактори, які привели до заснування 22-го лютого 1894 року Українського (Руського) Народного Союзу. На основуючих зборах і на першій Конвенції УНС 30-го травня 1894 року о. Грушку обрали членом Контрольної комісії. Це і був єдиний раз, що о. Грушка займав пост у Головному Уряді цієї установи. Він піддержував її, писав про її працю, заохочував імігрантів статтями й віршами вступати у її членство, і за це делегати на першій Конвенції УНС склали йому окрему подяку й вирішили зробити „Свободу" органом УНСоюзу. Рік пізніше, на другій Конвенції УНС 30-го травня 1895 року, о. Нестор Дмитрів зробив внесок, що УНС повинен мати свій власний часопис, а о. І. Констанкевич пропонував, щоб „Свободу" перебрала спілка з уділами. Коли на нараді священиків у Мавнт Кармел не було охочих приступити до спілки, оо. Дмитрів і Констанкевич рішилися відкупити „Свободу" від о. Грушки, і тому ця газета почала виходити від 18-го липня 1895 року в Шамокіні, Па., звідки її перенесли 2-го липня 1896 року до Мавнт Кармел, Па., де жив о. Дмитрів.

В міжчасі о. Грушка попав у фінансові труднощі у зв'язку із згаданою вище крамницею у Джерзі Сиді, а роздор у громаді, підсичуваний Російською православною місією, привів до його резиґнації з місцевої парафії свв. Петра і Павла 8-го березня 1896 року. Цей рік був критичним у житті о. Грушки; він часто міняв свої думки про католицтво і православ'я, викликав о. Ардана на диспут про ці справи, писав у „Свободі" проти православ'я, а в „Православному Вѣстнику" проти Папи й унії тощо. Нарешті 22-го грудня 1896 року він перейшов на православ'я. Після деякого зволікання і на доручення Синоду російський єпископ Ніколай Зьоров призначив його на парафію в Олд Фордж, Па., під умовою, що о. Грушка одержуватиме платню від парафії, а не від російського уряду. На початку 1897 року о. Грушка започаткував з о. Олексієм Товтом, священиком, що також перейшов до православних ще раніше, часопис „Свѣт", який став від травня того року офіційним органом москвофільського „Общества Взаімопомощі" у Вілкс-Беррі, Па. Указом Синоду від 20-го жовтня 1900 року о. Грушку перенесено до Волинської губернії в Росії, а розпорядком православного єпископа з Сан Франсіско, Каліфорнія, датованим 1-им січня 1901 року, отця Григорія звільнено від обов'язків у парафії Олд Фордж, Па.

В Росії о. Грушка мав чималий успіх, і сам цар нагородив його спершу срібним, пізніше золотим Хрестом з ланцюжком. Саме ці нагороди привели його до переконання, що йому не личить продавати свою совість за срібло чи золото; він не міг дивитись, як російські церковні й державні власті обманювали український нарід. Тому о. Грушка повернувся до Галичини і 12-го грудня 1901 року публічно заявив у катедрі св. Юра у Львові свою приналежність до Католицької Церкви. Відтоді о. Грушка служив адміністратором у кількох парафіях, а в 1906 році прибув до села Пеняки біля Бродів, де залишився до своєї смерти 16-го квітня 1913 року. Хоч хворів останні два роки паралічем, він віддано працював над освідомлюванням народу, заснував читальню „Просвіти", зібрав через „Свободу" фонди на її дім і плянував заснувати при парафії селянську касу хворих. В школі під час науки релігії він навчав дітей українських патріотичних пісень, боронив їх перед польськими учительками, а в обороні своїх парафіян вів боротьбу з Т. Ценським, дідичем-українножером.

Хоч 11 років перебування й діяльности о. Грушки в Америці не позбавлені протиріч, в анналах української імігрції йому належить одне з перших місць. Український Народний Союз вшанував його пам'ять, поставивши в 1937 році на його могилі в Пеняках пам'ятник з чорного італійського мармуру, а з нагоди 80-річчя „Свободи" його пом'янули окремою медаллю. Його іменем названий 425-ий Відділ УНС у Чикаго, Ілл., і йому пам'ятник стоїть на оселі УНСоюзу Союзівці.

о. Нестор Дмитрів

Від 18-го липня 1895 року співвласником (разом з о. І. Констанкевичем) і головним редактором „Свободи" був о. *Нестор Дмитрів*. Він народився 1863 року в Жеребках Королівських біля Скалата. Закінчивши Українську (Руську) Академічну Гімназію у Львові 1890 року, він студіював теологію і був рукоположений на священика Митрополитом Сильвестром Сембратовичем у 1884 році. Член т.зв. „Американського Кружка", він приїхав до Америки 1-го квітня 1895 року і поселився у Мавнт Кармел, Па. Редагував „Свободу" в Шамокіні, Па., до 15-го червня 1896 року, а від 2-го липня 1896 року до кінця березня 1897 року — в Мавнт Кармел, Па.; звідти виїхав на прохання українських поселенців до Канади. Там відвідав Вінніпеґ (5-го квітня), Лейк Давфин, Веллі Рівер, Стюартбирн (усі в Манітобі), Едмонтон, Едну, Ребет Гілл (Алберта), у травні знову був у Вінніпеґу та в інших місцевостях. В червні 1897 року о. Дмитрів побував в Америці, а в липні виїхав вдруге до Канади і працював перекладачем на Іміґраційному Домі й дорадником переселенців. Взимку 1897 року він повернувся до Америки, а навесні наступного року поїхав востаннє на кілька місяців до Канади.

Після повороту до Америки о. Дмитрів служив на парафіях у Боффало, Н. Й. (1898-1899); в Трой, Н. Й. (1899-1900); Нортгемптоні, Па. (1901-1908); Нюарку, Н.Дж. (вересень-листопад 1908); Ансонія, Конн. (1908-1909); в Елмайрі Гайтс, Па. (1909-1912); в Аллентавні, Па. (1912-1913); в Йонкерсі, Н.Й. (1913-1915); в Елізабеті, Н.Дж. (1915-1916); в Барнсборо, Па. (1916-1920); в Піттсбурґу, Па. (церква св. Юрія, 1920-1922); в Ґлен Лаєн-Нентікок, Па. (1922-1924) та в Реймі, Па. (1924-1925). Він помер 27-го травня 1925 року в Елізабеті, Н.Дж.

Отець Н. Дмитрів належить до найвизначніших священиків, громадсько-культурних діячів і авторів-письменників української еміграції. Він був першим нашим священиком у Канаді, заснував там кілька церковних громад, посвятив кілька цвинтарів, а життя наших канадських поселенців описав у споминах: „Канадська Русь" (1897) і „Образки з Канади" (1898). Йому завдячуємо видання першого Календаря УНС (1897) з цінним матеріялом до історії української іміграції в Америці. Необхідним і достовірним матеріялом до цієї самої теми є його більші статті: „Короткий начерк історії і розвою Руского Народного Союза" (Календар УНС, 1914), „Перші роки еміграції українців у Злучених Державах Північної Америки" (Календар „Провидіння" 1924) і це саме в скороченні під заголовком „З початків нашого життя в Америці" (Календар УНС, 1944). Його перу належать також оповідання: „Руська пасха, а французький ксьондз", „Святий вечір в Америці", „Вийшла за меноніта", „Асиміляція", „Ґаздиня", „Тимко Гаврилюк" та інші.

Крім редакторства „Свободи" і членства в Духовній Раді, створеній нашими священиками 30-31 травня 1901 року в Шамокін, Па., о. Дмитрів брав активну участь у праці Українського Народного Союзу. Він був секретарем на другій Конвенції УНС (30-го травня 1895 року в Олифанті, Па.) і тоді його обрали генеральним секретарем УНС. На третій Конвенції (22-го серпня 1896 року в Мавнт Кармел, Па.) він увійшов до Контрольної комісії, а на шостій Конвенції (12-14-го червня 1900 року в Піттсбурзі, Па.) він став головним радним УНС. Всюди, де працював на парафіях, він заохочував імігрантів ставати членами УНС і сам заснував два відділи: 13-ий у Вотервліт, Н. Й., і 151 в Аллентавні, Па. Для утривалення заслуг о. Дмитрова, заходами і коштом УНС поставлено на його могилі пам'ятник, посвячений 24-го жовтня 1985 року, а канадські українці пом'янули його мармуровим бюстом на місці Хреста Свободи в Теребовлі біля Давфина, де в квітні 1897 року він відправив першу Службу Божу.

о. Стефан Макар

Після виїзду о. Н. Дмитрова до Канади в квітні 1897 року, редакцію „Свободи" і парафію в Мавнт Кармел, Па., обняв *о. Стефан Макар*. Він народився в селянській сім'ї в Бушковичах, Перемиського повіту. Гімназійне навчання відбув у Перемишлі, а теологічні студії закінчив у Львові. Член „Американського Кружка", він висвятився на безженного священика і в березні 1897 року приїхав до Мавнт Кармел, Па., де став редактором „Свободи" і був ним до 12-го липня 1900 року, бо виїхав на три місяці до Галичини. Повернувшись до Америки, о. Макар працював парохом церкви св. Димитрія в Мавнт Кармел, Па., до 1904 року, а потім був на парафіях у Мек Кіспорт, Па. (1904-1906), в Ансонії, Конн. (1906-1908) та в Нюарку, Н.Дж. (1908-1910). Звідтіля виїхав при кінці липня 1910 року до Галичини, а рік пізніше побував ще раз в Перемишлі, де працював урядовцем Першої Руської Щадниці до 1913 року. Знову в Америці він обняв карпато-руську парафію св. Івана Хрестителя в Клівленді, Огайо, і залишився там до своєї трагічної смерти 2-го січня 1915 року. Американська преса подала, що 19-го листопада 1914 року два мужчини напали на о. Макара, побили його палицями і забрали в нього 147 долярів. Мабуть ці самі люди підпалили пізніше парафіяльний дім і в цій пожежі отець-парох загинув.

Як священик, редактор „Свободи" і громадсько-культурний діяч о. Стефан Макар поклав великі заслуги для української еміграції в Америці. Він брав активну участь у поборюванні москвофільства, був секретарем Духовної Ради, створеної у травні 1901 року в Шамокіні, Па., а своїми численними писаннями дав великий вклад в історію еміграції та в поширення освіти серед імігрантів. Крім корисних інформацій про українські поселення в Шамокіні, Шенандоа, Мавнт Кармелі, Пітсбурзі, Па. Джерзі Сиді, Н.Дж., Сейнт Люісі, Мізурі, та ін., він поміщував на сторінках „Свободи" такі свої оповідання: „На аґітації", „По роботі", „В сальоні", „Баль", „Парафіяльний мітинг", „Туга", „В неробучий день", „Наймит", „Печатка", „Полатайко", „Амерікен Бой", „Бизнес" та інші, при чому деякі появилися окремими збірками у видавництві „Свободи". Написав також працю „Конституція Сполучених Держав Північної Америки", склав „Русько-англійський провідник" („Свобода", 1901), виданий також окремо під заголовком „Русько-англійський словарець", та виготовив декілька перекладів чи адаптацій, серед них: „Моя жінка під час бурі" (Марк Твейн), „Навернений грішник" (Б. Прус), „Хто з чого живе" (С. Дікштайн), „Дещо про звірята, рослини, каміння і скали" (Павло Берт), „Про соціялізм" (Т. МекҐрейді), „Про нутро землі" (Бжезінський), „Релігійні вірування старинних народів" (Д.Ж. Сеньобо). Великою популярністю користувалися його драматичні твори „Американський шляхтич і Скупар", що їх ставили у перекладі також на словацьких сценах.

В Українському Народному Союзі він був членом Контрольної комісії (1897), головним радним (1898), проводив Конвенцією (1904) в Шамокіні, Па., а на дев'ятій Конвенції 1906 року в Скрентоні, Па., його обрали духовним провідником УНС. З рамени УНС він виступав часто на вічах, концертах та інших імпрезах і нарешті був засновником його двох відділів — другого Відділу в Мавнт Кармел, Па., і 132-го Відділу в МекКіспорт, Па. Патріот, людина ясного ума, о. Макар відзначався гарними товариськими прикметами і добрим гумором і тим з'єднував собі прихильність і респект усіх, хто його знав чи з ним працював.

о. Іван Ардан

Четвертим редактором „Свободи" був о. *Іван Ардан*. Він народився 4-го лютого 1871 року в Трускавці. До гімназії ходив у Дрогобичі, а студії теології закінчив у Львові. Рукоположений на священика єпископом Юліяном Пелешем 1895 року в Перемишлі, він виїхав до Америки, прибувши 2-го грудня того ж року до Мавнт Кармел, Па. Звідтіля о. Ардан перенісся 8-го березня 1896 року до Джерзі Сиді, Н.Дж., де обняв парафію свв. Петра і Павла і заснував при ній Сестрицтво св. Ольги і так звану „руську школу". В листопаді 1897 року о. Ардан став парохом церкви свв. Кирила і Методія в Олифанті, Па., і там редагував „Свободу" від 1-го серпня 1900 року до 2-го липня 1903 року. Дев'ятого липня 1903 року він переніс газету до Скрентону, Па., підписувався від 1904 року як її видавець і редактор, а від 20-го грудня 1906 року видавав її в Ню Йорку. В міжчасі він продав друкарню „Свободи" Спілці, утвореній з кількох урядовців УНС, а сам залишився редактором газети до 1-го серпня 1907 року.

Отець Ардан став членом Українського (Руського) Народного Союзу безпосередно по своєму приїзді до Америки, був секретарем на його третій Конвенції 1896 року в Мавнт Кармелі, Па., на четвертій Конвенції 1897 року у Мейфілд, Па., його обрали секретарем УНС, а рік пізніше, на п'ятій Конвенції 1898 року в Шенандоа, Па., він увійшов до Контрольної комісії УНС. Потім він включився у боротьбу наших священиків за свого єпископа, брав участь у їхніх нарадах у Філядельфії (1899) і Шамокіні, Па. (1901), і тоді саме увійшов у склад Духовної Ради. По нарадах у Філядельфії він сконтактувався з Владикою Джаном Гобаном, латинським єпископом Скрентону, і одержав від нього повновласті на пароха церкви свв. Кирила і Методія в Олифанті, Па., про що вірні нічого не знали. 14-го лютого 1902 року він написав єпископові листа з проханням викреслити його прізвище з листи католицьких священиків Скрентонської дієцезії, мовляв, між латинською і греко-католицької Церквами нема дійсної унії, а перша намагається весь час змусити греко-католиків покинути свій обряд, свої привілеї і права та стати римо-католиками. В результаті судового процесу єпископ Гобан екскомунікував о. Ардана 22-го лютого 1902 року. Відтоді Іван Ардан покинув духовний стан, виїхав на кілька років до стейту Вірджінія і повернувся до української громади щойно тоді, коли його покликали до новоствореного Союзу, теперішнього Українського Братського (Робітничого) Союзу. На основуючих зборах тієї організації 25-26-го жовтня 1910 року його обрали головою, і цей самий пост він затримав після першої Конвенції 1911 року. В 1912 році Ардан відмовився від головства і став редактором „Народної Волі". Був ним до 1-го червня 1913 року, відтак, по двох тижнях редакторства Осипа Косового, був редактором до 1919 року.

Отець Ардан був членом Організаційного комітету для скликання Першого Українського Сойму 30-31-го жовтня 1915 року, увійшов до Загального Українського Комітету і до екзекутиви Федерації Укараїнців в Америці. На початку 1920 року він став радником першої Української Дипломатичної Місії у Вашінґтоні і управителем її Пресового бюра, відомого під назвою „Приятелі України". Після ліквідації Місії він повернувся до Скрентону, працював коротко в редакції „Народної Волі" (1925) і був секретарем заснованої тоді „Української Щадниці". Пізніше Ів. Ардан перестав брати активну участь в українському громадському житті, хоч принагідно допомагав своїми порадами Українському Братському (Робітничому) Союзові. Він помер 14-го вересня 1940 року у Вілкс-Беррі, Па.

З-поміж вісімки „Американського Кружка" Іван Ардан був найбільшим звеличником Івана Франка і прихильником нашого робітництва. Особливо велику прислугу він зробив нашим робітникам на Гавайських островах, причинившись до їх звільнення з невільницької праці на плянтаціях своїми статтями у „Свободі" (1900) і листовними контактами з американськими конґресменами і сенаторами. Він багато допомагав нашим людям порадами у різних місцевих і старокрайових справах, сам навчав їх грамоти у читальнях, а як редактор „Свободи" і „Народної Волі" відіграв визначну ролю в боротьбі з москвофільством та причинився немало до скристалізування й організації українського народного табору. Для історії української іміграції корисною є його англомовна праця „Рутенці в Америці" (1904).

В серпні 1907 року „Свободу" купила від І. Ардана т.зв. Руська Видавнича Спілка (К. Кирчів, С. Ядловський та ін.), при чому УНСоюз позичив їй частину грошей на сплачення боргу, а 21-го липня наступного року УНС відкупив друкарню і видавництво. Тоді редактором „Свободи" став 8-го серпня 1907 року новоприбулий з Галичини *Антін Цурковський*. Він народився 1882 року, навчався в Бережанській гімназії, де належав до „Молодої України", нелеґального товариства молоді. До Америки прибув 1907 року, зразу обнявши пост редактора „Свободи" (до 27-го жовтня 1910 року), потім став співредактором і ще раз редактором (грудень 1911 — 19-го вересня 1912). Зладив Цурковський чотири календарі УНС (1910-1913), працював для заснованого 1909 року товариства „Просвіта" (округа Ню Йорк), був режисером Драматичного кружка ім. І. Котляревського в Ню Йорку й переклав Миколи Гоголя „Різдвяну ніч" для Календаря „Просвіти" (ч. 1, січень 1914). Від 1-го жовтня 1914 року А. Цурковський став редактором „Америки" і був ним до 15-го вересня 1916 року, хоч на річних зборах СУК „Провидіння" 29-30-го грудня 1925 року його призначили на цей пост ще на дальші чотири роки. Коли ж у січні 1926 року о. Іван Ортинський, голова СУК „Провидіння", повідомив, що два кандидати на рекордового секретаря відмовилися, Цурковський погодився на цей уряд і зрезиґнував з редакторства на корисніть д-ра Осипа Назарука. Він був секретарем Комітету побудови нового дому СУК „Провидіння" (1928), видав „Ювілейний Календар 'Провидіння' 1914-1939" і помістив у ньому корисну статтю „25-ліття Провидіння". Крім цього Цурковський написав, видану цією ж установою, працю „Про початки письма й азбуки", кілька публіцистичних і наукових розвідок та переклади. Він був членом НТШ і інших організацій; помер у серпні 1955 року в Філядельфії.

Антін Цурковський

На 10-ій Конвенції УНС 7-10-го липня 1908 року в Філядельфії, на внесок о. Миколи Підгорецького, рішено видавати „Свободу" українською мовою („гражданкою") і словацькою, щоб зацікавити нею закарпатців і деяких галичан, які не знали української азбуки. Тому на засіданні Виділу (Головного Уряду) УНС 21-го липня 1908 року покликано на редактора словацької „Свободи" *Андрія Ґелу*, у той час головного організатора УНС. Він був дяковчителем і працював при угро-руських парафіях у Трентоні, Н.Дж., Бредок, Скрентоні (1902) і Піттсбурзі, Па., (1902-1903). Від 28-го листопада 1908 року до 5-го грудня 1911 року він був керівником церковного хору в Джерзі Сиді, Н.Дж., а звідсіль пішов до Пассейку, Н.Дж., пізніше до Філядельфії і нарешті до Янґставну, Огайо. Ґела повернувся до Джерзі Сиді 28-го жовтня 1923 року і залишився тут до 1936 року. Під час першого перебування у цьому місті він заснував хор „Українська Муза", перейменований пізніше на „Хор ім. М. Лисенка", а в 1920-их роках керував також хором товариства „Будучність" в Нюарку, Н.Дж. За почином Андрія Ґели постало у грудні 1907 року Дяковчительське товариство, відновлене 12-го серпня 1913 року. Він належав до створеного 9-го вересня 1909 року в Чикаґо П'ятичленного комітету для оцінки надісланих на конкурс шкільних читанок, а 15-го вересня 1909 року, коли на просвітнім вічу у Філядельфії постало товариство „Просвіта", А. Ґела — цей невтомний освітній діяч, увійшов до т.зв. „Совіта просвітного". Він помер 21-го лютого 1936 року.

На засіданні Виконавчого комітету УНС 12-го жовтня 1910 року іменовано *Осипа Стеткевича* редактором „Свободи", а Антона Цурковського — співредактором. Стеткевич народився 12-го січня 1876 року в селі Плотича, Бережанського повіту. Учитель по фаху і музика-аматор, він приїхав у 1904 році до Америки, поселився в Шамокіні, Па., і працював там дяковчителем та видав чотири числа тижневика „Зірниця" (9-30-го червня 1906). Після Шамокіну він побував коротко в Олифанті, Па. На 9-ій Конвенції УНС 25-28-го червня 1906 року в Скрентоні його обрали членом Контрольної комісії, а два роки пізніше О. Стеткевич увійшов до комітету для опрацювання Букваря і Читанки, які мали друкуватись у Галичині. В 1909 році його покликали до „П'ятичленного комітету" для переведення конкурсу на читанки, і тоді таки Стеткевич став членом „Просвіти", для якої віддано й ус-

Осип Стеткевич

пішно працював, за що її виділ у Ню Йорку іменував його своїм Почесним членом, у його імені висилаючи грошовий дар на ювілей Івана Франка. Стеткевич учителював у парафіяльній школі в Джерзі Сиґі (1920), а коли в 1922 році постало Об'єднання Українських Організацій в Америці, він став членом Шкільної комісії, відомої під назвою Управа Рідної Школи в Америці, і був у ній заступником голови. На цей пост його покликали знову на четвертому Конґресі ОУОА 26-го жовтня 1927 року. В 1935-1937 роках він вів курси української мови на факультеті східньо-европейських мов Колюмбійського університету, за які учасники одержували університетські кредити.

Як музика-аматор, Стеткевич був диригентом мішаного хору й оркестри в Шамокіні й Олифанті, Па., провадив . Товариство український хор (від 14-го березня 1913 року) і Співацько-драматичний гурток у Джерзі Сиґі та деякий час хор „Боян" у Ню Йорку. Редактором „Свободи" він був двічі: від 3-го листопада 1910 року до 30-го листопада 1911 року і від 26-го вересня 1912 року до 14-го серпня 1919 року. Був співзасновником Американсько-Руської Народної Ради (1914), секретарем 25-го Відділу УНС в Джерзі Сиґі, зладив Календар УНС на 1914-ий рік і опрацював для нього другу частину твору о. Нестора Дмитріва „Короткий начерк історії Руського Народного Союзу". При підготовці монументального твору — „Пропам'ятної Книги УНС" (1936), виданої з нагоди 40-ліття УНС, Осип Стеткевич сповняв функції мовного коректора і помістив там вичерпні статті про українське шкільництво в Америці та англійською мовою статті про українську мову. Він помер 28-го січня 1942 року. Замість пам'ятника УНСоюз дав деяку допомогу його вдові.

Володимир Лотоцький

Хоч після головного редакторства О. Стеткевич далі співпрацював у „Свободі", її редактором став від 16-го серпня 1919 року *Володимир Б. Лотоцький.* Він народився в 1888 році в Галичині. Ще зі Львова, де він працював у редакції „Діла", він листувався з Осипом Стеткевичем і Богданом Дуткевичем і від них одержав оферту на працю в редакції „Свободи", яку він і прийняв, приїхавши до Америки в січні 1914 року. Відтоді до 1-го травня 1916 року та від 1-го листопада 1917 року до 1-го квітня 1926 року був він редактором „Свободи", при чому т.зв. Редакційна комісія назначила 4-го січня 1921 року його партнером ред. Омеляна Рев'юка. Після ліквідації цієї Комісії і передачі її прав і обов'язків Екзекутиві УНСоюзу, один із редакторів мав бути відповідальний перед Конвенцією і Головним Урядом УНС (1925). Мабуть тому В. Лотоцький уступив у квітні 1926 року з редакторства „Свободи" і від січня наступного року до липня 1943 року працював редактором „Америки". Три роки, від грудня 1943 року до липня 1946 року, В. Лотоцький був редактором „Народної Волі". Поза редакторською працею він був касиром Просвітньої комісії УНС (від 1914 року), членом створеного на Першому Українському Соймі (1915) Загального Українського Комітету, членом Екзекутиви Федерації Українців в Америці, секретарем Українського Народного Комітету (1918) і секретарем заснованої 27-го травня 1919 року Ліґи Чотирьох Народів та одним із її делегатів на зустріч з Закордонною комісією Сенату у Вашінґтоні. Лотоцький виголошував принагідно реферати, як от під час Першого Українського Сойму, або в січні 1919 року на Народнім з'їзді, де виступив з думкою створення самостійної демократичної української республіки, яка могла б приєднатися до федерації з таких самих народних республік колишньої Росії. В 1940 році він був представником СУК „Провидіння" в УККА. Володимир Лотоцький помер у 1958 році.

Омелян Рев'юк

Від 1926 року до 1933 року відповідальним редактором „Свободи" був *Омелян Рев'юк.* Він народився 1887 року в селі Перерісль, Надвірнянського повіту. Студіював право у Львові і в 1907 році брав участь у голодівці студентів у в'язниці при вулиці Баторія. До Америки прибув через Англію й Канаду в 1912 році й поселився у Скрентоні, Па. Там він бюро правних порад у різних старокрайових справах, помагав редаґувати „Народну Волю" і зладив Календар Українського Робітничого Союзу на 1913-ий рік. По смерті дружини Ірени з Січинських (30-го червня 1915 року) О. Рев'юк перенісся до Ню Йорку, де увійшов до Передсоймового комітету (1915), а на Першому Українському Соймі його обрали до Загального Українського Комітету. На другому Соймі 14-14-го грудня 1918 року у Вашінґтоні він проводив нарадами і був обраний до Екзекутиви Федерації Українців в Америці. Від січня до вересня 1919 року редаґував О. Рев'юк її орган „Українську Газету", і тоді таки був він членом української делеґації Ліґи Чотирьох Народів на зустріч з Закордонною комісією Сенату у Вашінґтоні, де працював для „Приятелів України", пресового бюра Першої української дипломатичної місії. При нагоді з'їзду Ліґи Американських Горожан Українського Роду О. Рев'юк взяв участь у зустрічі Української делеґації з державним секретарем Чарльсом Гюзом і перед Комісією закордонних справ виголосив промову. Рев'юк головував на Першому Конґресі Об'єднання Українських Організації в Америці 26-27-го жовтня 1922 року, а на четвертому Конґресі цієї організації, 26-го жовтня 1927 року, його покликали на пост предсідника і Рев'юк був ним до 1939 року. На Всеукраїнськім Національнім Конґресі 16-17-го березня 1940 року Об'єднання відкликало його, бо 24-го травня того року створено у Вашінґтоні Український Конґресовий Комітет.

Важливу працю Рев'юк виконав як член Редакційної комісії для виготовлення „Пропам'ятної Книги УНС" (1936). Він помагав упорядковувати й опрацьовувати матеріяли, записав спомини давніх емігрантів — активістів і дав цінні статті про розвиток політичного світогляду українського іміґранта та про літературні й мистецькі надбання еміграції в Америці. Про духове обличчя української іміграції Рев'юк написав знамениту статтю в Календарі УНС на 1944-ий рік. Його перу належать корисні статті в англомовному числі „Свободи" (29-го лютого 1916 року) про українців в ЗСА й Канаді, та про природні ресурси України, як також декілька брошур, як от: „Польща йде, та не одна, а дві" (1917) та англійською мовою Ukraine and Ukrainians (1920), Trade with Ukraine; Ukraine's natural wealth, needs and commercial opportunities (1920). Накінець треба згадати Рев'юкову брошуру про життєве забезпечення у братських організаціях і особливо видану ним книжку про пацифікацію в Галичині під заголовком Polish atrocities in Western Ukraine (1931).

Омелян Рев'юк був предсідником 25-го Відділу УНС в Джерзі Сиґі (в 1930-их роках), добрим промовцем, а понад усе — знаменитим журналістом. Співпрацював зі „Свободою" він до початку 1940-их років, коли був звільнений у результаті антиукраїнських невірних інформацій про американських українців перед Конґресовою комісією Даєса. Він помер в 1972 році.

Лука Мишуга

Рішенням Головного уряду УНС на його спеціяльних зборах у липні 1933 року головним редактором „Свободи" став *д-р Лука Мишуга.* Він народився 30-го жовтня 1887 року у Витькові Новім, Радехівського повіту. Гімназійне навчання закінчив 1906 року у Львові, студії прав у 1911 році в Відні, судову практику відбув у Львові, а адвокатську — в Жовкві. На початку 1915 року зголосився Л. Мишуга добровольцем до Українських Січових Стрільців. По розпаді Австро-Угорщини він заснував у Володимирі Волинському Українську Раду, яка проголосила прилучення Волині до української держави.

В роки української державности був Лука Мишуга членом Державного комісаріяту в Радехові, працював в управлінні ЗУНР (Західньо-Української Народної Республіки) і був представником у Ґенеральному Штабі Симона Петлюри та пресовим референтом при кватирмайстерському відділі Дієвої Армії у Кам'янці Подільському. В 1919 році д-р Мишуга виїхав з урядом Евгена Петрушевича до Відня і до 1921 року виконував різні державні завдання як секретар д-ра Костя Левицького в Дипломатичній місії до Риґи, чи разом з д-ром Осипом Назаруком під час поїздки до Копенгаґену на переговори з Літвіновим. У 1921 році уряд ЗУНР вислав Л. Мишугу до Вашінґтону, де він розгорнув широку діяльність, спрямовану на придбання фондів для екзильного Західньо-українського Уряду.

В Америці д-р Мишуга обняв пост ґенерального секретаря посталого в 1922 році Об'єднання Українських Організацій в Америці і секретарював 17 років. Його зв'язок зі „Свободою" датується 1925-им роком, коли він став її співробітником. Рік пізніше Л. Мишуга став співредактором і нарешті в 1933 році — головним редактором, яким залишився до 1955 року. Крім того, він був співорганізатором Українського Конґресового Комітету (1940), Злученого Українського Американського Допомогового Комітету, ЗУАДК (1944) і його головою від 1953 року, членом Відділу НТШ, редакції Енциклопедії Українознавства і врешті — чільним діячем Українського Народного Союзу.

Журналістична діяльність д-ра Мишуги почалась ще в роки ЗУНР. У її органі „Український прапор" і в часописі „Стрілець" друкувались його фейлетони і тоді таки появились його брошури: „Похід українських військ на Київ", „Які тепер суди на Україні", „Державна адміністрація на Україні". Як представник ЗУНР у Вашінґтоні, Л. Мишуга помістив у „Свободі" від 25-го липня 1921 року відозву „Допомога Рідному Краєві", відтак уклав ще інші заклики до українців різних переконань і писав статті про тривожне положення на Західньо-українських землях. Пізніше, працюючи для „Свободи", він містив у ній безліч статтей і в календарях-альманахах УНС, при чому всі вони прозраджують руку знаменитого журналіста, знавця світових і українських крайових та еміґраційних політичних і суспільних відносин. Крім англомовної брошури Ukraine and American Democracy (1939), на увагу заслуговують серії статтей д-ра Мишуги „Шевченко і жінка" і „Shevchenko — Torchbearer of Ukraine". Перша серія друкувалась у „Свободі" (чч. 153-166, 1939) і в англійському перекладі В. Семенини в The Ukrainian Weekly (October 28, 1939, 1939 — Junuary 13, 1940), та вийшла окремою брошурою в 1940 році. Друга серія, у перекладі англійською мовою Степана Шумейка, появилася в згаданому англомовному додатку до „Свободи" (3-го березня — 21-го квітня 1945 року).

Непромииального значення досягненням д-ра Луки Мишуги було здійснення монументального видання — Пропам'ятної Книги, виданої з нагоди сороклітнього ювилею Українського Народного Союзу" (1936). Ціла книга, з її головною статтею авторства Луки Мишуги про формування світогляду українського іміґранта в Америці, є досьогодні і залишиться неперевершеним джерелом інформації для дослідників життя української спільноти в цій країні. Дуже важливими під цим оглядом є також зредаґовані д-ром Мишугою: „Ювілейний Альманах УНС" (1894-1944), збірник „Українці у вільному світі" (1954) при співпраці А. Драгана, і численні книжки про Україну, видані УНСоюзом. Окремо слід згадати упорядковані Л. Мишугою „Спомини про Олександра Мишугу", його стрийка.

Великою перевагою д-ра Мишуги була його красномовність. Часто запрошуваний за головного промовця українськими громадами на святкування річниць важливіших подій з нашої історії й культури, він завжди захоплював слухачів легкістю, доречністю й невимушеністю презентації відповідної теми. Пам'ятними залишилися його виступи 1938 року в обороні Карпатської України в Лондоні, Парижі й у Відні, де він виголосив через місцеве радіо промови до закарпатських українців. Ці виступи його використовували пізніше вороги українців у Америці проти Луки Мишуги. Довго непубліковані, деякі промови д-ра Мишуги появилися на сторінках книги „Лука Мишуга: збірник", зредаґованої в 1973 році його наступником і звеличником Антоном Драґаном.

Д-р Лука Мишуга був безсумнівно однією із найвизначніших постатей усієї української еміґрації. Поєднував він великий талант редактора і промовця з надзвичайною працьовитістю. Він був промовцем з Божої ласки, державним мужем, незаступимим суспільним діячем, невтомним журналістом і врешті, за словами Дмитра Галичина, — „найбільшим союзовцем". Лука Мишуга помер 8-го лютого 1955 року.

Тяжко було знайти нову людину, яка могла б з успіхом обняти пост головного редактора „Свободи", пост, що його займав 22 роки д-р Мишуга. На щастя, ще за його життя і під його керівництвом працював у щоденнику дев'ять років молодий, здібний журналіст *Антін Драґан,* і він став десятим з черги головним редактором „Свободи".

Антін Драґан

Антін Драґан (Андрій Луців) народився 28-го серпня 1913 року в селі Голешів, Жидачівського повіту. Як студент права у Львівському університеті працював у „Кооперативній родині" у Львові, був співробітником тижневика „Наше Слово", націоналістичного щоденника „Голос" та підпільних видань ОУН. За діяльність в Організації Українських Націоналістів був переслідуваний і перебув два роки в тюрмі (1934-1936). В 1938-1942 роках працював для Української Пресової Служби в Берліні, пізніше був тут редактором „Українця" і „Хлібороба", газет для примусових робітників у Німеччині. В жовтні 1943 року Драґан перейшов до окупованої Франції, а звідтіля — до Еспанії. Як нелеґального втікача, еспанська поліція перевезла його з села Орбайсетта до в'язниці у Пампльоні, де А.Драґан, тоді ще Андрій Луців, перебув кілька тижнів і був під опікою Міжнародного Червоного Хреста й американського квейкерівського „Комітету Дружньої Служби". На Новий Рік 1944 року його перевезли до Міранди над Ебром, у провінції Бурґос, де був концентраційний табір, удержуваний альянтами для чужинців, які опинилися в Еспанії без дозволу і без відповідних документів. Тому що тільки американський афідавіт і американська віза могли бути єдиним засобом звільнитися з того табору, А. Драґан наладнав зв'язок з д-ром Мишугою і одержав від нього афідавіт. В міжчасі, ще від половини 1944 року, він дописував до „Свободи" під різними псевдонімами. 12-го травня 1946 року він приїхав до Америки, а на наступний день почав працювати в редакції „Свободи" спочатку як співредактор, а від 1955 року як відповідальний редактор, яким залишився до добровільного відходу на емеритуру в 1978 році.

Крім статтей у „Свободі" і редаґування її, Драґан був редактором альманахів УНС, почавши від 1949 року майже в кожному із них містив свої статті. Його перу належать також монографічні публікації: „В країні волі; Підручник для нових іміґрантів" (1949); Ukrainian Resistance; the Story of the Ukrainian National Liberation Movement in Modern Times (1949); „Український Народний Союз в минулому і сучасному, 1894-1964" (1964) і англійською мовою (1964). Після іменування Блаженішого Йосифа Сліпого Кардиналом Драґан склав збірник п.з. „Маємо Кардинала" (1966) і англійською мовою під заголовком „Our Ukrainian Cardinal" (1966).

Ще в липні 1943 року Антін Драґан побував у Вінниці при розкопуванні німцями масових могил жертв совєтського ГПУ-НКВД і про це писав у „Свободі" та в інших публікаціях під псевдонімом „Максим Подорожний". У 1986 році він опублікував свої спостереження з того часу в брошурі „Пам'ятаймо про Вінницю".

Драґан співпрацював з Комітетом побудови пам'ятника Тарасові Шевченкові у Вашінґтоні, а по здійсненні цього задуму видав книжку, ним упорядковану, „Шевченко у Вашінґтоні" (1984). Він був членом Української Американської Координаційної Ради, належав до Виділу НТШ, очолював його Пресову Комісію; в 1961 році причинився до видання УНСоюзу і Наукового Товариства ім. Тараса Шевченка збірника „Наш Шевченко". Він з ентузіязмом піддержував публікацію Англомовної Енциклопедії Українознавства і завдяки його старанням УНСоюз піднявся фінансувати це епохальне монументальне видання.

Працелюбець до самозречення, добрий і досвідчений журналіст і редактор Антін Драґан виявився гідним послідовником д-ра Мишуги як головний редактор „Свободи". В цьому допомогли йому немало висококваліфіковані співредактори, відомі журналісти, письменники і літературознавці, про яких постійно згадував як „квадриґу" щоденника: Іван Кедрин, Богдан Кравців, Лука Луців, Вячеслав Давиденко і Михайло Сосновський. Антін Драґан помер 2-го лютого 1986 року.

Після відходу на емеритуру, Драґан запропонував ротаційну систему для обрання нового редактора „Свободи". Кандидатами на цей пост були: Зенон Снилик, Володимир Левенець, Володимир Косик, Євген Федоренко і Василь Тершаковець. Кожний із них вів редакцію через шість тижнів (від кінця вересня 1978-го до травня 1979 року).

Василь Тершаковець

Рішенням Головного Уряду УНС редактором у 1979 році став *Василь Тершаковець.* Він виконував цю функцію кілька місяців, але з причин здоров'я мусів зрезиґнувати. Після нього коротко до редакції повернувся Антій Драґан і з весною 1980 року Драґан відійшов і *Зенон Снилик* обняв редакцію в травні 1980 року, призначений Головним Урядом УНС на пост головного редактора „Свободи". Тим самим в житті цього часопису-ювілята відкрилася нова сторінка: часопис опинився в руках молодого покоління журналістів.

Зенон Снилик

Зенон Снилик народився 14-го листопада 1933 року в Путятинцях, Рогатинського повіту. Середню освіту закінчив з відзначенням у Рочестері, Н.Й., ступінь бакалявра одержав на тамошньому університеті, а маґістерку з журналістики в університеті в Чикаго. У студентські часи був редактором радіопрограм і заступником редактора студентської газети. Працював викладачем політичних наук в університеті МекҐілл у (1959-1960). Від 1-го лютого 1962 року став співредактором „The Ukrainian Weekly", а від січня 1965 року його головним редактором. Як уже згадано вище, призначення на головного редактора „Свободи" З. Снилик отримав у травні 1980 року і на цьому пості він працює по сьогоднішній день. Сповняє свої завдання вміло й солідно, і в результаті „Свобода" далі стоїть на високому рівні.

Зенон Снилик — один із найвизначніших наших спортовців на еміґрації. Талановитий футболіст, він двічі осягнув звання всеамериканського гравця на університетському рівні, перший раз в історії цієї країни як українець був обраний до американського олімпійського футбольного тіму і був двічі його капітаном. В 1956-1964 роках брав участь у 92-их міжнародних футбольних змаганнях. Був провідником і гравцем у шістьох українських дружинах. Крім блискучої футбольної кар'єри, він є дуже добрим тенісистом і від багатьох років бере участь у турнірах на Союзівці і там впродовж 25-ох років влаштовує тенісові табори для української молоді.

У підсумку бачимо, що не всі головні редактори „Свободи" були професійними журналістами. Треба згадати, що в сторічній історії щоденника його співредактори відігравали дуже важливу, якщо не вирішальну ролю, і їм треба б присвятити окрему статтю, що напевно колись і станеться, але так чи інакше *одним* і другим, як також безлічі кореспондентів і дописувачів з обох боків океану, належиться наша вдячність і наше признання за те, що „Свобода" була і є для нашої спільноти дійсним провідником і організаційним та духовим посередником між еміґрантами з усіх закутків земної кулі. Успішно виконане нею завдання в останніх сто роках впевняє нас, що „Свобода" донесе свій прапор служіння правді й рідному народові до кінця наступного сторіччя. Це і є наше ювілейне побажання „Свободі".

о. Филимон Тарнавський (1943 рік)

П'ятдесят (сто) літ тому...

(Пам'яти М. Шашкевича)

Був це жовтневий день, соняшний і гарний. Місто Львів майже подвоїлося на той час від напливу народу. Всі школи й гімназії були позамикані. Всі ученики мали взяти участь в Похороні, чи радше — в переносі тлінних останків Пробудителя Галицької України.

Як учень сьомої кляси Академічної гімназії був я вибраний до Комітету наглядання порядку на вулицях, куди мав проходити жалібний похід. Чувся я щасливий, що призначено мене на Жовківську вулицю біля залізничої станції Підзамче. На цю станцію мала прибути домовина о. Маркіяна тернопільським поїздом.

На вулицях натовп людей, усякі голоси, ріжнорідні мови. Всюди святочний настрій, у кожного голосі відчувається пошану, чи то жид, чи поляк, а в неодного нашого патріота сльози радости в очах.

Нараз усе затихло, всіх потряс грімкий, милозвучний спів хору питомців нашої Богословської семінарії.

Комітетові в жалібних строях винесли зі станції домовину, покриту українським прапором, а довкола обставлену, наче цвітистим вінком, депутатами різних повітів у своїх прекрасних відсвітних строях. Домовину вложили на ридван, запряжений у рістку сивих круторогих волів. Правдивий старослов'янський похорон, що у Львові був небувальщиною. Усюди повівали пестрі стяжки й бинди, та не синьо-жовті, а червоно-сині. Всі розуміли, що це був кольор Галицької України, якої Батьком був Покійний поет.

Заграли сурми і весь Львів стрепенувся. Львів, що не знав ще тоді ворожого шовінізму, як теж невідомі були свої слабодухи. Не чути було дрожання заячих сердець. Загальний ентузіязм оволодів усіма, кожного потягав за собою той високий чорний ридван, вкритий дорогими килимами і національним прапором, що так поволі котився вулицями княжого города Льва, як поволі, задумливо й поважно ступали круторогі.

Всякий вуличний рух завмер, тільки Жовківською, Краківською і іншими вулицями в дорозі до Личаківського цвинтаря плила поволі широка ріка відкритих голов. Люди забули за всі свої щоденні справи й клопоти. Наче прикуті до того високого ридвана, йшли за ним з одинокою свідомістю: оце супроводять вони не славного багача, не якого там „ґенія" — атеїста чи якого винахідника, а бідного священика, побожного християнина, щирого рідного поета.

Над усіми гомоніли жалібні пісні могутніх хорів, звуки оркестри і банд, що освячували повітря, електризували напняті людські серця.

Важко в словах передати почування свідків цієї жалібної, а заразом і такої радісної маніфестації. Цеж був похорон тлінних останків 50 літ тому померлого бідного священика, а заразом і тріюмфальна побіда великого Духа Пробудителя Галицької України в її столиці — в городі князя Льва!...

Вже було добре сполудня, як похід дійшов на Личаківський цвинтар.

У красній зелені дерев, позолоченій жовтневою порою, між могилами учнів і наслідників Галицького Соловія чекала на домовину о. Маркіяна глибока могила.

Почалася Панахида, а по Панахиді надгробні промови визначних представників тодішнього громадянства. Кількатисячна маса народу прислухувалася у мертвій тишині, тільки то тут то там чути було придушений плач. Наче чулось, як хтось давив гіркі сльози, хоч очі всіх ясніли радістю. І всі відчували, що Дух безсмертного Маркіяна гостив у їх серцях і потішав...

Олеґ Крук

КАПІТАН ОЛІМПІЙСЬКИХ ЗБІРНИХ І... ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР „СВОБОДИ"

Ось уже сто років у ЗСА виходить українська газета „Свобода". Заснував її греко-католицький священик Григорій Грушка, якого направив до Америки Митрополит Сильвестер Сембратович для задоволення духовних потреб перших українських поселенців. Сьогодні „Свобода" — загальноамериканська українська газета, а видає її наймасовіша організація наших земляків у ЗСА — Український Народний Союз. Зенон Снилик, теперішній головний редактор „Свободи", розповідає, що газета виходить з 15 вересня 1893 року. На той час українські шахтарі Пенсильванії дуже потребували якоїсь організації. Наші заробітчани опинилися серед найбільш експлуатованих верств і для свого захисту їм конечно було об'єднатися. Допомогти цьому й мала газета, що вона успішно й зробила, бо вже в лютому 1894 року був створений Руський Народний Союз. Пізніше, коли українці розселилися по всій Америці, „Свобода" стала єдиним засобом зв'язку між ними й голосом УНС, який можна було почути у найвіддаленіших куточках країни, а згодом — і в Канаді.

УНС став не лише профспілковою організацією. Хоча першим завданням Союзу було страхування заробітчан на випадок смерти. Лихо серед шахтарів траплялося часто, а злидні були такими, що рідні небіжчика часом не мали коштів поховати його за християнським звичаєм. Тож допомога Народного Союзу ставала конче необхідною. Крім економічних питань, УНС велику увагу приділяв духовній сфері. Газета регулярно оголошувала, якщо можна так сказати, хрестоносні походи , тобто збирання грошей на побудову церков. Перша з них була, завдяки отцеві Іванові Волянському, збудована в 1886 році в містечку Шенандоа в Пенсильванії, а сьогодні церкви є скрізь по Америці, де мешкають українці, до речі, як православні, так і греко-католицькі. А сам Союз засновувався й існує зараз на принципах — „розвивай і поширюй українську культуру та духовну спадщину, будь добрим громадянином своєї прибраної батьківщини, вчися, працюй. І, звичайно ж, „допомагай, як можеш, Україні здобувати волю й незалежність".

Не такі вже й багаті українські робітники допомагали Україні, хоча в різні часи по-різному. Так у 1917 році почали збирати гроші на армію УНР. З ініціятиви Народного Союзу тодішній президент ЗСА Вудро Вілсон оголосив „Український День" — і по всіх містах Америки було зібрано вісімдесят тисяч долярів, які через Червоний хрест передали на порятунок поранених бійців армії УНР. А коли Українська Держава впала під навалою большевиків, вони продовжували тут відстоювати ідеали свободи, показуючи всьому світові, що наша нація незнищенна. З цією метою з 1920 року наша газета почала виходити п'ять разів на тиждень, а не три, як було раніше. Прикметно також, що тільки „Свобода" писала про Голодомор 1932-1933 років. Рузвельт готувався визнати Совєтський Союз, тому американські видання замовчували безчинства сталінізму на Україні. Щоб донести правду до американського читача, в 1933 році було засновано англомовний тижневий додаток до газети "Юкрейніен Віклі".

Після Другої світової війни десятки тисяч українців чекали своєї долі в таборах Німеччини — в зоні американського впливу. То були колишні полонені, вивезена з України на роботи молодь, чи просто ті, хто з політичних мотивів втік з СССР. УНС та наша газета утворили Допомоговий комітет. Цей Комітет виборов у Конгресі закон, за яким люди змогли прибути до Америки, отримати роботу, а через п'ять років і громадянство. Серед них був і Зенон Снилик, нинішній головний редактор „Свободи".

Але не хлібом єдиним... Коли 27-го червня 1964 року у Вашінґтоні відкривали пам'ятник Шевченкові, то до столиці ЗСА прибуло понад сто тисяч українців. До речі, журналісти „Свободи" також тоді безпосередньо долучилися до цієї знаменної події — газета широко розгорнула кампанію по збору коштів на Пам'ятник, а організований Комітет домігся від Уряду виділення майдану, який тепер носить ім'я Кобзаря. Також велика культурологічна справа УНС — відкриття у 1973 році УНІҐУ: Українського Наукового Інституту Гарвардського Університету, який став справжнім інтелектуальним центром за кордоном у ті часи, коли на Україні лютувала андроповщина. Гроші на нього теж зібрала газета в черговому „поході".

Тут варто відзначити одну особливість. Для відкриття такого закладу необхідно було мати відповідний інтелектуальний потенціял. Справа в тому, що перша хвиля еміграції кінця XIX — початку XX століть була в основному заробітчанська і носила добровільний характер. Друга ж і третя хвилі, які припали відповідно на початок 20-их та кінець 40-их років складалися з значної частини інтелектуалів. Це — вчителі, науковці, релігійні діячі, літератори, кооператори, військовики, — люди, яких історичні потрясіння примусили залишити Батьківщину. Зрозуміло, що вони продовжували працювати й за межами України, створюючи українські заклади різних напрямків у багатьох країнах світу. Завдяки їм збереглася й збагатилася культурна та наукова спадщина. Про її рівень можна судити хоча б з того факту, що у ЗСА була укладена й видана одинадцятитомна Українська Енциклопедія, а на її базі створено двотомний англомовний варіянт, видається п'ять томів гаслової частини, у підготовці якого брав безпосередню участь і Зенон Снилик.

Взагалі, постать головного редактора „Свободи" є дуже цікавою. Він прибув до Америки в квітні 1949 року разом з батьками, які покинули Україну, рятуючись від сталінського терору. Закінчив Рочестерський та Чикаґський університети. З 1962 року на роботі в УНС, куди його запросили для підготовки матеріялів до вищезгаданого варіянту Української Енциклопедії. Паралельно редагував „Юкрейніен Віклі", а з 1980 року — він головний редактор „Свободи".

Зараз, коли задуха тоталітаризму позаду, можна сподіватися на більш тісні контакти газети з Україною. Інтерес до неї в діяспорі зростає з кожним днем. З цією метою вже відкрито корпункт у Києві. Крім того, щоб мати чіткіше уявлення про події в Україні, редакція передплачує десятки українських газет та журналів, найцікавіші матеріяли з яких іноді передруковуються.

І на завершення розповіді про газету „Свобода" та її головного редактора — лише один цікавий факт: виявляється, пан Зенон був капітаном національної і олімпійських збірних ЗСА копаного м'яча в 1956—64 роках. Виступав на Олімпійських ігрищах в Австралії.

Джерзі Сіті — Київ.

ЩО ПИШУТЬ В УКРАЇНІ ПРО „СВОБОДУ"

Мирослава Роздольська

„Я є Свобода"...

Ми й не уявляємо, яким розлогим, розгалуженим є гілля нашого родинного українського дерева у далеких світах. Хто вони і які ті, хто волею долі опинилися далеко від рідної землі? Що знайшли у чужих краях і що розгубили? Де брали силу ті маленькі прутики, кинуті за океан, не зів'яти, не засохнути, а цупко вхопитись за чужий ґрунт, не втративши при цьому основного — своєї пам'яті.

Пробую відшукати розгадку тому феноменові. У руках — березневий номер української газети „Свобода", що видається в Ню Джерзі. На весь розворот — знімки усміхнених малюків і напис, що Український Народний Союз побагатшав, бо має свіже поповнення. Серед тих малюків — знайоме личко моєї племінниці Лідочки, яку батьки Христина Сливінська та Володимир Ковінько, що народилися і виросли в Америці, вчать перші слова вимовляти українською мовою. У домі їх звучать віршики, пісні, казки, записані на платівку, ціла бібліотечка дитячих книжечок — все українською мовою.

Подібна атмосфера і в родині Христини та Мирона Мельника із Ню Гейвену, де донечки-школярки розмовляли між собою в хаті чистою українською мовою. Виявляється, то не виняток. Так ведеться не в одній сім'ї, і це не може не зворушити тим більше, коли бачиш, яких зусиль вимагає таке виховання в англомовному оточенні. І все ж чи змогли б навіть ті, хто снить і марить своєю прабатьківщиною, зберегти традиції, культуру, мову, якби були поодинокими в цих намаганнях. Думаю, що коли б вони не почувалися тут, у далекім краю, національною спільнотою, це було б надзвичайно важко. А так їхньому єднанню сприяють і Церква (у храмі Божому таке відчуття, ніби тут куточок України), і дитячі та молодіжні організації, де вчать українських пісень, і ще багато інших речей, серед яких велику ролю відіграє газета „Свобода".

Заходжу в редакцію — і знову знайоме відчуття рідного дому, якщо, звичайно, не брати до уваги технічне оснащення, умови праці колег-журналістів, якщо не помічати знайомих поліграфічних машин, які тут — музейні експонати.

Та головне — атмосфера. Тут центр, звідки на 28 країн світу виходить українське друковане слово.

— Так, на початку зорганізованого життя американських українців було слово — ствердно говорить редактор „Свободи" мгр Зенон Снилик. — Дуже скоро перша хвиля емігрантів з України зрозуміла, що, аби не розгубитися у цьому новому світі, аби зберегти своє національне коріння, потрібна міцна організація, і тією організацією став Український Народний Союз, створення якого датується 22-им лютим 1894 року, а 15-го вересня 1893 року вийшов у світ перший номер газети „Свобода" — найяскравіший документ тієї доби.

Першим редактором „Свободи" був священик Григорій Грушка, якого тут по праву називають Вашінґтоном Американської України. У статті „Нам треба народної організації" він писав: „Як для риби потрібна вода, як для птаха крила, як для спрагненого вода, як голодному хліб, як накінці кожному з нас потрібне повітря, так само для нас тут, розсіяних українців, треба народної організації, себто такого братства, такого всенародного об'єднання, до якого кожний українець, де б він не був, як далеко він не жив би, повинен до того братства, до тієї великої української родини, сім'ї належати".

Метою Українського Народного Союзу було допомагати хворим та виплачувати посмертне, закладати читальні і вечірні школи для дорослих, ширити просвіту між народом, створювати політичні клюби, брати жваву участь у виборах.

Але зорганізованому життю, що дістало назву Американської України, передували розгубленість, втрати. Бо перші українські поселення були значно раніше. Доктор Лука Мишуга („Пропам'ятна Книга УНС", 1936) стверджує, що наприкінці XVIII століття 20 тисяч козаків поселилися на Алясці і там залишились після того, як у 1867 році Росія продала Аляску З'єднаним Державам Америки.

Першим українським еміґрантом із Західньої України, згідно з цими джерелами, є Іван Макогон із Залісся в Галичині, який приїхав до Америки у 60-ті роки минулого століття. А перша хвиля масової еміграції до Америки на копальні вугілля в Пенсильванію припадає на 80-ті роки минулого століття. Це були нещасні люди, яких вигнали з рідного дому злидні. Майже 10 років між ними не було жодного інтелігента. І тільки у 1883 році Львівський Митрополит, а пізніше кардинал Сильвестер Сембратович на прохання українських еміґрантів, які зібрали гроші на далеку дорогу, послав до них священика Івана Волянського. І в грудні 1884 року останній відправив першу на американській землі Службу Божу, а рік пізніше побудував у місцевості Шенандоа в Пенсильванії першу церкву, відкрив перший цвинтар.

— Якими далекоглядними були малописьменні, малоосвічені наші предки, — продовжує розповідь редактор Зенон Снилик — які днем народин УНС вибрали день „батька своєї країни" — Джорджа Вашінґтона, що припадає на 22 лютого, а своїм покровителем — Тараса Шевченка. І в такий спосіб задеклярували свою відданість Батьківщині рідній і прибраній.

„Хто б міг сподіватися, — писала „Свобода" 1-го березня 1894 р. у статті „Совершившася", — що українець, який втік з обіймів біди і нужди, з невільного гніту, розвине так скоро віками придавлену силу українського духу! Хто б гадав, що під полатаною сірячиною або гунькою криється благородна душа, спосібна до всього доброго, гарного і корисного, якщо вона звільниться з кайданів гніту і рабства!

„І, о диво, трупи
встали
І очі розкрили".

Українського Народного Союзу, національної спільноти могло б не бути без газети „Свобода". Редактор о. Григорій Грушка прирік посилати даром газету до кожної української читальні в Америці.

Цікавим є „Десять народних заповідей", надрукованих у „Свободі" 20-го квітня 1894 року. Ось деякі з них з преамбулею.

„Я є 'Свобода', що хоче випровадити американських українців з темноти невігластва і душевного рабства.

1. Не будеш читати жодних газет, які тут видаються українськими буквами, а не мають українського духу, крім 'Свободи'.

2. Не називайся даремно українцем, якщо ти байдуже дивишся на українську народну справу в Америці.

3. Пам'ятай вписатись до Союзу та належати до читальні і виписати собі 'Свободу'.

4. Шануй, поважай і слухай щирих українців, які напроваджують тебе на добру дорогу, а будеш довго і щасливо жити в Америці."

„Свобода" з перших своїх номерів подавала широку інформацію про життя українських поселенців у різних куточках Нового Світу — в Бразилії, на Гаваях, в Арґентині та ін., видавала книжечки, брошури, організовувала курси, школи, дбала про Церкву.

Серця багатьох українців і понині залишилися в Україні. Часто дивлюся привезені відеозаписи: прощальне слово сестри Христини на могилі діда Василя Сливінського, на зустріч з яким спізнилася на рік: „Простіть, Діду, що не в рідну землю опускаємо Вашу домовину, але грудочку тієї землі із рідного краю кладемо до Вашого гробу, щоб була вона пухом". А над цвинтарем жалібно звучить пісня: „...Кру, кру, кру, в чужині умру..."

Дуже відрадно, що не тільки ті, хто ніколи не міг забути стежок дитинства-юности (як, наприклад, пенсіонери), але й повні енергії Орест Дубно, Богдан Гайдучок, Богдан Крижанівський (ЗСА), Володимир Марко (Канада), президент Канадської Агенції допомоги і відбудови України Олег Підгайний, з якими мала задоволення спілкуватись, чують свій обов'язок перед Україною. Готові їхати на поміч прабатьківщині і молодші, що виросли у країні достатку: Тарас Созонський, Андрій Базюк з Канади, президент Харчового перероблення Юрій Мельникович, доктор українознавства Леся Ткач, адвокат Даня Груник та інші. Очевидно, сьогодні слова зі статті „До діла" сторічної давности знаходять такий же відгук у їхніх серцях: „Ми можемо, ми повинні, ми мусимо мати власну українську країну, в якій не німець, не москаль, не поляк і не мадяр, але українець буде панувати. А коли здвигнемо велику і вільну Українську державу без холопа і без пана, тоді не будемо тинятися по заморських країнах мов ті сироти бездомні, але вернемося назад до нашого українського краю, до нашої української хати, бо в своїй хаті — своя правда, і сила, і воля. Лише до діла, браття!" У цих словах сконцентрована мрія всіх поколінь еміґрантів — побачити вільну, незалежну, самостійну Україну.

Напередодні шостої річниці Чорнобильської трагедії УНС оголосив збір на допомогу жертвам Чорнобиля. І по всіх відділах, а вони в кожному стейті є основою Союзу і водночас „корпунктами" „Свободи", пройшли різні акції, толоки. А коли 1-го грудня 90 відсотків населення колишньої УРСР проголосували за незалежну Україну, важко сказати, хто краще осмислив цю подію, — ми, що роками жили з полудою на очах, чи вони, котрі бачили наші страждання, наше рабство і нашу покірність, чию свідомість формувала не брехлива „Правда", а вільна „Свобода".

— Не вірилось, що ми доживемо до того дня, — говорили наші земляки, — бо здавалось, що той страшний тоталітарний режим є незламним.

Я бачила, з яким інтересом українська громада в Ню Гейвені слухала доповідь професора Тараса Гунчака „Референдум 1-го грудня в Україні і його наслідки". Український Народний Союз через свій орган „Свободу" закликає: коли ми вже маємо політичну перемогу, — підтримуймо Україну економічно. У багатьох містах добровільні організації, братства беруть на себе місію сконтактувати підприємства України, а також ЗСА, Західної Европи для спільної співпраці. З готовністю вміщує „Свобода" інтерв'ю з нашими співвітчизниками, які шукають контакту з бизнесменами, приїжджають з культурологічними програмами. На її сторінках — яскраве всебічне відображення життя в Україні, а також у ЗСА, у світі (багатьом нашим газетам, на жаль, не дорівнятися). Тому подумалось, що було б незвичайно великою справою, якби орган УНС газета „Свобода" у цей нелегкий для України час побудови держави дістала поширення і на теренах краю. Вона могла б не тільки бути стрижнем єднання українського національного дерева, а й допомогла б здобути Україні визнання у світі, вчити наш нарід жити в умовах ринкових відносин, і то було б досягненням програмних цілей Українського Народного Союзу, закладених на початках його створення.

Наступного року УНС, а цього року газета „Свобода" святкуватимуть сторічний ювілей. Можливо, дасть Бог — почнеться новий виток в історії УНС і його газети. І ми з'єднаємо зусилля на воздвигненні світлиці, ім'я якій — Україна.

„СВОБОДА" В АМЕРИЦІ

Сто років першій українській газеті в США

Тяжка і сувора доля судилась нашому народові і змушувала людей від найдавніших часів залишати рідні землі і шукати щастя в чужих краях.

Процес еміґрації був викликаний різними причинами — як політичними, так і соціяльними.

У минулому році ми святкували 100-річчя української еміґрації, а в 1993 році український світ відзначає 100-річчя від появи в Америці першої української газети і створення серед еміґрантів допомогового товариства.

Перша українська газета називалася „Свобода", а її редактором і засновником був земляк з Зарубинець Збаразького району отець Григорій Грушка.

Народився о. Григорій в селянській родині у Зарубинцях. Щастя судилось йому мати багатого родича у Львові, який забрав його ще дитиною до себе та постарався дати йому середню й вищу освіту. Здібний допитливий хлопець закінчив школи з відзнакою. Випадково довелось познайомитись з Митрополитом Греко-Католицької Церкви Сильвестром Сембратовичем. Пізнавши надзвичайні здібності юнака, віддає його вчитися на богословські студії у Рим, після закінчення яких Г. Грушка висвячується і працює сотрудником в кількох парафіях, а пізніше стає катедральним проповідником у Львові. На цій роботі о. Грушка прославився як добрий проповідник і організатор релігійного й суспільно-громадського життя. У 1890 році церковна влада Галичини посилає його в ЗСА для налагодження церковного життя віруючих Греко-Католицької Церкви в Америці.

Оселився о. Грушка в Шенандоа в Пенсильванії, де працював душпастирем бідних перших переселенців в ЗСА з України.

Згодом о. Грушка переїздить до Джерзі Сити. Він не вибирав для себе багатих парафій, а йшов туди, де бачив горе.

Тут була маленька греко-католицька капличка. Його стараннями капличку перебудовано у церкву, яку він освятив у 1892 році. При церкві організував братство і почав вести серед неграмотних українських еміґрантів релігійно-просвітительську роботу: відроджувати народні звичаї, традиції, створив недільні школи для дорослих для вивчення грамоти, обороняв віруючих від надмірного визиску чужинцями. Завдяки його праці люди стали прозрівати, горнутися до світла, до тепла. Ось тут появилася і перша газета українською мовою на американському континенті „Свобода" — найдорожче слово для кожної людини.

Перший номер вийшов 15 вересня 1893 року. В ньому о. Григорій Грушка звертається до всіх еміґрантів-українців у ЗСА: „Прийміть і привітайте свій рідний часопис, що стане вашим вчителем і провідником та основою нашого церковного народного життя - буття!"

З першого номера „Свобода" стала пропаґувати ідею створення серед еміґрантів допомогового товариства. Таке товариство було створене — Український Народний Союз . Отець Грушка, як редактор і видавець „Свободи", скликав до свого приміщення в Джерзі Сити трьох священиків, своїх однодумців о. Ів. Констанкевича, о. Т. Обушкевича і о. А. Полянського і вирішили заснувати „Руський (Український) Народний Союз", а 22 лютого 1894 року відбулись установчі збори в м. Шамокині в Пенсильванії, на яких обрано першу управу. З цього приводу „Свобода" писала: „Важливий крок вже зроблено, маємо свій часопис „Свободу", засновано „Руський Народний Союз", український нарід воскрес із мертвих".

О. Григорій Грушка був великою і щедрою людиною, гарячим патріотом України. У 1894 році в газеті „Свобода" з нагоди 100-ліття Вашінґтона він писав: „Боже, Боже, чи доживу я, щоб побачити мою Україну вільною? Я б сходи Капітолю вимив би своїми гарячими сльозами від радости".

Але не всім подобалася його громадсько-політична праця серед нашої еміґрації, його Шевченківський патріотизм, особливо латинська церковна ієрархія (римо-католики). Його цькували і свої і чужі.

Григорій Грушка повертається в Галичину, де перебуває в одному з Василіянських монастирів, працює парохом у різних селах Галичини. Останніх вісім років віддав селянам Пеняк біля Брод. Тут він заснував читальню „Просвіта", стає її першим головою. За його прикладом пішли інші священики Бродівського повіту. За його ініціятивою та за допомогою Українського Народного Союзу в ЗСА в Пеняках побудовано гарний Народний дім.

Помер о. Григорій Грушка 16-го квітня 1913 року. Поховали його в Пеняках за участю трьох деканатів священиків і при великому здвизі народу.

Стараннями членів Українського Народного Союзу з Америки на його могилі красується величавий пам'ятник. На чорному граніті слова: „Тут спочиває о. Григорій Грушка, піонер редактор „Свободи", організатор Українського Народного Союзу, від 1906 року парох Пеняк".

Отець Грушка був добрим душпастирем, проповідником і організатором, популяризатором національних ідеалів і невтомним громадським діячем, поетом. Писав поезії на зразок коломийок, колядок, в яких намагався висловити свою тугу, біль за рідним краєм, змальовує тяжке життя еміґрантів на чужині.

Українська газета в Америці „Свобода" стала однією з найбільш популярних газет в ЗСА для українських еміґрантів.

А. Малевич
член Всеукраїнської спілки краєзнавців.
м. Збараж

Степан Куропась

ПЕРШІ НАШІ КОНТАКТИ З „РАДЯНСЬКОЮ" УКРАЇНОЮ

Україна програла трирічну визвольну війну 1917-20 років. Її розчетвертували. Західня Україна припала Польщі, край шукав способів як нам бути, як рятувати і відбудовувати те, що залишилось. А як з Великою Україною, яку прозвали Радянською?

Залізна Заслона Москви щільно замкнула кордони. Що там діється, закордонні кореспонденти не говорили з українцями, вони говорили з москалями. Українські патріоти притихли, а ті, що давали про себе знати, і ті недостріляні опинилися за Уралом, або на Соловецьких островах. Американські і канадські українці співали й досі співають „Люд у неволі, край у руїні — навіть молитись ворог не дасть"...

Деякі ж заокеанські українці, насправді мала горстка комуністів, очолюваних газетою „Українські Щоденні Вісті", голосили, що Україна вільна, вона вже не буржуазна, а між „рівними рівна" в Радянському Союзі щаслива, без холопа і без пана. Але ми знали правду. Український Народний Союз, а газета „Свобода" зокрема, сумували разом з Україною. Сюди і в Канаду часом приходили листи, які приносили жахливі вісті з краю. Я, коли щойно приїхав до ЗСА, теж діставав листи „за" і „проти". Десь дістав мою адресу сотник Української Галицької Армії Андрій (а може інше ім'я) Федик, курінний командант, який десь з-під бігуна писав мені: „Рятуйте, поможіть мені харчами. Мені відпадають зуби, бо т.зв. цинга, потребую ліків і іншої дієти". Сотник був зі мною в таборі інтернованих у Чехо-Словаччині в Дойчґаблю. І хоч не був радянофілом, але виїхав з поворотцями, мовляв, Україні треба тепер служити без огляду на те, яка вона. Я йому вислав щось, сам не пам'ятаю, що це було.

Мав я адресу мого кузина Степана Ставки, що потрапив з Галицької Армії в полон. Був він відтак у „ЧУГА", себто в Червоній, працював у Наркомземі в Харкові, який був тоді столицею. Цей мій кузин радив мені приїхати до нього, де я, як інженер агроном, дістану працю.

Федір Кучерепа з мого села, австрійський і український жандарм, теж виїхав з табору і перебував у Чугуєві-Осенівка; він радив не їхати. Всю цю групу жандармів відтак розстріляли.

Лісовий інженер Стахняк, теж з УГА , родом з села Вишатичі біля Перемишля, був розстріляний, а дружину з дітьми (майже божевільну) виселили до Польщі. Отже вісті були невеселі.

УНСоюз і „Свобода" рішили вислати головного редактора Омеляна Рев'юка на Україну, бож ми не можемо „забувати за наш край і відрікатися від людей у біді, треба помогти, поїхати, провірити". Омелян Рев'юк поїхав і говорив там з радянським начальством, яке його переконувало, що Україна самостійна, щаслива і т.д. Я був на його доповіді-звіті у школі Шопена в Чикаґо. Рев'юк ствердив, що Україна є, але не вільна, „старший брат" мститься на ній, як це вона посміла проголосити Четвертий Універсал. У Києві перебував тоді український патріот Мирослав Січинський. Радили Рев'юкові його відвідати, подали адресу, де живе.

Дальшим відвідувачем краю був д-р Амврозій Кібзей, який приїхав до Львова з великим псом і хотів візи. Візу лікареві дали, але пес лишився у Львові.

За часів Хрущова Йосип Лисогір, Степан Куропась зі сином Мироном відвідали Україну, але тоді вже можна було їхати в Україну групами!

Василь Ленцик

ПАМ'ЯТІ ДРУГА РЕД. АНТОНА ДРАГАНА

Відзначаючи століття Щоденника „Свобода", годиться не злим, тихим словом згадати одного із її співредакторів і редакторів, а саме покійного ред. Антона Драгана, який віддав цьому престижевому щоденникові найкращі літа свого дійсно трудолюбивого життя. До „Свободи" прийшов ред. Драган у 1946 році, а відійшов на емеритуру в 1978 році. Отже для „Свободи" він працював 32 роки, в тому як головний редактор 23 роки.

В тому часі збулось багато подій в житті української громади в Америці, в якій активну участь брав світлої пам'яти ред. Драган, як член Українського Народного Союзу та її органу „Свободи", як співредактор і як головний редактор.

В тих роках стала актуальною справа побудови пам'ятника Шевченкові у Вашінгтоні. І тут ред. Драган брав активну участь, пропаґуючи на сторінках „Свободи" цю важливу для української справи подію. Тоді виринула також проблема студій на престижевому університеті — в Гарварді. І ред. Драган присвятив чимало енергії й часу, щоб ця справа стала реальною, бо була вона важлива для української науки. Не меншою заслугою ред. Драгана є також видання Українським Народним Союзом двотомової Енциклопедії Українознавства англійською мовою під редакцією проф. Володимира Кубійовича. Хоч ініціятором видання був д-р Лука Мишуга, тоді головний редактор „Свободи", то серцем цього видання був ред. Драган, який і фіґурує в АЕУ як керуючий редактор першого тому, що вийшов в Торонто Юніверситі Пресс 1963 року. В тому томі є також як співредактор теперішний головний редактор „Свободи" ред. Зенон Снилик.

Так само ред. А. Драган виступає як керуючий редактор (менаджінґ едітор) другого тому цього важливого видання, що також появився під редакцією проф. Володимира Кубійовича заходами УНСоюзу в Торонто Юніверситі Пресс. Як у справах Гарвардських українознавчих студій, так і у справі видання цієї першої того роду Енциклопедії в англійській мові, редактор Драган не однократно їздив і до Гарварду і до Торонто.

Коли до Риму в лютому 1963 році приїхав зі заслання Митрополит Йосиф Сліпий, ред. Драган присвятив багато уваги цій, без сумніву, історичній події. Їздив він окремо до Риму, щоб з першої руки мати інформації про справи нашої Церкви, а після номінації Блаженнішого Кир Йосифа Кардиналом, ред. Драган видав окрему книжку, присвячену цій історичній події в житті української Церкви і народу. Коротко кажучи, як журналіст з уродження тримав завжди палець на живчику нашого збірного життя. Ще про одну мало кому відому заслугу ред.

Студентський Хор в Журавні. 1930 роки. Стоїть перший зліва Антін Драган; четвертий — Василь Ленцик.

Драгана треба тут згадати, а саме — про „замирення" Українського Народного Союзу" та її органу „Свобода" з Українською Католицькою Церквою в Америці.

Старшому поколінню відомо, що після Першої світової війни, десь до 1930-их років, появлялись деякі неприхильні і неслушні виступи проти тодішнього Владики Кир Константина Богачевського, хрустального характеру українського патріота та в'язня Домб'я за польської окупації.

Коли Антін Драган прийшов на працю до „Свободи", він, як мені розказував, щоб зорієнтуватись у всіх справах, пов'язаних з діяльністю УНСоюзу та часопису „Свобода", вирішив простудіювати цілі річники „Свободи", щоб знати й розуміти всі справи, відзеркаленням яких була „Свобода". Розстелюючи річники на підлозі, щоб не ушкодити часописи, він сторінка за сторінкою переглядав і читав дослівно всі річники. Його бистрий ум міг тепер зорієнтуватись у минулому та з того витягнути відповідні висновки.

Коли я почав працювати в Українському Католицькому Допомоговому Комітеті у Стемфорді, головою якого був Митрополит Амврозій Сенишин, а секретарем — Владика Іван Стах, при зустрічі з ред. Драганом ми почали розмову на тему відносин між УНС і Церквою. Редактор Драган був знайомий з тією справою і ми рішили через своїх зверхників дійти до якогось порозуміння.

Я переконував свого Шефа, покійного Кир Амврозія, що нема рації вороже ставитись до великої народної організації тому, що колись попередники робили помилки. Так само ред. Драган переконав тоді вже голову УНСоюзу Дмитра Галичина, що співпраця з Церквою буде корисною і для УНСоюзу. Дмитро Галичин, як предсідник УНСоюзу, і Антін Драган, як головний редактор „Свободи", зложили візиту Єпископові Амврозієві Сенишину в Стемфорді, й так наладналась гармонійна співпраця між УНСоюзом і Церквою.

Співпраця пішла так далеко, що УНСоюз включився у збіркову акцію на будову нового приміщення для Колеґії св. Василія в Стемфорді. УНСоюз призначив до цієї справи редактора Драгана, а Владика Кир Амврозій назначив мене як зв'язкового. В тій справі велику ролю відігравав тоді головний секретар УНСоюзу д-р Ярослав Падох, який інформував мене про стан збіркової акції серед членства УНСоюзу по поодиноких відділах УНС.

В моєму архіві збереглися листи і від ред. Драгана і від д-ра Падоха, в яких повідомлялося мене, як далеко поступала збіркова акція. Не раз згодом редактор Драган згадував про цю нашу „дипломацію", в якій ми обидва брали участь...

Редактор Драган був моїм другом і краяном ще з молодих студентських літ. Обидва ми походженням із Журавенщини (Галичина) і належали до студентського гуртка в Журавні. Там, у читальні Філії Просвіти, ми сходились раз у тижні на товариські гутірки, але теж, щоб поінформувати себе, що діється „у світі". Була це нагода, між іншим, обмінятися новими цікавими виданнями, які звичайно доставляв нам студент стрийської гімназії Степан Лаврись. Мені припав обов'язок інформувати колеґ, що діється у світі на основі українських і польських часописів. Мав я доступ до „Діла" (від отця-декана Пилипчука), до „Нового Часу" (від о. Боднара) і до польської газети „Ілюстровани Курієр Цодзєнни", що був відомий зі своєї ненависти до всього що українське. Цю газету майже кожного дня купував о. Юрій Боднар для інформації, що пишуть поляки про українців. За тиждень я переглянув всі газети і реферував їх своїм колегам і колежанкам на студентських сходинах в Журавні.

Приходили ми, звичайно пішки по добрих кілька колометрів, до Журавна. Приходив і Андрій Луців із Голешева (це дійсне ім'я і прізвище Антона Драгана; їх він змінив з огляду на переслідування і політичну діяльність). На наші сходини він все приносив не тільки якісь новини, але також добрий настрій, бо він мав з природи сенс гумору.

В роках, коли горіли скирти збіжжя, палені молодими нашими націоналістами, і відбувалась „пацифікація", одного дня під вечір приїхав до мого рідного села на ровері Андрій Луців і каже: „Переночуй мене, бо за мною гонить поліція". — По нього, як „вивротовця" прийшла поліція арештувати, підозріваючи, що він бере участь у паленні скирт.

Андрій (Антон Драган), побачивши на подвір'ї поліцію, вискочив з хати в город, вхопивши при тому ровер, і межами поміж ланами жита й пшениці поїхав до порома на Дністрі, де знайомий перевізник перевіз його на другий бік берега, і він далі поміж збіжжя ровером приїхав до моєї хати. Переночувавши в нас, рано сів він на ровер і поїхав далі.

З поліцією Андрій, чи то пан Антон Драган, мав до діла у Польщі майже цілий час, так що врешті-решт він вирішив покинути „Моцарствову" і подався до Німеччини. Маючи журналістичний з природи хист, він включився в журналістичну працю в таких газетах, як „Українець", „Хлібороб", згодом був у „Наступі". Переслідуваний і тут німецькою Гестапо, старався на доручення політичного проводу ОУН передістатися до Альянтів, де його перехопила прикордонна сторожа на кордоні між Францією і Еспанією. Щойно після закінчення Другої світової війни, завдяки приятелям з Голешева та інших, його звільнено з тюрми і він переїхав до Америки, щоб тут почати корисну працю як журналіст.

Редактор А. Драган — це типовий націоналіст-революціонер, який вміло перейшов з революційного молодого студента на зрівноваженого політично-культурного діяча, який все своє „я" посвятив для громади і для народу. З природи талановий, працьовитий, корисно продуктивний, добрий приятель, цікавий оповідач і як дорогий Друг залишився у моїй пам'яті.

о. Филимон Тарнавський
(1943)

Жмут споминів про Маркіяна Шашкевича

Неповних тридцять років по смерті бл. п. Маркіяна довелось мені перебувати через довгі роки з перервами у селі Підлиссю, Золочівського повіту. Тоді був там парохом о. Юстин Тарнавський, мій стрий. Тоді ще стояло приходство, в якому Маркіян родився і пережив цілу свою молодість. „Дуб-журавель", про який згадував Маркіян, дальше тягнув воду. Як писав Маркіян, — „Там колодязь студененький, а дуб воду тягне".

Пригадую собі також ще другий дуб, що про нього Маркіян пише: „Там ти скаже дуб старенький і єдин і другий, як там жив-єм ще маленький без журби, без туги". Бачив я також ті сосни, про які згадує Маркіян: „Там ти скаже та соснина і всяка древина, як там грало серце моє, свитала година". Бачив я, очевидно, і підлиську гору, що стоїть за селом, за церквою і знана як Біла Гора.

о. Маркіян Шашкевич

Мій стрий, о. Юстин, тридцятилітній мужчина, був парохом у Підлиссю. Його приходство стояло на границі двох сіл: з одної сторони Підлисся, а з другої — Розваж. Отець Юстин був споріднений з Маркіяном. На стінах приходства висів портрет о. Авдиковського, Маркіянового діда, бувшого підлиського пароха. Пам'ятаю як нині цей портрет. На пишному тлі рослий мужчина, сивий волос, темні очі, в реверенді, а обойчик з білих і чорних кораликів.

Я порядкував стрийкову бібліотеку. Була це бібліотека покійного о. Авдиковського. Маркіян певно читав усі ті книжки. Серед книжок і між їх картками я находив багато Маркіянових листів і писем. Були це писання часто перечеркувані і справлювані. Я питав стрийка, що то за листи, а стрийко говорив, що це Маркіянові писання. Було там багато листів до о. Козловського, пароха Утішкова. Пізніше д-р Юліян Целевич, гімназійний професор зі Львова, забрав усю ту Маркіянову переписку. Між книжками було багато німецьких книжок філософічного змісту. Були там і чеські книжки Паляцького, Шафарика і інших. Були українські твори і річники наших давніших і новіших видань. Отець Юстин постійно доповнював свою бібліотеку. Перед усім було там багато примірників „Дністрової Русалки" і „Зорі Галицької".

Пише Маркіян: „У садочку соловійчик щебетав пісеньки, розвивав ми пісеньками літа молоденькі"...

Одного року, як я вже був у гімназії у Львові, замкнули були всі школи із-за епідемії. Мені було найближче до мого стрийка у Підлиссю. Туди я й поїхав і перебув там через місяць травень і половину червня. Пам'ятаю, що я тоді ночами спати не міг, бо солов'ї під самими вікнами цілими ночами виспівували.

Мій перший парох о. Авдиковський з Ясенева, що добре пам'ятав покійного Маркіяна, говорив про нього, що це був чоловік слабого здоровля, сентиментального успосіблення, бідний та приємний у товаристві.

В часі моїх гімназійних наук у місті Львові, я перебував у п-і Цегельської. Тут оснувався Академічний Кружок, початки якого сягають 1869-го року. У Львові тоді між інтелігенцією не було ніякого сліду українства. Відродження ішло здолу, починалось від молоді, головно студентів, що збирались у домі п-і Цегельської. До Академічного Кружка належав за моїх часів студент Михайло Цегельський, опісля священик і парох Камінки Струмилової; його брати, Йосиф і Микола, студенти теології; Олекса Танячкевич, опісля судовий радник; мій рідний брат Юлікн Тарнавський, опісля нотар; Соловський, правник; Олекса Зофійовський, військовик; його брат Іван, і багато інших. До дому п-і Цегельської заходила також вдова по покійнім Маркіяні, тоді в середніх літах пристійна жінка. Вона мешкала у Львові. Її син Володимир помер у молодім віці.

Душею цілого кружка була п-і Сметанів, вдова по священику, рідна Маркіянова сестра. Вона заохочувала молодь іти слідами Маркіяна і берегти його ідеали. На сходини кружка приходила вона дуже часто і завжди промовляла. Нераз запрошувала вона студентів до себе на сходини. Вона виховала у Львові двох синів рідного брата Маркіяна. Обидва вони вступили до австрійського війська і дослужились там високих ранґ. На своїх становищах не забули за рідну мову і до всіх вояків українців нею говорили.

Отець Михайло Цегельський, парох Камінки Струмилової, перший підніс думку у 90-их роках минулого століття, щоби тлінні останки покійного Маркіяна Шашкевича перевезти з Новосілок до Львова і гідно поховати. Отець Михайло був тоді основником і головою першої філії Просвіти, яку він заложив у Камінці Струмиловій. На засіданні тої ж філії піддав о. Михайло ту думку про перенесення тіла Маркіяна до Львова. Зав'язався комітет, а урядженням свята зайнявся о. Данило Танячкевич. Тіло Покійного віднайшли у Новосілках. А нелегко було його віднайти, бо у Новосілках поховано багато священиків, а на могилі Маркіяна не було пам'ятника. Жив тоді у Новосілках ще один старенький чоловік, що був свідком Маркіянових похованъ. Він вказав на гріб Маркіяна і додав: „Якщо би я змилився, то пізнаєте Покійника по чаші з воску, яку він держить в руках".

Відкрили гріб. Отворили домовину і найшли воскову чашу. Не було сумніву, отже, що було це тіло покійного Маркіяна. Вложили його в нову величаву домовину, запрягли три пари здорових сірих волів, прикрасили віз і процесійним походом подались до Задвір'я, а звідти окремим поїздом у супроводі маси народу приїхали на Підзамче у Львові. По дорозі прилучувались делеґації із численних громад.

У Львові похороном зайнявся комітет під проводом проф. Шухевича. Весь Львів і околиця вийшли на вулиці міста. Такого походу у Львові ще ніхто до того часу не бачив. На високому умаєному возі спочивав Маркіян. Його окружали студенти і вся свідома тоді Україна. Віз тягнуло шість волів, а коло кожного вола ішов один погонич у вишивках і білих полотнянках. Священики читали по дорозі св. Євангелії.

В році 1911-ім відбулись у Галичині величаві обходи в пам'ять столітніх уродин Маркіяна. Того самого року на весні я поїхав до Америки.

Боже Провидіння дозволило мені дожити 81-го року життя, і в цьому році, 1943-ім, маю я щастя належати до Комітету 100-літніх роковин смерти Маркіяна Шашкевича.

Літа минають, люди міняються, але ідея невмируща, вона росте і розвивається. Це так недавно був тільки один-одинокий Маркіян, а потім „Руська Трійця", що остаточно провалилась, бо не всі члени тої трійці задержали ідеали Маркіяна чистими і неоскверненими. Ще за моєї пам'яти важко було добачити слабенькі вогники українського духу в столиці — городі князя Льва. А нині, нині сорок п'ять мільйонів свідомих українців, якими заволоділи ідеї великого Маркіяна.

Розбрились українці по цілому світі й у всі землі принесли зі собою також печать духу Маркіяна. І так цього року в неділю, третього жовтня, уся американська іміґрація святкує величаво столітні роковини смерти Пробудителя Галицької України у найбільшому городі світу, в 10-мільйоновому місті Ню Йорк.

Минають літа, міняються люди, а ідея росте, розвивається — вона невмируща. Скінчив свої страдальне життя о. Маркіян тому 100 літ у бідному галицькому селі, але його ідеї живуть і житимуть в душах мільйонів тепер живущих і грядучих поколінь, вірних синів і доньок Маркіянової Землі і Маркіянового Народу.

Едвард Жарський

„СОКОЛИ, СОКОЛИ..." 1894 — 1914 — 1994

З відначенням 100-річчя з дня появи УНСоюзу на Американському континенті збігається не менш важлива подія — 100-річчя постання руханкового товариства „Сокіл" у Львові. Лучила їх спільна ідея, спільна мета: вказати нашому народові „першу нашу потребу: пізнати правду. Бо тільки ті, що знають свою національну правду можуть пізнати своє національне достоїнство, свою гідність і свої права, дані їм Богом і природою, можуть скинути з себе духовий і фізичний гніт і стати свобідними й вільними панами на своїй землі," — писав о. Григорій Грушка у першому числі ним редаґованої „Свободи".

Подібно і метою „Сокола" було виховувати в українському народі своє національне достоїнство, щирий патріотизм, свою гідність, почуття чести, народну силу шляхом плекання фізичної культури, а разом з тим плекання витривалости, рухливости, підприємчивости, розуміння ваги праці в спільному гурті, організованости, дисципліни, підпорядкованости вибраному самими проводові. Постання „Сокола" не було якимсь відокремленим явищем у змаганні українського народу Галичини до своєї мети; започаткована і з успіхом переведена на культурному, економічному чи політичному відтинку праця вимагала свого завершення і на фізкультурному полі, вислідом чого було постання у 1894 році „Сокола", а декілька літ пізніше, у 1900 році, — „Січі".

Ідеї „Сокола" найшли широкий відгомін серед сільської молоді Галичини; вже сама назва була притягаюча, бо сокіл — це шляхетний птах, з бистрим зором, могутніми крилами, швидким летом, символ сміливости, свободи. Ще більшої популярности добув „Сокіл" тоді, коли поряд руханки присвячено в „Соколі" увагу й пожежній справі; коли у 1902 році централя соколів — „Сокіл-Батько" — начислювала всього шість філій (т.зв. гнізд), то вже в 1905 році це число зросло до 243 гнізд, а в 1914-му — до 974 з близько 40,000-ми членів.

Великі заслуги для розбудови „Сокола" має проф. Іван Боберський (1870-1947) — батько українського тіловиховання, — а пропаґовані ним кличі „Всі за одного, один за всіх!" — „Все вперед, Всі враз!" — „Не лебедати, а працювати!" — „Не плачем, а мечем!" і тому подібні гасла — мобілізували й активізували українську молодь до громадської праці. Село, приспане й гноблене державної адміністрацією, що була суцільно в польських руках, — перероджувалось у свідому своєї національної гідности зорганізовану громаду; воно покінчило з віковою інертністю, бездіяльністю й поклало початок довгій запеклій боротьбі за національне визволення. Виявом наполегливої праці був величавий Шевченківський Здвиг 1914 року у Львові. Була це масова маніфестація „Сокола", „Українського Січового Союзу", „Січових Стрільців", „Пласту", спортових клюбів, яка пройшла на власній площі „Сокола-Батька", т.зв. „Український Город".

Цей здвиг ошоломив поляків; вони оторопіли й здивувались: як це могли під їхнім боком вирости такі „банди гайдамакуф" — як вони згірдливо звали українців...

Львів, — а з ним цілий край — гудів! Вулицями Львова перейшов величавий похід. „Львів дрожав від гомону і окликів, — згадує цю знаменну подію письменник Остап Грицай. — Жіноцтво сипало цвіти на дорогу соколам, січовикам, пластунам і стрільцям. Товпи народу зібралися по обох боках вулиць, куди проходили колони молоді... В поході взяло участь 153 члени з Січового Союзу Буковини, 183 пластунів, 19,581 членів січовиків і соколів. Всіх учасників в поході було разом коло 23,000 осіб, між ними було 210 кінноти, 29 оркестр."

На переді походу, на вороному коні їхав голова, одягнений у козацький стрій, здоровив усіх, вимахуючи шапкою з червоним дном. Біля нього на конях кілька старшин в козацьких строях. За ними кінний відділ „Сокола — Батька". за ними марширує відділ Сокільських стрільців з крісами під командою д-ра Степана Шухевича... Грають сокільські оркестри, лопотять сокільські і січові прапори. Ще один відділ Львівських Січових Стрільців на конях під проводом старшини д-ра Володимира Старосольського, за ними піша сотня з модерними крісами на чолі з Климом Ґутковським. Радість і захоплення в глядачів викликала сотня гуцулів з Жаб'я, Ворохти, в якій перші чвірки йшли з довгими трембітами... Бурею оплесків і окликами „Слава" вітали глядачі гуцульські відділи Січей... А дівчата з верховини! Яка краса! Які пишні в них гаптовані і вишивані строї... Відділи з Поділля в блискучих чорних чоботях, у широких солом'яних капелюхах з квіткою... Йдуть, вибиваючи грімко кроки... через груди малинова лента із жовтим написом місцевости. Покуття в чудових вишиваних строях, особливо дівчата, машерують рівним кроком... Оркестра грає „Гей, там на горі Січ іде"... Оплесками і грімким „Слава" глядачі вітають відділи пластунів, всі в пластових однострях, капелюхи зі широкими крисами, в руках довгі палиці... Похід перейшов вулицями міста на протязі двох годин і всі відділи вмаршерували на площу „Сокола-Батька", де почалася програма вправ поодиноких відділів. На підвищенні стояло погруддя Тараса Шевченка серед смерічок і квітів... На почесних місцях, між численними гістьми, сидів намісник (губернатор) Галичини В. Коритовський і крайовий комендант Кольошварі. Це перший раз відвідали такі високі австрійські достойники українське свято.

Вправи виконували справно, рівно і весело вільноруч, топірцями, списами, а дівчата — хустинами, лентами і вінками. Велике враження зробили на глядачів

(Закінчення на стор. 11)

Євгенія Бойко-Дімер

ПЕРША ЗУСТРІЧ ЗІ „СВОБОДОЮ"

Здригався весь Ню Йорк ранковий,
Ню Йорк від гуркоту шалів.
Довкола чулися розмови —
Потік незрозумілих слів.

А хмарочоси скрізь тягнулись
До неба в синю височінь,
На паралельні ґрати вулиць
Кидаючи горбату тінь.

Тут всім були відкриті двері
Для праці, щастя і забав.
Лиш я одна сиділа в сквері —
Ніхто на мене не чекав.

Весь „скарб" мій в латаній валізці.
Я — наче кругла сирота.
В перенаселеному місті
Ніхто мене не привітав.

А так було до болю треба.
Щоб руку хтось простяг мені,
Щоб пригорнув мене до себе
Й пораду дав на чужині.

Та ось нависла темна хмара.

І вітер по гілках пробіг,
Він порох ніс по тротуарах
Й пригнав папір мені до ніг.

„Свобода", — бачу, заголовок...
І радість в серці розцвіла:
В чужому краю випадково
Знайшла газету — рідне слово —
Як друга вірного знайшла.

Любов Коленська

81-83 ҐРЕНД ВУЛИЦЯ

Усе наново притягає мене будинок при вулиці Ґренд, де колись приміщувались Український Народний Союз та „амбасада" газети „Свобода", де постійно, начебто в мерехтінні барвистого калейдоскопу, вирувало, „схрещувало копії" щоденне життя, розносячи вісті по всьому світі. Ще й досі, здається мені, відсвіжуся я в ньому, наче цілющою водою.

І сьогодні йду туди. Будинок такий же точнісінько, як двадцять три роки тому, де пройшло моїх шість літ, з усіх 23-ох років у „Свободі", на ізученні нового „ремесла", хвилюваннях і переживаннях, що коливалися поміж завершеним і здобутим, та частіше, особливо в ранніх роках — у бориканні із незнанням, іноді з почуваннями меншевартости поміж „мозками народу", як залюбки називав нашу „хвальну" редакцію Степан Гавриш, відомий союзовий діяч. Хіба ж не тремтіла „осиковим листком" душа і не обливав мене холодний піт, коли до мого бюрка підходив ред. Антін Драган, головний редактор „Свободи", похитував головою над незакінченою вісткою, підганяючи: „Пронто"!

Хоч сьогодні вже цей будинок не належить УНСоюзові — на ньому далі вирита в камені великими літерами його назва, а зараз, побіч, вирізьблений його символ — разом сплетені руки. Внизу дата побудови — 1926.

Відітхаю, що нікого тут немає, а то, у цих часах, могли б схопити за волокитство, або намагання якого іншого переступу.

Відчиняю важкі двері і входжу на чисто помиті мармурові сходи. Здається, що час не пройшов, так тут усе по-давньому. На стінах у передсінку посередині Богдан Хмельницький на коні, по лівому боці Січові Стрільці і дівчата і напис із словами стрілецької пісні „Бо війна війною...", а по правому — прощання козака з дівчиною. Відчиняю ще одні двері. Там колись були матові шибки і написи. Сьогодні двері зі суцільного дерева і візитні карточки з прізвищами мешканців...

Напружую слух — хочу вловити гул лінотипів, убрати в себе запах черенок, почути голоси друкарів. Здається, ще мить — із друкарні вибіжить енергійний і непосидющий Степан Чума, або трохи статечнішою ходою наблизиться „форман" друкарні Анатолій Домарацький чи Ярослав Сидоряк, який тут працює з 1962 року... Вчуваються й інші голоси, іноді й різкі — в дорозі до конфлікту — розгарячковані... Вони стихають, а з ними відходить, зникає ілюзія.

Швидко виходжу. Довкола будинку високі кленові дерева, кілька дубів, що сонно пнуться вгору, та й ялинок безліч. Колись їх тут не було багато. Лавочки помальовані в три державні кольори. Навколо підвищених підмурівок залізна огорожа, позаду — кам'яна плита із виритим написом: Полус Гук. Вашінгтон Флаїнг Кемп, у 1776 році. Пізніше фортеця, що її відстоювали англійські війська, не зважаючи на наступ американців. Тепер вже знаю, чому тут оці лавочки — трибарвні, бож цей зеленощедрий закуток міста, оцей бульвар, міська управа Джерзі Сити встановила історичною пам'яткою. Поза огорожею пригуста, буйна трава, кущі навперемін з бур'яном — пройти годі. А ще так недавно тут був лише травник і трохи кульбаби; зате залишилося доволі місця, щоб могло туди пробігти чотириноге і двоноге створіння, включно з людським родом.

Немає майже нікого. Сонне, пресонне полудне. Спека. Ніякої прохолоди. Навіть дерева і ті мовчать. Примощуюся на лавці і зір зупиняється на чисто помитих шибах будинку, де висять мережані завіски. Відчиняється вікно і зустрічаюся з поглядом вродливої жінки. Й холодом стелиться дійсність.

Але не відходжу. Чекаю. Примикаю у відпруженні очі. І раптом — хіба це міраж — чую ранішню мелодію лінотипів. Чую шелест русявого осіннього листя. Вилонюється до мене спогадом день 14-го жовтня 1970 року, коли мене покликали до праці на місце редактора Луки Луціва.

Знову опиняюся у великому передсінку (пізніше я довідалася, що він веде до друкарні) і перед собою наліво бачу двері з написом „Адміністрація 'Свободи'", а праворуч — за матовими шибками горить світло і напис: „головний редактор А.Драган", і ще раз таки біля мене — редакція „Свободи".

Серце б'ється переполохано і нерівно, біжить переляканим зайцем „Куди мені?" Рішаюсь увійти в ці двері, де лиш напис „Свобода". Так безпечніше.

Навіть сама не чую отого свого немічного „Добридень". Ніхто не відповідає, та й начебто мене ніхто не бачить.

Перегодя запитую

— Можу говорити з редактором Драганом? — Хвилина мовчанки, бо що тут „женська істота" хоче? ...А відтак скеровують мене до одного з письмових столів. Підходжу, але стаю трохи оподаль, щоб затримати безпечну відстань.

Та не довго довелося мені простояти. Правда, відчуваю на собі погляд, ніби хтось дивиться на „мале пиво", але „главний" запрошує мене сідати. Не з особливою ввічливістю, але в межах призвоїтости, з домінантою холоду.

Примощуюся на бережку крісла, кажу, що я така-то й така і чекаю, ніби на присуд.

І враз в тишу падає запит

— А скажіть мені, пані Коленська, що ви властиво знаєте?

Я рада б кудись втекти, бож на такий запит важко відповісти. Врешті відповідаю, не дивлячись на нього, а десь повз:

— Пишу статті... Недавно одну з них вам надіслала і ви її прийняли, — закінчую тріюмфально!

— Ег, статті, статті! Їх багато у нас тут, — зневажливо махає рукою. — Тут нам борзописців треба, а статті можна і вдома писати. Скажіть, а на машинці пишете?

Знаючи, що моє писання на машинці не дуже то блискуче, відповідаю: „Пишу, щоправда, не дуже скоро".

— А під диктат писати зможете?

Де там під диктат. І стає мені моторошно. Ще й завважую, що мені його дуже важко розуміти, хіба стежити пильно за порухом уст. Пізніше це мене доводило до „гранатового розпачу" і створювались ситуації, що я не те виконувала, за чим він до мене звертався. Врешті відважуюся сказати: — Хіба під повільний диктат...

Мовчки він дивиться на мене, мовляв, що оте створіння жіночого роду властиво хоче від нього? Погойдує навколо обличчя окулярами і нічого не каже. (Пізніше я переконалася, що це була одна із його звичок). Врешті, певно тому, щоб позбутися мене якнайшвидше, обзивається:

— Ну що ж, приходьте на два пробні тижні. За вас Любов Адріянівна Лапичак-Лесько ручилася, а там побачимо. У нас, пані — „газета виходить з призвичаєння".

На таке „діктум" звішую вуха. В коридорі ще зустрів мене Богдан Кравців, перестерігаючи, щоб я не допоминалася надто високої платні, бо це може перешкодити, щоб мене прийняли до праці.

По дорозі вступила ще на хвилину до адміністрації „Свободи". Якраз полуднували і запросили мене на „сієсту". Там познайомилася я з редактором Сниликом, який, як звичайно, щось з гумором оповідав працівникам адміністрації, при тому й переконував мене, що „святі горшків не ліплять", а, як треба буде, то й він та інші колеги послужать мені порадами.

І настав час, коли я по сто разів заглядала до словника, зверталася часто до колег-редакторів з різними запитами, а вони — треба признати — ввічливо мені відповідали. Найгірше давалися взнаки вістки. Назви... назви... назви... Здавалося, на мене суне орда татар. А моє знання англійської мови здебільшого основувалося на читанні повістей, журналів, де таких „драконських" назв не було, всілякої шерсти міністрів, амбасадорів, президентів — „всякого всячества"... Ось, наприклад, — „дженерал атторні". Я очевидячки переклала — „генерал адвокат". Звичайно, по написанні вісток, їх передавалося ред. Драганові. Хто і що мав писати — за цим стежив ред. Богдан Кравців.

Закінчила я писати вістки, передала ред. Драганові і чекаю „со страхом і трепетом" — і врешті він, підійшовши до мого бюрка і тицьнувши пальцем в „генерального адвоката", запитав, що це за така нова позиція?!

А вже зовсім „на лопатки" поклала мене інша доручена праця. Вертаюся я зі Союзівки, написавши репортаж із Конвенції Союзу Українок. Писала його всю ніч, аж досвіта птахи заспівали. Приголомшила мене навала прізвищ, промов. Ні жива, ні мертва прийшла я до редакції — і вже трохи не з гордістю поклала свій репортаж на стіл ред. Драганові. За двадцять хвилин чую:

— Пані Коленська!

Зриваюся і мерщій підходжу до бюрка — по... „лавровий вінок"... І раптом

Пані, або ви пишете поезію або протокол конвенції? Переробіть!

З „душею у п'ятах" я верталася на своє місце. Тривало півдня, аж репортаж „мав руки і ноги", — як це звик був казати ред. Іван Кедрин. Зіпріла, як „руда миш", тьмарилось у голові і думала вже втікати.

Коли врешті по двотижневих „муках і терпіннях" прийняв мене до праці ред. Драган, часто він тоді любив провторяти при різних нагодах: „Легше верблюдові перейти через дірку голки, як жінці дістатися до редакції 'Свободи', хіба Коленській якось пощастило!"

Не знав тоді, сердега Драган, що за мною по трьох роках відкриється приповідкова „скринька Пандори" і ще прийде туди Людмила Волянська, а згодом — Тамара Кардишинець, далі — Ольга Кузьмович, Христина Ференцевич, Раїса Руденко, Христина Машат, Наталка Воронка та Галя Колесса.

Остаточно мене зовсім прийняли на підставі семи статтей, що їх писала ночами після праці. Пригадую, як редактор Драган сперся біля бібліотечної шафки з різними архівними матеріялом, скликав всіх і запитав:

— Ну, що, панове, будемо Коленську друкувати?! — На це „діктум" однозгідним хором, як личить лицарському козацтву, всі в редакції зашуміли: „Друкувати, друкувати!" І так мене прийняли у редакторську громаду. Звичайно, коли проходила якась словесна баталія біля бюрка ред. Драгана, мої друзі в редакції „спускали носи" над „писанням дрібнесеньким", начебто вони й нічого не чують. А коли будь-що торкалося якоїсь моєї помилки, то й ред. Кравців і ред. Давиденко тихцем заспокоювали мене:

— Удавайте, що це не до вас. Й воно промине. Він забуде!

І справді за хвилину затихали лявінні слова, наступало відпруження, аж навіть стрілка годинника жвавіше посувалася вперед!

Я „успадкувала" бюрко ред. Кравціва. Шухляди в ньому були насичені таким багатим змістом, що з трудом доводилось мені їх відчиняти. Правду сказавши, спочатку мені шухляді не так дуже потрібно було. І так в одній з них я знайшла кілька зелених цибулин, що проросли вверх бюрка. Шкодувала тільки тоді, що не бачив її маестро Яків Гніздовський і не відтворив дереворізом. У іншій шухляді було кілька консерв сардинок, а ще в іншій — безліч різних корінців і мохів, що їх залюбки комплектував під оригінальними назвами ред. Кравців. А в самому низу в шухляді було багато пожовклих уже журналів, витинок з різних газет, — за окреслення ред. Кравціва — це були „архівальні скарби", що їх треба конче використати, але — тут, і розводив руками — при щоденній газетярській роботі немає часу". — Кажучи це, ред. Кравців з урочистою міною переніс усі ті „скарби" до свого бюрка. Зелена цибулька і сардинки були його майже щоденним полуденком і вірив він у них, як у найкращого чудодія „ескулапа"; але про Кравцева далі.

Зараз таки побіч мого бюрка було ред. Вячеслава Давиденка. Був він дуже гарною, милою і товариською людиною. Хоч уже немолодий — притаманною йому була хлоп'яча усмішка і в очах його ніби крилася молодецька витівка. Він був мовним редактором „Свободи" та й ще інших газет, автором багатьох статтей на ідеологічно-політичні теми. А „propos" статтей, часом він відчиняв повні матеріялів шухляди і, підсміхаючись, казав: „Тут від геніїв аж пищить". І чому то, пані Любо, чому так всі хочуть писати!?" — Знаючи, що мене легко „набрати", він мені розповідав, які тут відбуваються прийняття у „Свободі", які вони пишні і елегантні, а відбуваються вони у „Кристал Болл Рум" чи в „Шато де Калісон". Спочатку, не прислухаючись до слів, я повірила... Коли ж він раз припадково зробив помилку, і я була вдоволена, що раз і я його на ній зловила, він добродушно сміючись, сказав до ред. Драгана: „От на, маєш, ніж у спину революції! (адже я була його ученицею).

Був задуманий і дещо розсіяний, бо раз схопив мій дощовик і так пішов додому, а мені довелось зодягнути його довгу — предовгу „шинелю", яка волiклася малощо не по землі... Він цього був би не завважив, аж його дружина Алла, глянувши на нього, здивувалася: „Чоловіче, та ти в чому, та ж це жіночий дощовик". На відході з редакції він звик був казати: „Ще один день булькнув у вічність", або „На цьому слові будьте здорові!", чи — „Йду, гнаний вітрами", хоч надворі не ворухнувся ні листочок. Радив мені: „Набивайте собі руку на всьому — на американських вістках, підсовєтській пресі, статтях — все вам пригодиться!" — і очевидно мав він правду. Але й перестерігав: „За якийсь час оце редагування матеріялів вас висушить наніщо і чимраз важче буде вам будь-що художнє написати. А вам треба...

Навпроти нього сидів ред. Кравців. Не лише публіцист, але й літературний критик, бібліограф, поет-автор кількох збірок поезій, редагував часописи, журнали, книжки, альманахи. На вакації виїздив на Союзівку. Там він тоді мав „трейлер", понад яким розіп'яла свою буйну зелену парасолю катальпа. Довший час він доїздив з Філядельфії до Джерзі Сити. Довга була дорога. Працював також для НТШ. Ще й редагував журнал „Сучасність". Переважно за бюрком ред. Кравціва не було — або перебував у друкарні, або в бібліотеці, кружляв між редакторами, вишукував за чимось у архівах. Був надзвичайно зрівноваженою і спокійною людиною та джентлменом. Працював над альманахами УНСоюзу. Коли, читаючи мою статтю до альманаху, побачив якусь помилку, звертав він увагу на таку чи інакшу неправильну форму делікатно, із намаганням навчити, щоб його заввага вийшла на користь. Вранці його обов'язком було розділити працю, тож казав кожному писати ці чи інші вістки. Був ред. Кравців добрим колегою, якщо можна мені так про нього висловитися, бо і журналістичним стажем і віком був понаді мною. Іноді, коли завважив, що я „загибаю" над якось нудною і нетерміновою працею, приходив мені на порятунок і приносив якийсь матеріял: „Прочитайте, пані Любо, воно цікаве і навчитися чогось можна, та й перервете оту монотонію. Хто-зна, може й використаєте до газети?" Коли мова про його зрівноваженість, то лиш один раз я бачила його виведеним із рівноваги. Це було тоді, коли певні патріотичні загорільці прийшли до редакції і досить в агресивний спосіб домагалися йти з ними на „барикади". Обличчя Кравціва запаленіло і з пересердя він відповів: „На ніякі 'барикади' я не вибираюсь. Та й, будь-ласка, не закидайте мені брак патріотизму — вас там не було, де був я!" Ще вдома, в Краю, він був великим виховником молоді, був і в Пласті і членом УВО, Української Військової Організації. І сьогодні ще залишився ідеалом і зразком для людей його доби.

Зараз поруч у окремій кімнаті, сполученій з нашою кімнатою аркою, царював головний редактор „Свободи" ред. Драган. Був він співредактором „Свободи" за редактора д-ра Луки Мишуги, про якого в пізніших роках видав монографію, як і низку інших книжок, тематика яких торкалася Українського Народного Союзу і „Свободи". До неї ставився він з великим пієтизмом і безмежною любов'ю. Стіл редактора був завантажений всілякими скриптами, газетами і світлинами, що й шпаринки не було. Нікому там, борони Боже, не можна було нічого рушити. Але в цьому безладі він знаменито орієнтувався. З його попільнички безустанно снувався дим, бо він запалював одну від одної цигарку. Коли писав вістки чи передову й щось йому не підходило, — він рвучким рухом витягав з машинки записаний аркуш і викидав геть. Часто не потрапляв до смітника і тому довкола машинки заякорювалися кучугури паперу. Він міг був щонебудь писати, раптом, не закінчуючи навіть речення, зривався, підбігав до будь-кого з редакторів, приспішуючи його: „Пронто!" Дописи з громад, як і його великий попередник і ментор д-р Мишуга, вважав найважливішим матеріялом у газеті, кажучи, що вони відображують події з громад нашої спільноти, то й придадуться колись майбутньому „Несторові Літописцеві", коли він забажає писати про діяспору. У ред. Драгана було багато притаманних йому висловів: „Козацькому роду нема переводу!", „Встаньте і будьте пораховані!", „Добрий журналіст є той, хто із спокоєм, без ласки, може знести найбільшу образу і найкращу похвалу!". Виходячи з редакції співав: „Може вернусь, а може загину..." або „кесера, сера"... Інколи сказав: „Будьте українському народові і Мстиславові милі!", „Не журіться, панове, буде гірше" і т.д. Усе залежне було від його настрою. Чи в зимі, чи в літі, завжди нерозлучним з ним був його капелюх. Залюбки кликав редакторів по-батькові: „Михайле Івановичу!" „Любов Адріянівно", „Любов Несторівно" і т. д. Був працьовитий, відданий УНСоюзові і „Свободі" по-вінця, переводив у газеті „хрестоносні походи" чи „крусади", що служили рушійною силою громаді.

Вранці, коли виходила газета, у редакції царювала пронизлива тиша. Чутно було лише стукіт лінотипів, перегукування друкарів, іноді вбігав Домарацький, щоб забрати коректу матеріялів. Іноді з „неперевершеної адміністрації" входили із запитами Люба Лапичак (сьогодні Лесько), Квітка Стецюк, Олена Смотрич, Дарка Семеґен, Дьодя Гентш чи Петро (П'єр) Постолюк — директор бібліотеки. Люба Лапичак в той час очолювала адміністрацію.

Поблизу ред. Драгана спочатку сидів д-р Михайло Сосновський. Головний редактор шикував його на свого наступника і заступника. Д-р М. Сосновський був „капітальним" (слово було в частому його вжитку) журналістом і публіцистом, з-під його пера вийшло кілька книжок, в одній із них був знаменитий „політичний портрет" націоналістичного ідеолога Дмитра Донцова. У цій, як і у інших працях, насвітлював він нарис української політичної думки. З нього променувала невичерпна працелюбність, глибина думки, гумор, дотеп, бистрість, об'єктивізм і інтелектуальна чесність. Був він особливо великодушною людиною, сповнений візією „Свободи". Для газети писав політичні вістки, репортажі, передові; збагачував „Свободу" цінною і глибокою політичною аналізою. За кілька місяців з його приходом, чи не з весною, його бюрко перенесли поруч ред. Кравціва, ред. Давиденка і мого. Відтак він перейшов працювати до кімнати, де був ред. З. Снилик. Був у тій кімнаті тоді теж ред. Ігор Длябога, який допомагав ред. З. Сниликові видавати „Український Тижневик". І так я „одідичила" бюрко ред. Сосновського, який відділився від нас грубою стіною — „китайським муром", як він називав, — в яку не раз умовно стукала, коли мала до ред. Сосновського важливий запит.

Коли Михайло Іванович над чимось працював, він так заглиблювався у думки, що начебто зовсім „виходив" з кімнати, виключаючись цілковито із свого оточення. Як я уже згадувала, жарт був його улюбленим товаришем, але не тоді, борони Боже, коли він „горів" працею. Особливо, коли писав передову, тоді відмахувався від „інтруза" рукою і благав: „Панове, чи пані, ради Бога, не тепер, прошу пізніше". І те „пізніше" завжди приходило... Звик був говорити: „Моя дружня порада: ніколи не збирайте зайвих матеріялів; у свій час, невикористані, вони стануть громадитися і вам заважати. Найкраще робіть так: якщо пройде місяць часу і ви побачите, що ці матеріяли у вас на столі або не цікаві, або у вас немає бажання чи часу їх використати — безжалісно викидайте їх геть! Звикнувши до такої системи, легше працювати, а що важливіше — матимете завжди порядок. Слово порядок, ніколи і не заікнувшись, він вимовляв: „порядок", бо так говорили в Гаях Великих біля Тернополя, звідкіля він походив, і він знав, що ми всі радо сприймали цей його навмисний діялект.

Якраз сьогодні, — бож три роки тому прийшло до розвалу Совєтського Союзу, — згадується мені епізод, що зодягнув мене в шати „передвісника" упадку СССР. Раз д-р Сосновський у передовій написав про міжплянетний політ совєтського „Союзу". При коректі я не завважила, що в слові „совєтський" трапилася помилка: на початку слова літеру „с" друкарі склали з великої літери та й кудись ... зникли лапки. І так у газеті, на моє превелике горе, чорне по білому залишилось написане, що „Совєтський Союз кружляє у просторах". І хоча це була його передова, не можу забути сердечного сміху Михайла Сосновського в тій хвилині, коли приніс газету: „Пані Любо, та це ж капітальна помилка. Якщо дозволите, покажу ред. Драганові". — Трохи потерпаючи, я погодилася, бо знала, що тоді мені буде не „на горіхи"! — адже ситуація склалася справді гумористична, немов взята з „Лиса Микити". Але помилка-помилкою! Ще раз глянувши в газету, мої колеги, голосним реготом розворушували стіни, а я зі сорому „пекла раки". Михайло Іванович, сміючися вголос і справді до сліз, приговорював: „От, герой з пані Люби. Подумаєш — сила яка! За одним махом висадила в повітря делікатною ручкою цілий Совєтський Союз. Честь їй і слава!" — І хоч я малощо не запалася під землю — варто зробити було ту клясичну помилку, ненароком причинившись до сальви отого прещирого сміху, що лунав звідусіль. Тільки шкода, яка шкода, що немає уже д-ра Сосновського, щоб разом пригадати моє „Кассандрине віщування", що сповнилося!

У кімнаті поруч урядував редактор, журналіст і публіцист Іван Кедрин, псевдо Івана Рудницького, який виводив своє знання і журналістичну практику ще з Галичини, зі Львова, коли був там політичним редактором газети „Діло". Вбирався, як то кажуть, „до краватки" — елегантно, чепурно, в кишені маринарки хусточка допасована кольором до краватки. Один лише раз, мабуть, надто поспішав, бо вбрався в один бронзовий, а в один чорний мешт. Сміялися і натягали його за те довго, довго... І до сьогодні пам'ятається, як пам'ятаються його сотні дотепів. Редактор Кедрин вмів і повчити, і це вийшло мені лиш на добро. Якось завваживши, що я пишу вістки чи статті „набрудно", скартав мене, сказавши, „справжній журналіст пише зразу на машинці". — І як не „крутило" душу, начебто коли вам кажуть раптом носити „бай-фокус" окуляри, таке це було дивовижне враження. Ніяк руки не складалися... Коли ред. Кедрин побачив, що я ще не пишу на машинці, жартома мене вдарив лінійкою по руці... І під таким суворим „диктантом" я стала поступово писати відразу свою продукцію на машинці. Ред. Кедрин також обдаровував мене різними цікавими матеріялами до використання із багатьох англомовних журналів, щоб я могла врешті-решт щасливо пройти непрохідні, здавалося, пороги „Скиллі і Харибди" журналістичних труднощів і дерзань.

Раз, пригадую, ред. Драган припоручив мені написати вістку про „Міс Юніверз", і я, побачивши повінь різних англійських специфічних назв, зіпріла як „руда миш". Редактор Кедрин потішив мене, що напише за мене вістку, застерігаючись, що „тільки цей єдиний раз!" Але воно мені допомогло. Не знаю лиш, як скласифікував цю новинку ред. Драган, адже вона була перфектно написана!

У кімнаті, де приміщувалася „лябораторія" „Українського Тижневика", працював і ред. Леонід Полтава, сам родом із Полтавщини. Крім співредакторства у „Свободі", був він співпрацівником багатьох інших газет, поетом та діячем. Писав не лише для дорослих, але і для дітей. Мав він у собі справді розмах степів України, непосидющу вдачу, сповнену фантазії. Постійно підкреслював, що любить свободу — „в часі і просторі", тож не довго він думає сидіти в „Свободі". Для нього адже нецікаво отак бути на одному місці. Роз'їздив по світах, а у вакаційний час часто перебував в Европі. Залюбки брав на себе доручення писати репортажі, може й тому, що не мусів сидіти на одному місці, шукав зустрічей з людьми, нових товариських зв'язків, і безустанно гнало його... гнало ... гнало його в світи! Писав він статті, але головно — вістки з України, новинки, що у той час їх треба було виловлювати з підсовєтських газет. Про його вістки, часто з великою дозою уяви, редактор Драган казав, що „Полтава знову написав смалені дуби"... Пан Леонід був ввічливий, приязний, підшукував мені матеріяли чи допомагав ідеями, щоб їх використати у статтях.

У цих ранніх 1970-их роках працював у цій же кімнаті ред. Зенон Снилик, сьогодні головний редактор „Свободи", тоді редактор „Українського Тижневика", а ще перед тим — працював над виданням АЕУ, Англомовної Енциклопедії Українознавства, перекладаючи з українського тексту, наводячи уточнення, як теж робив коректу. Крім праці пером, був він відомим спортсменом, тричі членом Олімпійської збірної копаного м'яча та її капітаном; був і є тенісистом. Він приязно старався мене впроваджувати в журналістичний світ. Коли на початках ред. Драган доручив мені робити „файлінг" та ідентифікувати світлини і я не могла ніяк второпати „Гу із гу?" — ред. Зенон Снилик сідав на берег бюрка, — це вже була пора, коли всі повідходили додому, — і пояснював, що то за „парсуни" на фотографії, докладаючи туди різні кольоритні біографічні додатки так, що я мала відразу образ усіляких дій, „явних і тайних", що проходили на канві життя і діяльности УНСоюзу та „Свободи". Пояснював ред. Снилик мені теж, як писати репортажі. У мене тоді, як у неофіта звичайно, назрівали різні пляни для поліпшення газети; які б ще сторінки додати до газети, як її удосконалити ще більше... От, наприклад, як мала б виглядати Сторінка для молоді, щоб заохотити молодих людей до читання рідної преси. В цьому ред. Снилик мене заохочував, кажучи, що це дуже потрібна і на пору річ.

Разом з порадами і розрадами, редактор З. Снилик залюбки жартував, рецитував цілі строфи дотепних віршів і теж мав цілу низку гумористичних висловів, як: „Дякую, господине, дайте ще й солонини", „За короля Тимка, коли ще земля була тонка"... та й безліч інших. Фразами і рухами в дотепній формі він відтворював різні кольоритні ситуації із товариського нашого життя із „союзового ґрунту", — з діями і подіями яких він був знаменито обізнаний, імітуючи вміло не одне наше начальство для усіх нас великого вдоволення.

Очевидно, що не завжди все проходило гладко і гармонійно в редакції, іноді між нами назрівали гарячі та запальні конфлікти, доходило до суперечних і гострих аргументів, але вони як прийшли, так вщухали. І, ніби після громовиці, очищувалося повітря, не залишаючи жодного поганого осаду.

Ще й працювали тут наші славні „хлопці-молодці", редактори — Володимир Левенець і Василь Тершаковець. Редактор Левенець, заки ще завітав у гостинні пороги „Свободи", працював кільканадцять років у газеті „Шлях Перемоги", а у „Свободі" пропрацював рівно 20 років. Поміж нами популярно званий „Левенек"

і так уже він повсякчас залишився. Десь-то ред. Людмила Волянська винайшла в „Тлумачному Словнику Української Мови", що слово „левенець" означає — „високий і дужий юнак". Правда, що ред. Левенець був високий і ставний чоловік, але, щоб дужий — важко було сказати, бо часто на нього находила чорна хмара мігрени.

Був він людиною серйозною і наскрізь зрівноваженою, але й товариською. Ред. Левенець був патріотом і, коли заходила мова про Україну, він не йшов на ніякі компроміси. У передових чи статтях, які писав часто, спинявся найбільше на міжнародних і підсовєтських темах. У власних раніших статтях любив цитувати наших поетів, з чим „воював" ред. Драган — „абсолютний прозаїк". Писав ред. Левенець також вістки з підсовєтського життя з України, а відтак і з міжнародного. Спалахував лише тоді, коли приходилось редакційному „зборові" рішати, чи друкувати деяких авторів з України з „вислужницьким" минулим... Під час відсутности головного редактора ред. Левенець був його заступником, і жертвенно працював і працює для УНСоюзу, будучи 15 років секретарем свого Відділу в Асторії, а останні 15 років — його незмінним головою.

Редактор Василь Тершаковець, званий жартівливо „Базьо", один з молодших редакторів, згодом кількамісячний головний редактор „Свободи", — був, як і ред. Зенон Снилик, „англомовною людиною", кінчаючи студії в Америці. Знаменито був ознайомлений із внутрішньо-американськими справами та з життям української громади, спеціяльно із шкільництвом. У щоденнику писав передові й вістки, іноді статті на саме внутрішньо-американські теми. Зробив не одне добро для нас, зокрема, написавши в Двістіріччя Америки статтю — „Президенти З'єднаних Стейтів Америки", якою, особливо, коли нам потрібно деяких дат з історії Америки, користуємось у „чорну годину". Василь Тершаковець також співак, тенор, довголітній соліст „Думки" і учасник багатьох вокально-музичних імпрез Нюйоркської Метрополії. Тож такі „музичні мініятюри" були іноді в редакції. Пригадую собі, як він не раз з ред. З. Сниликом виставляли „вільноручні вправи", до цього приспівуючи пісню: „Понад балку летить галка, літаючи кряче"..., що роззброювало в ту хвилину найбільш зажурених, викликаючи сальву сміху! Коли приходила пора йти нам до банку, щоб вимінювати чеки, завжди біля мене — і в „бурю і дощ" йшла моя „прибічна ґвардія" — ред. Левенець і ред. Тершаковець, — як їх „охрестили" мої колеґи.

Із нами ще „жила-була", як це в казках розказується, ред. Людмила Волянська, або як я її називала — „Ізольда золотокоса". Ясноволоса, висока пані. Їй редактор Драган зробив „Новорічний подарунок" на переломі 1973-1974 рр. і прийняв до редакції „Свободи". Працюючи в редакції — вона в цю ж саму майже мить була скрізь. Кожному хотіла допомогти, все зробити, байдуже чи це була стаття, репортаж, вістка. Вона жила „Свободою", працею в ній. Була цим „іґер бівер", вирізьбленому на перстені градуанта МІТ. Прийшла в редакцію на місце ред. Давиденка, опрацьовувала вона, редагуючи, другу сторінку. Ініціятивна, з капітальною пам'яттю особливо в цитуванні напам'ять цілих пасажів з українських поетів. Писала статті на літературні теми, особливо про Тараса Шевченка, Митрополита Мстислава, Василя Стуса чи Олексу Стефановича, в поезію якого закохана, віддаючи хвалу його поетичному генієві, популяризувала серед тих, хто його ще не читав. Поміж редактором Сосновським і нею були дискусії про ідеолога українського націоналізму Дмитра Донцова, якого знала „напрокат". Та й взагалі в неї — ерудитне знання, багато з нього вона успадкувала від свого тата Івана Шарого, про якого з пієтизмом розповідає. Він був розстріляний большевиками перед процесом СВУ. У пізніших роках вона стала редаґувати Альманахи УНСоюзу. Часто вони з ред. Драґаном „ламали копіє", а це із-за різних розходжень думки і через „незгідність характерів". От навіть оте слово „курган" стало „кісткою" незгоди поміж ними, бо для Людмили було сприйнятливе „у полі *могила* з вітром говорила"..., а не зрусифікований „курган".

Тут працював теж, правда не для „Свободи", а для „Українського Тижневика", ред. Ігор Длябога, асистент редактора Снилика. Тоді він був нашим „бейбі". Коли комусь щонебудь було потрібно — він спішив назустріч. Був особливо милою і товариською людиною. І хоч поміж ним і іншими редакторами була „нічого собі" різниця віку, — з Ігорем Длябогою цього не відчувалося. Що вже й казати про гру настільного тенісу — де ми наступали на себе як найбільші противники, але й ґратулювали собі, коли комусь дали добру „серву" чи „пустили" голя в протилежний бік. Якщо мені так пощастило, чула я Ігореве: „Гей, то було перша кляса!"

Працювала ще в цьому незабутньому будинку при 81-83 Ґранд вулиці, з 1975-го року Тамара Кардашинець, яка була тоді секретаркою головного редактора, пізніше працювала в друкарні, а згодом — співредактором „Свободи". Повінця переймалася ред. Тамара Кардашинець кожною найменшою вісткою з України — з горем і радістю вітала все, що приходило звідтіля. Її ділянкою стали дописи з громад, які вона дбайливо приготовляла до друку, інколи перекладаючи теж інтерв'ю з відвідувачами у „Свободі". Була дуже рухлива, товариська і співчутлива до горя інших. Працювала в складі редакції повних 10 років.

Згадала я начебто лиш один фрагмент, тільки один початковий шестилітній розділ, але який пребагатий, з історії життя-буття „борзописців" з ранніх сімдесятих років „Свободи". Дальші етапи залишаю своїм колеґам — майбутнім мемуаристам — дослідникам цієї доби дерзання творчого журналістичного слова і „обичаїв та звичаїв" товариського життя у редакційному колі.

Сьогодні що за незвичайна хвилина! Сьогодні спеціяльним випуском газети відзначаємо сторіччя „Свободи". Не якоїсь чужої, а *нашої* газети! Скільки за цей час „померло" газет, а „Свобода" встоялася та далі живе, розвивається, далі розпростерті її крила до лету. Тільки жаль, великий жаль для мене, що це тріюмфальне сторіччя не відзначатимуть усі мої колеґи із „Свободи", з якими щоденно я ділила „долю і недолю", бо відійшли від нас у засвіти редактори — Драган, Кравців, Давиденко, Сосновський, Полтава, Лука Луців. Жаль, що не можуть глянути вони на оце число, де згадка і про їхню працю, їхню візію, що виростила інші покоління журналістичних „матадорів".

„Свобода", постійно кермуючись християнськими засадами і стоячи в обороні українського народу, нині зустрічає і своє століття і Україну вільною. Візія „Свободи" — амбасадора і трибуна українського народу — збулася. Врешті затріюмфувала правда, наша правда.

Любов Коленська

Володимир Трембіцький

Державність України 70 літ тому і „Свобода"

Хотілося дати знову державницький матеріял про 1917-20 роки „Свободі", якій минає ось 100 літ існування. Є могутнє почування відзначити 100 літ „Свободи", а при цьому Українського Народного Союзу, який був остоєю українськости в З'єднаних Стейтах Америки головно в той особливий час, коли в 1917 році проходила українська національна революція. Україна існувала з усіма різнородностями радости, а при цьому й смутку, коли розквітала національна держава, а її з півночі превентивною війною хотіли знищити наїзники; але тоді ж поволі родилась із етнічної маси нація з історичними правами до державности — поряд поляків, литовців, фінів, грузинів та чехів.

Події в державі, погані чи добрі, а то й прекрасні, нотувалися скрупулятно в „Свободі" від червня 1917 року до 15-го березня 1923 року, коли Рада амбасадорів у Парижі признала правну приналежність ЗУНР (Галичину) Польщі з розрахунком на 20 років тяглости до нового висліду в долі галицької вітки нашого народу.

Події в Україні були дуже докладно записувані день-у-день від першої до іншої ще сторінок часопису — всі відомості і дані з львівського „Діла" і київських часописів, як „Нова Рада" та інші, беручи. Брали їх теж зі звідомлень Відня, Берліну чи і з ворожої в той час до нас польської преси, як і з газет французьких, англійських, невтральних швайцарських, голляндських пресових агенцій, з інформаціями американських журналів із Петрограду, а то й Києва, бож в Україні були реєстровані закордонні репортери, які мали своє приміщення при всіх посольствах, консулятах. Консуляти, а їх було біля тридцяти, мали свої резиденції в Києві — центрі української влади, та 25 консулятів в портовому місті Одесі.

Які оці пресові дані не були б, об'єктивні чи проросійські, в політичному світі Антанти у протилежності до політичного бльоку Центральних Держав, союзних з Україною від 10-го січня 1918 року (за першим визнанням УНР у Бересті), були також й антантські нотатки, коли між груднем 1917 року та 7-им лютого 1918 року урядували в Києві антантські представництва, які малі прямі взаємини з урядом УНР, де факто — Франція й Британія, а поряд — листи інших.

Всі ці політичні ситуації в Україні в 1917-1918 роках мали відблиск на сторінках „Свободи" в Джерзі Сіті, хоч подекуди помилкові через нерозуміння української державної проблематики закордонними журналістами і через намагання російських репортерів білої чи червоної Росії, де так намагалися поменшити вартість України і представляли українську проблему як „німецько-австрійську інтриґу".

Ясно — чотири Універсали 1917/18 років, вхід української влади 2-го березня 1918 року у визволений від червоних московських військ Київ, підняття українських прапорів на воєнних суднах у Севастополі, серія мирових конференцій Української Держави із її усіма сусідніми державами влітку 1918 року (ясно, з такою особливістю, як мир Києва з ленінською Москвою 12-го червня 1918 року), дні постійних акредитацій послів чи голов дипломатичних місій до трону Ясновельможного Гетьмана всієї України, поява своєї опертої на золото вартісної валюти — карбованця від весни 1918 року, та гривні — із серпня 1918 року, акти рішень генералітету по оформленні українських збройних сил, можливості поєднання Кубані з Україною у соборницькому думанні та, врешті, вже масова поява українських дипломатів-патріотів і державників в майже 30-ти столицях Европи, 13-ти консулятів (різного розряду) на території европейської частини Росії, а крім того — в Сибірі на Зеленому Клині, були подіями виключної цікавости, яка вселяла радість в серця всіх українців у ЗСА чи Канаді, особливо з появою у Вашінґтоні у 1919 році першого голови Дипломатичної місії УНР достойного Ю. Бачинського і консула УНР д-ра Імханицького в Мартінік готелі при 34-ій вулиці.

Все це мало місце в описах подій на Україні та в пресових інтерв'ю з українцями з Рідного краю, якому треба було чим тільки можливо допомагати. Ця допомога особливо значна за посла Луки Мишуги, який від 1920-их років вже залишився на постійно в Америці спочатку як співредактор саме нашої „Свободи", а згодом — її головний редактор. Щоб мати солідну уяву про те, що „Свобода" друкувала про Українську Державу, про українську державницьку проблематику, треба було б писати солідну студію, користуючись і глибокими знаннями дослідника і багатющими джерелами — самих річників „Свободи". Це ж могла б бути добра маґістерська праця для молодих адептів української історичної науки. Вони могли б з користю використати прецінні тексти, державну документацію, аналізу подій, становищ й результатів. Такі студійні дослідження — цей прецінний матеріял для молодих істориків, дали б свій вагомий вклад у скарбницю української політичної думки та ідеї того часу. Оцей 1993-ий та 1994-ий наступний рік дуже важливі події ми в Україні, що стосуються закріплення української державности в аспекті несамовитих конфліктних ситуацій в державі з назвою Україна та у відношенні до реакції зовнішнього світу до існуючої за всіма формальностями оцієї державної України. Роки 1993-ій і 1994-ий важливі теж порівнянням державної тепер сучасности до тієї державности, що була між 1917-20 роками на території України і проіснувала до грудня 1924 року в дипломатичному ще розумінні, бо була визнана Західнім світом. Оця паралеля історично-політичного змісту зараз є на вершині актуальности з вимогою її відповідно насвітлити, щоб мати достатнє розуміння вартости „старої України" з-перед 70—75 років, бо вона — оця державність, мала свої особливості, і вивчення її дасть новий історичний причинок до історії державности і такої, як вона була колись, і тієї, що існує ось зараз.

Не можна оминути ще одного важливого державницького фактору в історії „Свободи":

За всі роки існування „Свободи" від 1919 року і досі кожного року „Свобода" урочисто відзначала роковини незалежности Української Держави за датою 22-го січня, а для великої кількости в діяспорі галицької еміґрації відзначала і свято 1-го Листопада для вшанування ЗУНР.

Урочистістю вшановано у щоденнику більші роковинні дати незалежности України в ювілейні роки 25-ліття, 50-ліття, 60-ліття та 70-ліття незалежности особливою сторінкою, чи й кількома сторінками, еляборатами з багатьма ілюстраціями з важливих документів із державности України, світлинами цілого ряду особистостей, які вирішально прислужилися встановленню державности правними, міжнародно-політичними, військовими, дипломатичними активностями. Ці сторінки приготовляв автор цієї статті, в той спосіб мавши змогу показати нашим читачам у діяспорі десятки текстових пам'яток, сотні світлин заслужених архітектів державної структури України з найрізноманітнішими державними титулами різних достойників за урядовими постановами й законами УНР чи Гетьманської Держави. За останні кільканадцять років висловлюю безмежне признання головному редакторові „Свободи" Зенонові Сниликові за його всебічне розуміння вартости таких публікацій, бо щедро він давав чотири, а то й більше сторінок часопису для таких еляборатів у одному числі „Свободи" під день 22-го січня, посвячуючи час і труд для найкращого технічного редаґування просторих матеріялів. Таку „Свободу" (ілюстровану) брала до рук і політично менше вироблена одиниця з нашої еміґрації з великою користю для себе. Такі видання „Свободи" впливали і на принагідного чужинецького читача, і вони, хоч збільшеним накладом подвійно чи потрійно, розкуповувались в мить діяспорою в Америці та в Канаді, бож було це цікаве, пам'яткове видання, що завжди приваблювало молодь і служило матеріялом для прилюдних дискусій з американцями чи канадцями різного етнічного походження та політичної орієнтації. Я вдячний за це редакторові.

Самозрозуміло, що тут була заслуга і проводу УНСоюзу, який вкладав щедро відповідні фонди на покриття коштів друку, фотографіки, мовного опрацювання тексту, друкарського складу та ломки багатого матеріялу для технічної перфектности й естетичного вигляду сторінок.

Ось тому висловлюю признання й подяку всім, хто прислужився до спільного нашого труду для пошани самостійсноти й суверенности України, скріплення яких надіємося бачити тепер. Адже суверенність і незалежність осягнули всі наші сусіди: поляки, чехи, словаки, мадяри, балтійські народи, кавказькі нації з їх тисячолітніми культурами та державницькою історією.

„Свобода" своє завдання виконала з гідністю національного та державницько-думаючого часопису, по ряд таких пресових органів в Україні як „Діло" у Львові колись та інші наші національні пресові органи чи патріотичні журнали в Канаді, Німеччині, Парижі, у Варшаві та в інших великих містах Европи. За це їм наша шана та поклін.

„Сокопи"...

(Закінчення зі стор. 9)

вправи з крісами стрільців, що розсипалися по майдані, підбігали роєвими лініями і виконували напад на противника... „Се наше буде військо", — писав тоді репортер.

При кінці здвигу, в льожі, де сидів намісник цісаря, помічено пригнічений настрій, а за хвилю намісник зі своїм почотом, не ждучи на закінчення здвигу, схвильовано прямували до виходу...

Що сталось? За хвилю — вже знали всі: сербський патріот студент Гаврило Прінціп з Боснії вбив в Сараєві наслідника престолу архикнязя Франца Фердинанда Гарсбурґа і його дружину.

Був це стріл проти австрійської габсбурської цісарської династії, стріл в імперію, яка чотири роки пізніше розпалася дощенту. Репортер не помилявся: це „наше будуче військо", — як він писав, — Українські Січові Стрільці — ставили перші кроки на тернистому шляху до сповнення мрії усіх українців: постання Української Держави.

Ідеї „Сокола" і „Січі", як також і праця І. Боберського, находять признання і у відродженій Україні. Для відзначення 120-річчя з дня народження І. Боберського, Українська Спортова Асоціяція у Львові влаштовує низку пропаґандивних імпрез, чим прагне пригадати молоді й усій громаді, що — як колись — як це співалось в сокільській пісні — „ішли діди на муки", так і тепер „підуть і правнуки, за народ дадуть своє життя".

„Так чи так, а „Свобода" була й лишається найстаршою українською газетою в цілому світі... Патріярх української преси заслуговує на увагу цілої нації".

Микола Руденко

З ПОЯВОЮ „СВОБОДИ" НАРОДИЛАСЯ УКРАЇНА В АМЕРИЦІ

Д-р Лука Мишуга

Політична думка...

(Закінчення зі стор. 3)

мала становища по стороні якоїсь однієї партії і одверто ні однієї партії не поборювала, не сходячи з принципового ідеологічного становища — патріотизму й демократії. Нема рецепти на патріотизм і нема монополю на патріотизм. „Свобода" була завжди і є проти обох політичних крайностей — лівої і правої. Вона, виконуючи найперше завдання інформувати і коментувати, у своїх коментарях завжди пригадує, що політику треба робити на базі сьогоднішньої ситуації з проєкцією на день завтрашній та керуватися тільки розумом, а не сантиментом. Багато наших земляків ставиться до Польщі все ще з погляду 1930 року, року „пацифікації", забуваючи, що ревізія польської політичної думки почалася у 1980 році і проявилася реально у відношенні до України — визнанням її державности на першому місці. І багато наших земляків вбачають всі лиха у ворожості Москви, забуваючи, що й Росія визнала державність України і визнала принцип непорушности кордонів та невтручання у внутрішні справи. Коли ж у практиці порушує ці принципи, то це діється тому, що в кожній нації (в одній більше, в іншій менше) — і в російській — є екстремісти, які живуть амбіцією експансіонізму всупереч інтересам навіть рідної держави.

Між тими чинниками, які формують політичну думку, преса стоїть у першому ряді. Щоденна газета не може подавати свою ідеологію великою ложкою, бо це примітивна пропаганда.

Щоденник, чи взагалі періодик, формує політичну думку читачів своїми коментарями на прерізні події і явища. В історії української преси є часописи, які вславилися своєю ролею творців політичної думки, як київська „Рада" Євгена Чикаленка (1906—1914), як віденська „Воля" Віктора Піснячевського (1920—1922), як „Українська Трибуна" у Варшаві Євмена Лукасевича (1920), як львівське „Діло" (1888—1939) та ще деякі інші, — і до них належить „Свобода" з Джерзі Сіті, що існує безперервно з 1893 року.

ЮВІЛЕЙНЕ

(Фейлетон Івана Керницького друкувався 40 років тому на цьому самому місці в „Свободі". — Ред.)

Приємно після кількох сірих буднів віддихнути святочною атмосферою дозвілля, а ще в товаристві щирого друга, яким, безперечно, є мій приятель Микола.

Напівсидимо, напівлежимо на веранді „Веселки", задивлені в блакитну панораму, що розгортається широко з цього чи не найкращого закутка Союзівки...

— Про що думаєте, Миколо?

— „Соображаю"... — зітхає замріяно мій приятель і скидає з чола неслухняну чуприну, яка до речі, приподібнює його цілкомм до коміка Джеррі Луїса.

— Уявляю собі нашу ювілятку „Свободу" двадцять років старшою, але нас обох з вами, в тому самому часі, тобто в 1973-му році, такими молодими, як сьогодні! Уявляю собі величезний хмародер, увесь зі скла, як будинок ОН на 42-ій вулиці, — з сотнями редакційних кімнат, з тисячами редакторів, репортерів, фотографів, з власною радіостанцією, телецентром, з друкарнями, гаражами і тим подібним чортовинням. Та уявіть собі, Івасю, що цей будинок не стоїть в якомусьтам Ню Йорку, Бостоні чи Філядельфії, а в нашому Києві, на Хрещатику, в серці нашої вільної вже золотоверхої столиці! А над ним, над цим будинком, горять веселками колосальні неонові написи: „Свобода"! „Свобода"! „Свобода"

Захоплений своєю візією, Микола зривається з лежака і починає гарцювати лошаком по веранді. Перепиняю його, хватаю за руку:

— Миколо, чуєте?

— Що таке?

— Дзвінок із кабінету начального редактора!.. А нашим начальним, не забудьте того, буде далі вічно юний духом, бодрий і бадьорий доктор Лука Мишуга.

— Ні, ви помиляєтесь, Івасю! Пан доктор Мишуга буде першим амбасадором Української Держави при Білому Домі. А начальним буде тоді редактор...редактор...

Менше з тим, кажу, облишімо цю дразливу тему, не перескакуймо грядущих випадків. Хто буде, то буде, в кожному разі цей, що буде — натисне ґудзичок підручної центральки і скаже шефові Закордонного Відділу:

— Колего, пришліть мені негайно трьох найкращих репортерів: воєнного, спортового і дипломатичного.

— Дипломатичний — це я! — підскочив Микола.

— Ні, Колю, простіть, але на дипломата ви не підходите, бо занадто грішите балакучістю. Будьте краще воєнним звітодавцем, ви ж служили колись доблесним бійцем у штрафному батальйоні.

— Ол райт, — зідхає мій приятель.

— Шеф закордонного Відділу викликає нас трьох і відсилає...

— Стривайте, а хто ж третій? — перебиває Микола.

— Ох, який же ви недогадливий! Ясно, що колега О. Сип, найславніший спортовий репортер на обох півкулях! Колишній боксер, тренер, менаджер, воротар Спортового Товариства „Україна" та й ще співробітник „Лиса Микити"!.. Втрійку заходимо до люксусового кабінету начального редактора. Той просить нас сідати в розкішні фотелі, частує полтавським квасом (бож ми всі три не куримо) і каже:

— Панове (або друзі, в кожному разі — не товариші), маю для вас три важливі закордонні місії. Саме перед хвилиною я одержав каблеграму, що в Кореї вибухла свіжа авантюра з китайцями. Ви, друже Миколо, візьміть зараз редакційного літака і махайте просто до Токіо...

— А я не хочу літаком, — капризно скривився Миколла.

— Чому? — це я обізвався.

— Я хочу гелікоптером! Хочу спуститися просто в головну квартиру агресора і набити йому пику!

— Гаразд, беріть гелікоптера. Ви, друже О. Сипе (скаже начальний), виїжджайте на Міжнародну Спортову Олімпіяду до Стокгольму. Спеціяльно прохаю вас написати репортаж з вирішних змагань за футбольне мистецтво світу між Уругваєм і Україною!

— А по дорозі (це Микола) можете вступити до Барсельони на боротьбу з биками. Там виступатиме світової слави тореадор Маніло, що буде боротись з африканським буйволом!

— Миколо, ви направду геніяльний! Скажіть в такому разі, куди мене спрямує начальний редактор?

— Вас?.. Ікера?.. Звичайно, на коронаційну параду до Лондону!. Або на шлюб українського Гетьманича з голляндською княжною! Не викручуйтеся, Івасю, ми дещо чули про ваші монархістичні симпатії!

— Окей, окей! (кажу я). Одержавши „командировки", прощаємось з начальним і йдемо до світлої адміністрації, де наші прекрасні (і завжди молоді!) пані Джозефіна або Нельця виписують нам чеки, очевидно — на трохи більші суми, ніж наші теперішні гонорари...

— А потім ще вступаємо на момент до національної бари! — викрикує Микола.

— Скріпивши там надщерблені сили — виходимо на вулицю. А перед нами — наш Київ, наш Хрещатик, горить-палає такою повінню світел, що хай сховається десять Таймс Скверів!.. Ми йдемо, побравшись дружньо попід руки, всміхаємось до чудових киянок...

— Стривайте, Миколо, перебиваю, а ви не забудьте перед від'їздом на корейський фронт полагодити дві важливі справи!

— Які?

— Висповідатись і зробити тестамент!

— Ух, ви крокодил! — штовхає мене Микола і стягає з лежанки. — Досить того фантазування. Коман на вечерю!

Ікер

Дарія Рихтицька

Столітній дуб

*Роки, роки...
Невже ж
Ви століттям
Заквітчали
,,Свободи"
Сторінки?
І бабиним
літом краси
З успішного
Урожаю
Збираєте нині
Свої плоди!*

*Чи моє слово
Зуміє відчути
І розказати
Про серцевинну
Клітину печалі,
Про долю
Й недолю
Поселенців наших
У вільному світі,
Що тому сто років
З рідного краю
Прибули сюди,
Щоб ,,Свободу"
До висот піднести!*

*Свободо, свободо!
Яка ти п'янка
Для мого народу,
За тебе вмирали,
Тебе визволяли,
Коли в темні
Льохи
Тебе вороги
Саджали...*

*В козацьких
Походах,
Під звуки гармат
Останню краплину
Крови за тебе
Віддали,
І ждали
Цілі покоління,
Коли ж насправді
Свобода та прийде?*

*Коли ти, свободо,
У ріднім краю
Умирала,
Тебе забрали
І повезли
В чужі-далекі
Світи,
Щоб тільки
Ти жила!...*

*Я чула
В просторах
Журавлів клекіт
Сумний,
Я бачила
У ранній
Млі,
Як від'їжджали
Вози з людьми
Із села
У незнані
Краї
На заробітки
Для своєї сім'ї...*

*І вози скрипіли
Від болю і муки,
І в кожному селі
Дзвонили
Дзвони розпуки,
Коли перші емігранти
Лишали рідні хати
І брали зі собою
Святу ікону
І грудку землі,
Як святість
Свою,
У дорогу далеку...*

*І сльози котились
Безборонно в море,
Здавалось, що серце
Розірветься з одчаю
За могилами рідних,
Що зникали в далеких
Просторах.
Країна батьків
Лишалась за нами,
А кораблі плили
Назустріч
Нового світу
В незнане...*

*А дні волоклися
Нестерпно-повільно.
А ночі самітні
Дивились безсонням
В запалі вічі,
Чим ближче
Зближались
До землі Вашінгтона,
Тим сильніше
Товклося
Пташкою серце
У грудях
Нашого люду...*

*Та врешті сонце
Почало сходити
Полум'яною красою,
Із досвітків мряки
Виринала
Предивни богиня
З промінням
Свободи!*

*Яка ж ти велична,
Яка ж ти могутня
У своїй короні,
А на устах
Ледь блукає усмішка
Ласки й надії:
Свобода народам!
Свобода людині! —
Прошепотів океан
Назустріч
Малій дитині...*

*І сум десь згубився,
І радість прийшла, —
Чи може охота
Пізнавати
Новий світ
Захотілось —
Так дуже бажалось
Боротись, здобувати,
Не здатись біді, —
Так шептали собі
Наші емігранти,
Щоб мрії свої
Перетворити
У справжнє життя
І вільно зажити!...*

*А ріка пливла,
Плівла —
Безумно швидко,
Забираючи
Роки життя
Із собою,
Лишаючи
Тільки спомини
Молодечі,
А листи,
Мов ластівки,
Летіли
Через моря
До рідних...*

*І були —
Важкі часи,
Що здавалось
Нашим братам,
Що загинуть
В чужому морі,
Розплинуться
У товпі
Кольорової маси
Без свого обличчя..*

*Не знаючи мови, звичаїв
Тутешнього краю,
Не знали,
Що завтра буде?
Чи гріш цей,
Страдженно
Запрацьований,
Не заберуть у них
Всі злидні й негоди,
А сім'я залишиться
Без куска хліба
У чужому світі...*

*Та уперті були,
І віру у Бога
У серці носили,
Тому церковці
І школи свої
Почали закладати,
А Господь прислав
Священиків ревних,
Які допомогли
Храми Господні
І в їхніх душах
Будувати...*

*За рідним словом
Люди наші тужили,
І слово треба було
На папір кинути,
Спочатку це слово
Було скупе
І куце.
Не легко було
У обставинах
Важких,
Без засобів
Життя
Нове творити,
Часто без приміщення,
Без грошей —
без машинки
До писання
Статті до газети
Писати!...*

*І викохали
У своїх серцях
,,Свободоньку"
Молоду,
І кинули
На папір
Жайворонка
Спів.
І так народилась
Наша ,,Свобода"
На землі Вашінгтона
Сто років тому!*

*Бувало різно...
В редакції
Робота все була,
Добре ім'я українця
Перед чужими
Боронити,
Розсварених своїх —
Якось спам'ятати!
,,Веселочку" барвисту
Для наших діток
Надрукувати,
А справді —
Є вершина
Здобуття
Це майстерно
Витончено
Редагована
Наша юна газета,
Посестра ,,Свободи",
Тижневик — ,,Віклі".
Слава і честь їм
За це!...*

*Часу на апатію
Чи нарікання
На важку долю
У редакторів
Не було!
Все треба було
Щось писати
І політв'язням
Помагати.
Бо Україна
Була комуною
Залята по береги,
І перед урядом
Америки —
Правди добиватись
Для нашої
Знедоленої
Батьківщини,
Бо хто ж
Їй допоможе —
Як не ми?...*

*Пори року
Міняли свої
Шати;
Діти підростали,
Дорослими стали,
А онуки —
Радість розсипали.
Років не було сили
Нікому зупинити,
Редактори —
Працівники
У засвіти відходили...*

*А Народний Союз-
Батько
Вже сиві вуса
Підкрутив,
Але утоми не було
І паростки нові
Все зеленіли
На злість і заздрість
Нашим ворогам!*

*Історія котилася
Колесом змін
На Сході.
І сталося
Велике чудо!
Україна
Проголосила
Свою самостійність!
І цокотіли машинки,
Летіли радісні новини
По всьому світу,
Це ж небувала
Велична подія,
Які ж ми щасливі,
Що дочекались
Того дня!*

*Кордони розсунулись, —
І приїжджають
Наші рідні з України.
О! скільки трепету душі
Знаходимо у стрічах
З ними...
А молода наша держава
Саме тепер у потребі
Великій
У всіх гранях розбудови
Її самостійности!*

*Гей літа, літа! —
Співається
У пісні нашій.
Здавалося,
Що може, може
Наша ,,Свобода"
Вакації візьме
І трішки відпочине.
Ну, що ж?
Крім юности душі,
Ще треба сили тіла.
Еге ж!*

\- - - - -

*О, як багато
Можна ще писати
Про тих, що відійшли,
Тих, що є
І будуть після нас
Писати
На твоїх сторінках,
Чи все, і всім до вподоби?
Ба, певно ні!
Це навіть маловажне, —
Та найважніше є в тобі,
Щоб пульсувала
У жилах твоїх
Провесна із зрілістю
Знання у всьому,
Що друкуєш, ,,Свободо",
На сторінках своїх!...*

*Невже ж
Словами
Чи роками
Можна
Вимірювати
Важливість,
Глибину
Діла,
Яке створили
Жертвенні
Люди
Для добра
Народу
І громади...*

*А все світила,
Й світить
Ясною зорею
Далека Батьківщина —
Україна,
Така до болю
Близька нам...*

*Сьогодні
Я піду у сад,
Присяду біля
Твого столітнього
Дуба
І розгорну
Твої сторінки,
В яких і смуток є,
Що чорною клепсидрою
Печалиться
І сповіщає
Про смерть мого друга.
І відзивається
У моїй душі туга
За втраченим
Назавжди другом.
Але я не плачу —
Це закон життя,
Бо там на сторінці
Другій
Усміхається
Мале дитя щасливе, —
Це ж майбутність
України!*

*І зупинила
Я зір на буквах
Дзвінких,
Де наша мова жевріє,
Яка уміє до всіх
І про все
Щось мудро і сердечно
Розказати,
Вона сучасна
І глибинна,
І при тім
У принципах
Незмінна,
І для нас
Так дуже потрібна...*

*Чи чуєте, друзі,
Як шумить
Столітній дуб
У нашому саду,
Де ,,Свобода"
Святкує
День народження?
Нині
Я піднощу
Келих шампанського
За успіх
І здоров'я її
На рубежі
Другого
Століття.
Спасибі тобі,
,,Свободо",
За увесь труд і все добро,
Що ти віддала нам
І Україні!*

,,Українські іміґранти! Пам'ятайте про свої обов'язки супроти вільної землі Вашінгтона, на якій ви знайшли захист і добробут. Пам'ятайте, що ми мусимо бути льояльні супроти нашої прибраної Свобідної Вітчизни! Пам'ятайте, що Америка не була для нас мачухою, а навпаки, заопікувалась нами, наче рідними дітьми. Українці! Пам'ятайте, що вашим святим обов'язком є любити свобідну Америку й боронити слави американського прапора!

Осип Статкевич,
,,Свобода" ч. 42, 1917.

Браття Русини!

(Закінчення зі стор. 1)

вмираю. Та нужда, та бѣда, тôй недостатокъ найбôльше давъ ся чути по сей та по тôй сторонѣ нашихъ сивихъ Карпатъ. Люде почали виходити громадами то въ Польщу, то въ Угорщину за кавалкомъ хлѣба. Ажъ наостатку почули, що єсть десь якась Америка и ну пускатися за далекій, широкій Атлантикъ.

Бѣда зажене всюду, як каже одинъ старий латинникъ: Necessitas non habit urgem. Не минуло много лѣт тому назадъ, якъ тисячи а тисячи руского народа подибуємъ на вôльнôй, гостиннôй американьскôй земли.

О незломлена сило руского духа! О віро руска, твердѣйша от гранѣтнихъ скалъ вѣковѣчно зеленого Бескѣда!

Русинъ бурлака на чужôй земли, нѣкому не знаний, всѣм чужій, не свѣдомий анѣ язика анѣ права того народа, де заблукавъ. В короткôм часѣ, працюючи мовъ той хробачокъ пôдь землею, за тяжко зароблений грôшъ, сам побудовав собѣ руски церкви без жадной чужой помочи; позакладались руски братства взаємной помочи словом, русинъ, скинувши тôльки з себе полатану гуньку, показавъ, що в него за сила, наколи чужій го не гнете, не запрягає в ярмо неволѣ.

Народе Рускій!

Ти показавъ єси яка в тебѣ сильна вѣра, яка у тебе терпеливôсть, яка в тебе постояннôсть. Слава, слава да честь тобѣ, о народе мôй!

Хто ту въ Америцѣ твôй хлѣб ѣсть, а о твоє добро, о твою просвѣту не дбає, — да будет і Богомъ і людьми проклятъ! Ти во власнихъ силахъ ишов дорогою, котра веде до правди, а правда до свободи. Но тепер оглядаєшъся за провѣдникомъ, котрий би завѣвъ Тебе до храму свободи.

Тимъ провôдникомъ власне єсть часопись ,,Свобода". Нашою задачею єсть просвѣщати рускій нарôдъ, боронити єго честь от вражих нападôв, вскazати дорогу до поступу, до цицилізацій, до добробиту!

Дальше — святимъ буде обовязкомъ сохраняти межи народомъ єй сокровища, то єсть: вѣру, обряд и мову...

Родимцѣ!

Судьба і доля першои правдиво-рускої газети тутъ въ Америцѣ, зависитъ отъ Васъ. Кождого русина патріоти єсть святимъ обовязкомъ нашу ,,Свободу" пôдтримувати і так причинятися до єй розвитку, до єй истнованнія.

Подайте нам помôчну руку въ такъ святôй справѣ, а ми съ Богомъ идем шукати истини, а истина доведе до свободи, котра одна освободить насъ, якъ сказано съ початку.

\- - - - -

Примітка. Старі літери ,,ѣ" і ,,ô" читалися тоді й тепер як ,,і". Твердий знак ,,ъ" не вимовлявся. — Ред.

На многая...

(Закінчення зі стор. 5)

яльні супроти нашої прибраної Свобідної Вітчини! Пам'ятайте, що Америка не була для нас мачухою, а навпаки, заопікувалась нами, наче рідними дітьми. Українці! Пам'ятайте, що вашим святим обов'язком є любити свобідну Америку й боронити слави американського прапору!"

З усього видно, що ,,Свобода" стократно виконала на себе взяті обов'язки тому 100 років і напередодні своїх славних сотих уродин дочекалася вимріяного цілими поколіннями українців дарунку — Самостійної України.

Саме з уваги на ці події, що так драстично змінили кордони колишніх імперій та дали можливість Україні стати господарем на своїй землі, виринає питання, яке місце та які завдання ,,Свободи" на майбутнє?

Відразу насувається відповідь, що місце ,,Свободи", як одинокого і найстаршого українського щоденника в діяспорі, незаперечне, а завдання, взяті на себе засновниками ,,Свободи", були не тільки відповідними і правильними тоді, але такими ж залишилися і тепер. Правда, сьогодні вже існують багато ширші можливості їх осягнення, але завдання ті ж самі.

Так само сьогодні, як і тоді, святим обов'язком ,,Свободи" є боронити чести свого народу від ворожих нападів. Незаперечним також залишається обов'язок ,,Свободи" друкувати статті, які читачів збагачують знанням, культурою та досвідом, і в цей спосіб ростити свідому громадськість, яка тоді знатиме дорогу до дальшого поступу, цивілізації та добробуту.

Зберігаючи ці завдання, продовжимо потребу існування ,,Свободи" для користей української американської громади, народу, з якого беремо своє коріння та його країни — України.

Коли ж мова про майбутність ,,Свободи, то за це в першу чергу несе відповідальність той, якого ,,Свобода" породила тільки півроку після свого заснування з думкою про те, що саме він, Український Народний Союз, буде її захисником у майбутньому. Бож тільки Український Народний Союз і його відповідальне перед історією провідництво простелять шлях ,,Свободі" в друге сторіччя.

На похвалу...

(Закінчення зі стор. 5)

ред світом усі злочини і насилля, що їх допускалися там над Твоїм народом люті вороги. Ти була лучником мрій, думок і плянів Твоїх українських читачів тут, в Америці, з їх рідною Батьківщиною.

І радість і сльози промовляють із Твоїх сторінок до тих, що на Тебе чекають. Нехай це буде для Тебе доказом, яку велику працю Ти проводиш у користь України.

Висловлюючи цих кілька слів Тобі на похвалу, дозволю собі закінчити їх особистою рефлексією. 17-го квітня 1969 року я писав на Твоїх сторінках про відзначення Твого 75-річчя у моєму місті Балтиморі в Мериленді. Я дякую Господеві, що дозволив мені діждатися і вітати Тебе тут у Твоє 100-ліття.

Останься завжди молодою, наша дорога ,,Свободо!"

Кожне слово в ,,Свободі" мусить перейти через троє воріт. Воротар при перших воротах запитує: ,,Чи це правда"? Перед другими — ,,Чи це потрібно?" Перед третіми — ,,Чи це слово, приємне?". — І тоді воно друкується на сторінках щоденника.

(З чужої мудрости)

Подвійно золотий ювілей

(Закінчення зі стор. 1)

Рідним словом промовляла вона щодня до свого читача, будила і кликала до праці на благо свого народу, бо прийде час, коли він стане вільним і незалежним. ,,Свобода" вірила в це і наближала цей день!

24 серпня 1991 року! Наша батьківщина — наша Україна проголосила незалежність! По стількох роках мук і принижень, безоглядного терору і ґеноциду з боку московського загарбника постала Україна з попелу. І почалося її відродження, її молодість. Про це сповістила ,,Свобода" своїм читачам радісно і тріюмфально. І знову день за днем іде вона зі своїм народом, долаючи перешкоди політичного й економічного характеру, наполегливо переконуючи світ, що Україна належить до сильних держав, що вона виживе, виросте і незабаром стане у ряд передових західніх потуг.

Усі, хто протягом ста років існування ,,Свободи" поклав свої думки на її сторінки, причетні до великої справи, яку вершила газета. Радісним є те, що своє 100-ліття ,,Свобода" святкує в час, коли вільна Україна набирає сили і вже відзначила другу річницю своєї незалежности. Перша українська газета у вільному світі вітає Незалежну соборну Українську Державу з відродженням і складає до її стіп, і віддає їй до послуг всі свої досягнення в її ім'я.

У своє друге 100-ліття ,,Свобода" вступає у якості рупора українських національних ідей, у якості об'єднувача всіх українських сил — у самій Україні і поза її межами. Зберегти Україну допоможе єдність! Розбиті, розбратані, роздріблені різними ідейками і мілкими ворожнечами, українські сили повинні бути зібрані воєдино, щоб закріпити свою силу, щоб зцементувати свою культуру, щоб поставити на міцний ґрунт свою мову. Сторінки ,,Свободи" завжди відкриті для тих, хто живе думкою про Україну, хто працює для її єдности.

,,Свобода" гряде у своє друге 100-ліття! *(л.д.-ч.)*

УКРАЇНСЬКИЙ АНЕКДОТ

Ментальність українців така, що навіть у найважчі часи, в найскладніших ситуаціях вони жартують. Не виняток і рік 1993-ій. — Занепад економіки, понад 90 відсотків населення опинилося за межею бідности, інфляція становить кількадесят відсотків місячно, — а ми сміємося і найбільше — самі з себе. Може власне, ця риса нашого народу дозволила йому зберегти себе як націю на крутих переломах історії?

Отже, підбірка найбільш характерних, як мені видається, анекдотів зразка першого року незалежности.

НАПИВСЯ:

Івасик прийшов до басейну на першу лекцію з плавання. По годині занять він заявив тренерові: — На нині досить!

— Чому?

— Більше пити не хочу.

ВТІШИЛА:

Хворий, якому пішло на краще, освідчується гарненькій медсестрі:

— Я у вас такий закоханий, що навіть не хочу виздоровлювати.

— Не варто хвилюватися, — відповіла медсестра. — Ви не виздоровієте, бо лікар так само в мене закоханий і він бачив, як ви мене вчора цілували.

БАЖАННЯ

До лікаря прийшла молода і гарна жінка.

— Лікарю, мій чоловік серйозно хворий. Що робити?

— Насамперед потрібно поставити діягнозу. Роздягніться і покажіть, де в нього болить.

ЯК ЖИЛИ?

— Не розумію, як люди колись могли жити без телебачення, відео, радіо, телефону, літаків, факсу?

— А ніяк! Вони ж усі повмирали.

ГОСТИНА

— Панове гості, — каже господар. — Нам цілий світ надає гуманітарну допомогу. На столі продукти з Америки, Німеччини, Данії, Канади...

Прошу до столу!

Гості повсідалися. Минає час. Гості пошепки щось питають один одного. Нарешті господар піднімається.

— Потерпіть ще трошки, прошу. Ще мають привезти ложки і виделки з Франції, літак спізнюється.

ҐЕШЕФТ

Сидять жиди на війні в окопі, відстрілюються. Аж паде бомба — одного жида поранила. Той каже:

— Іцку, застрель мене, щоб я не мучився!

Іцик:

— А у мене патронів нема.

Поранений:

— Купи у мене.

ДЕ ВЧАТЬ

Розмова першого секретаря райкому з головою колгоспу. Останній був добрий керівник, роботящий, совісний. Не бігав на задніх лапках перед начальством. Проте й цього разу перший секретар накотився на нього.

— Де таких дурнів учать?

А голова у відповідь:

— Там, де й вас. У партшколі.

Почув, зібрав і впорядкував
Юрій Стефанівський,
Львів